

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

”EI SUORAAN KYLMÄÄN MAAILMAAN”

**Rikosseuraamusalan työntekijöiden ja
vankien näkemyksiä valvotun koevapauden
mahdollisuudesta Järvenpään
sosiaalisairaalassa**

Salminen, Leena

Tikkurila 2011

Laurea-ammattikorkeakoulu

Tikkurila

”EI SUORAAN KYLMÄÄN MAAILMAAN”

Rikosseuraamusalan työntekijöiden ja vankien
näkemyksiä valvotun koevapauden mahdollisuudesta
Järvenpään sosiaalisairaalassa

Leena Salminen

sosionomi (ylempi) AMK

opinnäytetyö

toukokuu, 2011

Laurea Tikkurila
Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi AMK-tutkinto
Sosiaali- ja rikosseuraamusalan kehittäminen ja muutosprosessien arviointi

Leena Salminen

”EI SUORAAN KYLMÄÄN MAAILMAAN” - Rikosseuraamusalan työntekijöiden ja vankien näkemyksiä valvotun koevapauden mahdollisuudesta Järvenpään sosiaalisairaalassa

Vuosi 2011

Sivumäärä 84+10

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa tarve valvotun koevapauden mahdollisuudesta ja mahdollistaa siihen ohjautuminen Järvenpään sosiaalisairaalan kautta. Ajatuksena on päihdehoidollisen tuen lisäksi tarjota vangille paremmat lähtökohdat selviytyä koevapauden loppuajasta omalla kotipaikkakunnalla, kun tarvittavat järjestelyt tukitoimien osalta on tehty päihdekuntoutusjakson aikana. Tutkimuksen käsitteistön muodostavat päihdeongelman vangin erityisyyden näyttäytyminen vankeusaikana, vankien yhdenmukaiset oikeudet palvelujen saannin suhteen sekä yhteistyön kehittäminen päihdehoidon ja rikosseuraamusalan kesken siten, että valvotun koevapauden suorittaminen mahdollistuisi mahdollisimman usealle vangille. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat erityisesti vaikeasti päihteillä oireilevat vangit, joiden on nykykäytännön mukaan haasteellista selviytyä valvotusta koevapaudesta.

Tutkimus toteutettiin kahta eri aineistoa hyödyntämällä. Aineistonkeruu tapahtui seitsemälle vangille toteutettavan teemahaastattelun sekä vankeinhoidon ja arviointikeskuksen työntekijöille suunnatun kyselylomakkeen avulla. Kyselyjä palautui kaiken kaikkiaan 28 kappaletta. Tutkimusotteena käytettiin kehittävää työntutkimusta.

Aineisto analysoitiin pääosin sisällön analyysia käyttäen teemoittain. Kyselylomakkeessa esiintyneistä suljetuista kysymyksistä laskettiin vastausprosentit, joiden pohjalta muodostettiin taulukoita. Kyseessä on kuitenkin puhtaasti laadullinen tutkimus, eikä tilastollisia analysointiohjelmiä käytetty. Tuloksista nousee vahvasti esiin se, ettei päihdeongelmaisten rikostaustaisten henkilöiden ole yhtä helppoa saada tarvitsemiaan palveluja kuin muiden. Palvelujen rajallisuuteen vaikuttaa yleisen negatiivisen suhtautumisen lisäksi taloudellisten resurssien puute, joka näkyy erityisesti siten, että kyseiseen kohderyhmään kuuluvien on vaikea päästä tarvitsemiinsa palveluihin. Tuloksista välittyy myös se, että vankeusaika sujuu useimmiten suhteellisen hyvin, mutta siirtyminen vapauteen tuottaa haasteita, jotka aiheuttavat monien kohdalla päihde- ja rikoskierteen uudelleen alkamisen. Tulokset puhuvat sen puolesta, että valvottua koevapautta tulisi kehittää kuntouttavampaan suuntaan ja huomioida nykyistä enemmän päihdeongelmaisten vankien erityisyys sen järjestämisen suhteen. Yhteistyön kehittämistä päihdehoidon kanssa toivottiin joka tasolla ja valvotun koevapauden suorittamisen mahdollisuus päihdehoitolaitoksessa sai vahvan kannatuksen.

Tutkimus jäi luonteeltaan tarpeen kartoitukseksi, sillä sen työstämisen aikana ei vankeja ohjautunut Järvenpään sosiaalisairaalaan. Tutkimuksesta nousevan selkeän tarpeen pohjalta ehdotetaan jatkossa konkreettisia toimia, jotka mahdollistavat valvottuun koevapauteen siirtymisen Järvenpään sosiaalisairaalan kautta porrastetusti kotiin. Jatkotutkimus- tai hanke ehdotuksena toivotaan systemaattista rikosseuraamusalan ja Järvenpään sosiaalisairaalan yhteistyön kehittämistä sekä kokemustiedon keräämistä mahdollisilta sosiaalisairaalassa koevapautta suorittavilta asiakkailta ja yhteistyökumppaneilta.

Asiasanat: Valvottu koevapaus, päihdeongelma, rikosseuraamusala, päihdehuolto, yhdenvertaisuus

Laurea Tikkurila

Degree Programme in Social Services (Master's degree)

Development of Social Services and Correctional Services and the Evaluation of Processes of Change

Leena Salminen

“NOT DIRECTLY TO THE COLD WORLD” - the workers of Crime consequence system and prisoners' views from possibility of the controlled parole in the Järvenpää addiction hospital

Year 2011

Number of pages 84+10

The purpose of the study was to survey the need and to make the transition to the controlled parole possible through the Järvenpää addiction hospital. In addition to the intoxicant care, the thought is to offer a prisoner better starting points, to cope on with the rest of the parole, after the necessary arrangements for the measures of support have been made in the intoxicant maintenance. The prisoner who has substance abuse problem that causes special needs and is appearing during the prison term as key concepts. Intoxicant care and the crime consequence system should develop of the cooperation so that the performing of the controlled parole would come possible to as several prisoners as possible. The target group of the study is prisoners with serious substance abuse problems

The study was carried out by utilising two different materials. The material was collected with seven prisoners' interview and with questionnaire which were delivered to prison welfare and to evaluation centre. The inquiries returned on the whole 28 pieces. A developing time and motion study was used as a study extract.

The material was analysed using mainly the analysis of the contents by the theme. From the closed questions which had appeared in the questionnaire answer per cent based on which tables were formed were calculated. However, it is a question of a cleanly qualitative study and not used statistical analysis programmes. The fact that it is not as easy to the person with criminal background and substance abuse problem to get the services needed by it as others rises strongly from the results out. In addition to a general negative attitude the lack of economic resources which is seen especially so that it will be difficult for the ones belonging to the target group in question to get to the services needed by it affects the limited scope of services. The fact that the prison term usually goes relatively well but that the transition to the freedom produces challenges which will cause the beginning of an intoxicant spiral and crime spiral by many again also is conveyed from the results. The results talk for the fact that the controlled parole should be developed in a more rehabilitating direction and attention should be paid to the prisoners with substance abuse problems in regard to the arranging of it more than at present. The developing of the cooperation with the intoxicant care was hoped for at every level and the possibility of the performing of the controlled parole in the intoxicant maintenance got strong support.

The study stayed by nature necessary charting because during the working of it prisoners were not directed into the Järvenpää addiction hospital. Concrete actions which make the transition to the controlled parole possible through the addiction hospital home are proposed in the future based on the clear need which rises from the study. The further study or project as a proposal is hoped from possible ones the systematic developing of the cooperation of the addiction hospital of and crime consequence system and collecting of the experience information from the becoming customers and partners in cooperation.

Keywords: Controlled parole, substance abuse problem, Crime consequence system, intoxicant maintenance, equality

Tiivistelmä

Abstract

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 PÄIHTEET JA RIKOLLISUUS ELÄMÄNTAPANA	8
2.1 Huumausaine, huume, päihde ja riippuvuus	8
2.2 Elämäntapa käsitteenä	10
2.3 Päihdeongelman ja rikollisuuden välinen suhde	13
3 PÄIHDEONGELMAINEN VANKI RIKOSSEURAAMUSJÄRJESTELMÄSSÄ	15
3.1 Suomalainen rangaistusseuraamusjärjestelmä	15
3.2 Päihdeongelman näyttäytyminen vankeusaikana	16
3.3 Vankeudenaikaiset kuntoutusmahdollisuudet	18
4 VALVOTTU KOEVAPAAUS	20
4.1 Kirjallisuudesta esiin nousseita kokemuksia valvotusta koevapaudesta	22
4.2 Kirjallisuudesta nouseva tarve vankilan ulkopuolisen laitossijoituksen lisäämiseen	25
5 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ	28
5.1 Tutkimuksen tarve, toteutus ja tutkimuskysymykset	28
5.2 Oma suhde tutkimuksen kohteeseen	32
5.3 Tutkimusotteena kehittävä työntutkimus	33
5.4 Aineistonkeruumenetelmät	37
5.5 Aineistonkeruu ja analysointi	39
5.5.1 Kyselylomake vankeinhoidon ja arviointikeskuksen työntekijöille	39
5.5.2 Teemahaastattelu vangeille	42
6 RIKOSSEURAAMUSALAN TYÖNTEKIJÖIDEN MIELIPITEITÄ VANKEUDEN AIKAISESTA KUNTOUTUKSESTA, VALVOTUSTA KOEVAPAUDESTA JA YHTEISTYÖN KEHITTÄMISESTÄ	44
6.1 Päihdeongelmaisen vangin mahdollisuudet valvottuun koevapauteen	44
6.2 Toteutuuko vankeudenaikainen kuntoutus tasapuolisesti?	47
6.3 Vapautumisen problematiikka vankeinhoidon näkökulmasta arvioituna	49
6.4 Valvotun koevapauden suorittamisen ongelmakohtat ja eväämisperusteet	51
6.5 Keinoja estää valvotun koevapauden keskeytyminen	53
6.6 Päihdehuoltolaitokseen sijoittaminen valvotun koevapauden ajaksi ja yhteistyön kehittäminen	55
6.7 Yhteenvedo rikosseuraamusalan työntekijöille toteutetusta kyselystä	58

7 VANKIEN MIELIPITEITÄ JA TOIVEITA VANKEUSAIKAAN, VALVOTTUUN KOEVAPAUTEEN JA TULEVAISUUTEEN LIITTYEN.....	60
7.1 Haastateltavien päihdetausta ja sen huomioiminen Rangaistusajansuunnitelmassa.....	60
7.2 Vankilan kuntoutus- ja toimintamahdollisuudet vankien näkökulmasta	62
7.3 Vankien kokemuksia ja näkemyksiä valvotusta koevapaudesta	63
7.4 Tulevaisuuden tavoitteita ja unelmia	65
7.5 Yhteenveto vangeille toteutetusta teemahaastattelusta.....	67
8 TUTKIMUKSEN TULOSTEN POHJALTA SAATUJA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	69
9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA ETIIKKA.....	73
10 POHDINTAA TUTKIMUSPROSESSISTA JA JATKOKEHITTÄMISESTÄ	78
LÄHTEET	81
LIITTEET	85

1 JOHDANTO

Suomalainen yhteiskunta on muuttunut monella tapaa viimeisten vuosien aikana. Samalla myös rikollisuus on muuttanut muotoaan. Haasteita luo muun muassa monikulttuurisuus, rikoksenteekijöiden laajamittaiset päihdeongelmat sekä erilaiset psyykkiseen ja sosiaaliseen selviytymiseen liittyvät tekijät. Enää ei riitä, että rikosseuraamusjärjestelmissä huolehditaan rangaistusten täytäntöönpanosta, vaan olennaista on vaikuttaa ehkäisevästi uusintarikollisuuteen sekä edistää vankien kokonaisvaltaista kuntoutumista. Tämä puolestaan edellyttää vahvaa, suunnitelmallista sekä tiivistä yhteistyötä vankiloiden ja kriminaalihuollon sekä hyvinvointipalveluiden ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken. (Rantanen 2009, vankeinhoitolaitoksen päihdestrategia 1999, Karsikas 2007.)

Eriyisen suurella osalla vangeista on ongelmia päihteidenkäytön suhteen. Arvioinnin mukaan noin puolella on huumeongelma ja 39%:lla alkoholiongelma (Forsell ym. 2010). Suurin osa rikoksista tehdään päihteiden vaikutuksen alaisena, joten vankiloissa toteutettavalla päihdetyöllä on vaikuttavuutta. Päihteidenkäytön väheneminen vaikuttaa oleellisesti myös uusiin rikoksiin syyllistymiseen. Vankeusvangeille tehdään arviointikeskuksessa (ent. sijoittajayksikkö) järjestelmällinen rangaistusajan suunnitelma, jossa on keskeistä myös vangin päihdeongelman sekä hoidon- ja kuntoutuksen tarpeen arviointi. Arvion perusteella tehty suunnitelma ohjaa suunnitelmalliseen vankeusprosessin ja kuntoutusjatkumon toteuttamiseen. Vuonna 2006 Rikosseuraamusvirasto antoi ensimmäisen menettelyohjeen valvotun koevapauden toimeenpanosta. Koevapaus nähdään tärkeänä keinona vangin yhteiskuntaan integroimista silmällä pitäen. Sen käyttöä on Rikosseuraamuslaitoksen mukaan edelleen tarpeen lisätä koskemaan mahdollisimman useita vankeja. Valvottua koevapautta voidaan toteuttaa myös päihdekuntoutuslaitoksessa, mikäli arviointi osoittaa vahvaa riippuvuutta päihteistä. (Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 6/11/2008, Rikosseuraamuslaitoksen selvityksiä 8/2005 .)

Suomessa kunnilla on velvollisuus järjestää päihdepalvelut sisällöltään ja laadultaan sellaisiksi kuin kunnissa esiintyvä tarve edellyttää (Päihdehuoltolaki 41/1986). Kunnat voivat järjestää päihdepalvelunsa monella eri tavalla, joko kunnan omissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa tai ostopalvelusopimuksilla järjestöjen ja yksityisten yrittäjien tai yhteistyössä A-klinikkasäätiön kanssa. A-klinikkasäätiö on Suomen suurin yksityinen voittoa tavoittelematon päihdepalvelujen tuottaja, joka tuottaa arviolta noin 40 prosenttia päihdehuollon erityispalveluista. (Forsell ym. 2010, 132)

A-klinikkasäätiön alaisuudessa toimiva Järvenpään sosiaalisairaala on Suomen ainoa valtakunnallinen päihdekuntoutusta tarjoava sairaala. Sosiaalisairaalassa järjestetään päihdekuntoutusta kolmella eri osastolla, Hietalinna-yhteisössä sekä avopalveluissa. Sosiaalisairaalan toiminnan painopistealueita ovat viimeisimmän tutkimustiedon hyödyntäminen hoito- ja kuntoutuspalveluissa, parhaan lääketieteellisen ja psykososiaalisen

kuntoutuksen mahdollistaminen käypä hoito suosituksiin nojaten, Kuntia tukevan sekä yhteistyökumppaneita ja asiakkaita hyödyttävien hoito- ja kuntoutuspolkujen kehittäminen, alkoholiongelmiaisten hoito-ohjelmien modernisointi sekä huume- ja lääkevieroituksen kehittäminen. (Järvenpään sosiaalisairaalan strategian painopisteet 2008.) Järvenpään sosiaalisairaalla on kertynyt yli kymmenen vuoden kokemus yhteistyöstä vankeinhoidon kanssa päihdeohjelmien, kognitiivisen koulutuksen sekä arviointi- ja kehittämistutkimusten osalta. Sosiaalisairaalan asiakaskunta on valtaosin yhteneväinen vankeinhoidon asiakkaiden kanssa, mutta toistaiseksi Sosiaalisairaalaan ei ole sijoitettu asiakkaita rangaistusseuraamusjärjestelmän kautta. Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa vankien kanssa työskentelevien ja vankien mielipide siitä, olisiko valvotun koevapauden mahdollisuutta Järvenpään sosiaalisairaalaan syytä kehittää. Tutkimuksen taustaoletuksena on, että päihdeongelmiaisten vankien valvotun koevapauden menestyksellä suoritaminen lisääntyisi, mikäli heillä olisi mahdollisuus ohjautua siihen porrastetusti päihdehuoltolaitoksen kautta.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu käsitteistä: rikollisuus elämäntapana, päihdeongelmainen vanki rikosseuraamusjärjestelmässä, valvottu koevapaus sekä kirjallisuuden pohjalta nousevat kokemukset ja kehittämistarpeet valvotun koevapauden suhteen. Tutkimus on toteutettu kehittävää työntutkimusta hyödyntäen. Aineisto on kerätty vangeille tehtyjen haastatteluiden ja rikosseuraamusalan työntekijöille suunnatun kyselyn avulla. Tutkimusaineiston analyysi on muodostettu pääosin teemojen kautta, laadullisia menetelmiä käyttäen. Tutkimuksen lopussa muodostetaan tutkimustulosten pohjalta johtopäätöksiä sekä arvioidaan tutkimusprosessia eettisestä ja luotettavuuden näkökulmasta. Loppupohdinnoissa keskitytään prosessin kuvailuun sekä jatkotoimenpiteiden visiointiin.

2. PÄIHTEET JA RIKOLLISUUS ELÄMÄNTAPANA

2.1 Huumausaine, huume, päihde ja riippuvuus

Pyrim kuvailemaan ilmiökentän avainkäsitteitä päihde, huume ja riippuvuus mahdollisimman hyvin, koska niiden määrittely ei ole yksiselitteistä. Määrittely riippuu yleensä siitä missä yhteydessä se tapahtuu ja kuka sen suorittaa, onko asiaa määrittelevä henkilö esimerkiksi lääkäri, psykiatri vai sosiaalialan ammattilainen. Toisaalta myös ammattiryhmien sisällä saattaa esiintyä erilaisia näkemyksiä käsitteiden määrittelyn suhteen.

Rikoslain tarkoittamana huumausaineena pidetään huumausainelaisissa (1289/93) määriteltyä huumausainetta. Tuon huumausainelain mukaan huumausaineiden ja niiden valmistuksessa käytettävien aineiden valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriön alaiselle lääkelaitokselle. Laittomat huumausaineet määritellään sosiaali- ja terveysministeriön asetuksessa huumausaineista ja huumausaineen valmistuksessa käytettävistä aineista ja sen

perusta muodostuu YK:n vuoden 1961 huumausaineyleissopimukseen. Luetteloa huumeina pidettävistä aineista ja valmisteista päivitetään tarpeen mukaan. (Forssell ym. 2010.)

Yhteiskuntatieteiden näkökulmasta huumausaineen määrittely ei ole näin yksiselitteistä, vaan esimerkiksi Sarvannin (1997), Hakkaraisen (mm.1992) sekä Kaukosen (1998) mukaan jotkut päihteet ovat hyväksytympiä kuin toiset, riippumatta lainsäädännöllisistä linjauksista. Niitä on käytetty aina lähes kaikissa valtioissa nautinnollisessa ja viihteellisessä tarkoituksessa, sillä ne tarjoavat ihmisille mahdollisuuden rentoutua sekä sosiaalista helpotusta. Mikäli keino saavuttaa nautintoa rikkoo tai uhkaa vallitsevia kulttuurisia normeja, sitä pyritään rajoittamaan ja kontrolloimaan (Zinberg 1984, 27- 28). Yleisesti ottaen kaikki nautintoaineet mukaan lukien kahvi ja tupakka voidaan laskea huumausaineiksi. Toisaalta suomalaisessa huumausainepolitiikassa normalisoituja päihteitä ovat mm. alkoholi ja tupakka. Mietoina huumeina pidetään bentsodiatsepiini- valmisteita sekä laitonta alkoholia ja kovina huumeina muun muassa kannabista, amfetamiinia ja heroiniä. Huumeiden luokittelu mietoihin ja koviin, on esimerkiksi Tapani Sarvannin (1997) mukaan teennäistä, koska niiden vaikutukset ovat eriasteisia sekavaikutuksia ja riippuvaisia vaikutuksen vaiheesta, huumeen annoksesta sekä anniskelutavasta, käyttöympäristöstä, käyttäjästä ja itse huumeesta. Huumeen määrittelyyn vaikuttavat oleellisesti myös kulttuuritekijät, esimerkiksi joissain muslimivaltioissa alkoholin nauttiminen on paheksuttavampaa, kuin Suomen lain mukaan huumeeksi luokiteltavien Khat-lehtien pureskelu. Lisäksi kannabis-tuotteet on laillistettu useissa maissa ja niitä saatetaan käyttää lääketieteen hyväksymänä kipulääkityksenä esimerkiksi syövän hoidossa. Päihdehuoltolaissa (41/1986) päihteellä tarkoitetaan alkoholia tai muuta päihtymystarkoitukseen käytettyä ainetta. Olennaista on tuolloin aineen käyttötarkoitus eikä sen koostumus, kuten rikoslaissa. (Hakkarainen 2000.)

Myöskään riippuvuuden määrittely ei ole ongelmatonta, sillä se vaihtelee suuresti sitä määrittelevän ryhmän mukaisesti. Lääketieteellisen määritelmän mukaan riippuvuus on sairaus, jonka hoito kuuluu lääketieteellisen praktiikan piiriin. Kansanterveyslaitoksen tutkimusprofessori Kalervo Kiiänmaa (1999,42) määrittelee riippuvuuden seuraavasti:” Päihteiden käytön vakavasta häiriöstä käytetään nimitystä addiktio. Addiktio on krooninen, uusiutuva sairaustila, jolle on ominaista toleranssin kehittyminen ja pakonomainen tarve saada lisää päihdettä, jonka vaikutukset heijastuvat yksilön kaikkinaiseen terveyteen”. Psykologisen selitysmallin mukaan riippuvuus on ennen kaikkea mentaalinen sairaus, käyttäytymishäiriö, tai taustalla piilevän psyykkisen häiriön oire. (Hakkarainen 1992,18.)

Erityisesti huumeriippuvuuden määrittelyn ongelmat näkyvät hyvin WHO:n määrittelyyritysten vaihtelussa. 1950-luvulla erotettiin toisistaan termit addiktio ja huumeisiin tottuminen (habituation), koska mm. kannabiksen katsottiin aiheuttavan tottumusta eli psyykkistä riippuvuutta fyysisen riippuvuuden sijaan. 1960-lubulla addiktio ja habituaatio yhdistettiin laajemman käsitteen ”dependence” alle. Uusimmassa kielenkäytössä puhutaan

huumeriippuvuus syndroomasta (drug dependence syndrome), jossa on keskeistä tietää mistä aiheesta riippuvuus johtuu, eli onko kyseessä esimerkiksi amfetamiini- vai opiaattiriippuvuus. (Hakkarainen 1992,18,Christie & Bruun 1986,69.)

Huumeriippuvuus on monimuotoinen ilmiö, jota on vaikea tarkoin määritellä, koska sen voimakkuus, kehittymisaika, toleranssi ja vieroitusoireet poikkeavat toisistaan eri aineiden kohdalla. Huomioitavaa on, että toisin kuin yleisesti luullaan huumeisiin kehittyvä fyysinen riippuvuus ei ole niin voimakasta kuin esimerkiksi nikotiiniin. Yhdysvalloissa tehty addiktiopotentiaalihin kehittymiseen liittyvä tutkimus on osoittanut, että alkoholi ja heroini ovat molemmat sijalla kuusi riippuvuutta aiheuttavien aineiden listalla. (Sarvanti 1997.) Samoin kuin alkoholiriippuvuuden kehittymisen osalta, ei huumeistakaan tule välttämättä riippuvaiseksi, vaan riippuvuuden kehittyminen on yksilöllistä. Myös se, kuinka kauan huumaavia aineita voi käyttää ”jäämättä koukkuun” vaihtelee suuresti aineesta ja ihmisestä toiseen. Huumeriippuvuus ei myöskään ole välttämättä niin pysyvä ja fyysistä riippuvuutta aiheuttava ilmiö, kuin on annettu ymmärtää, vaan sen käyttöä leimaa suuresti sosiaalinen ympäristö. (Kontula 1988, 110-111.) Myös Yhdysvaltalaisen tutkijan Norman Zinbergin mukaan sosiaalisen kontekstin muutos on keskeinen tekijä huumeiden käytön vähentämisessä ja lopettamisessa. Esimerkkinä hän mainitsee Vietnamin sodan, jossa taistellessaan suuri osa amerikkalaisista sotilaista käytti heroinia ja lopetti sen välittömästi kotiin palattuaan. (Zinberg 1984,172-191.) Toisaalta, vaikka huumeidenkäyttö usein mielletäänkin lähinnä rikollisen alaluokan ongelmaksi, on sitä kautta aikojen esiintynyt myös sosiaaliluokissa, joiden elinoloja ovat leimanneet taloudellinen vauraus ja sosiaalinen turvallisuus. (Piisi toim. 2001).

Viime kädessä huumeriippuvuuden määrittelyssä on aina kyse siitä, millaisia asenteita ja arvoja me liitämme tiettyihin ihmisten käyttäytymisvalintoihin, eli miten henkilökohtaisesti suhtaudumme huumeiden käyttöön. Olemmeko asenteeltamme avoimia siihen liittyviä ilmiöitä kohtaan, vai seuraammeko median luomaa synkkää mielikuvaa sen mukanaan tuomista uhista ja vaaroista. (mm. Hakkarainen 1992,18.)

2.2 Elämäntapa käsitteenä

Luvussa kuvailaan kirjallisuuden pohjalta millaista päihteitä käyttävän ihmisen arki on ja millä tavoin rikollisuus siinä mahdollisesti näyttäytyy. Lähden liikkeelle elämäntapa- ja elämäntyyli käsitteiden määrittelystä, sillä usealla tämän kehittämishankkeen kohderyhmään kuuluvista päihteidenkäyttö ja siihen usein kuuluva oheisrikollisuus ovat muodostuneet tavalla tai toisella elämäntavaksi tai määrittelevät tyylin elää. Toisaalta, kun puhutaan nimenomaan huumeidenkäyttäjistä, on syytä välttää yleistäviä uskomuksia, joita heihin usein liitetään. Yleistykissä korostuvat yksinomaan huumeiden haitalliset vaikutukset ja käsitys, jonka mukaan kerran alkanut huumeiden käyttö voi vain pahentua. Huumeidenkäyttöä on montaa

eri tasoa ja se koskettaa nykyään kaikkia sosiaaliryhmiä. Ongelmakäyttö sen sijaan liittyy usein laajempaan kokonaisuuteen, jossa huumeiden käyttö on vain yksi ongelma muiden joukossa. Ongelmakäyttöä luonnehtivat käytön aiheuttamat psyykkiset ja fyysiset haitat sekä riippuvuus. (Salasuo 2002.)

Elämäntapa on käsite, jolla yritetään kuvata sitä, miten ihmiset elävät. Elämäntavan voidaan sanoa muodostuvan yksilöiden, perheiden, sosiaalisten ryhmien, luokkien ja koko yhteiskunnan jäsenten kasvu- ja elinolosuhteiden, elämänvaiheen, elämäntoimintojen, keskinäisen vuorovaikutuksen ja tietoisuuden- arvojen, normien, elämää koskevien arviointien- muodostamasta järjestäytyneestä kokonaisuudesta. Elämäntyyliä voidaan taas pitää joko elämäntavan synonyymina tai sitten elämäntapaa ohuempana, erilaisia arkisia toimintoja ja lähinnä kulutusta ilmentävänä. Jäsennämme elämäntyyliämme kuluttamalla, pukeutumalla, pitämällä, kun taas elämäntapa jäsenyytensä ennen kaikkea toimintojen ja niiden arvostuksen kautta. (Roos 1988,13,31.)

Elämäntyyliimme määrittelee pitkälti sen mihin yhteiskuntaluokkaan kuulumme, olemmeko yläluokkaa, työläisiä vai marginaaliryhmää, johon kyseisen kehittämistyön kohteena olevat henkilöt usein katsotaan kuuluviksi. Toisaalta edellä mainittu luokkajako on hyvin karkea ja määrittäyty pitkälti ammattien, koulutuksen tai vallitsevien olosuhteiden mukaan. Aina ei siis voida olettaa, että esimerkiksi huumeita käyttävä henkilö on työtön, toimeentulotuen varassa elävä kaikilta elämän osa-alueilta syrjäytynyt ihminen. Hän voi yhtä hyvin olla kalliilla asuinalueella asuva, akateemisesti koulutettu, varakas henkilö. (Salasuo 2002.) Tämän tutkimuksen kohderyhmään kuuluvat ihmiset kuuluvat ainakin jollain tasolla arvioituna marginaaliryhmiin, eli edustavat valtaväestön keskuudessa vähemmistöä. He kuuluvat usein myös kulttuurisesti niin kutsuttuun alakulttuuriin.

Elämäntapaan kuuluu keskeisesti elämänhallinta- käsite. Elämänhallinta voi olla joko sisäistä tai ulkoista. Ulkoinen elämänhallinta merkitsee karkeasti arvioituna elää aineellisesti ja henkisesti turvatussa asemassa. Sisäinen elämänhallinta on sitä vastoin monimutkaisempi käsite, sillä se merkitsee ihmisen kykyä asennoitua positiivisesti asioihin ”tapahtui mitä tapahtui”. Elämänhallinta tai sen puuttuminen lyö leimansa koko elämään. Ihmiset pohtivat elämänhallintaan liittyviä kysymyksiä ja kertovat muun muassa elämäkerroissa, miten ovat yrittäneet ottaa itseään niskasta kiinni, mutta havainneet vain ajalehtineensä tapahtumien mukana. (Roos 1988, 207-208.) Myös päihteiden ongelmakäytön ja rikollisuuden katsotaan usein olevan kytköksissä elämänhallinnan jonkin asteiseen epäonnistumiseen.

Karoliina Taruvuoren (2008) tekemän tutkimuksen mukaan rikollisen alakulttuuriin ymmärtämisessä keskeisiä käsitteitä ovat: ”arvot, kulttuuri ja identiteetti”. Hän selvitti mitä arvoja vankien elämäntarinoissa näkyy, miten arvot muuttuvat eri elämänvaiheissa, miten arvoihin liittyvä käyttäytyminen muovaa identiteettiä, ja ovatko alakulttuurin arvot erilaisia kuin valtakulttuurin. Arvot muotoutuvat pitkälti vuorovaikutuksessa lapsuuden perheen ja

muun sosiaalisen ympäristön kanssa. Vangeille kohdennetun tutkimuksen mukaan useat haastateltavista olivat eläneet ”työväenluokkaisessa” ympäristössä, jossa vanhempien mahdollinen tulotaso oli matala. Kuitenkin suuri osa haastatelluista koki, että olosuhteet kotona olivat jotakuinkin kunnossa, eikä perheväkivaltaa ollut kuin yksittäistapauksissa. Koulukiusaamista oli sen sijaan esiintynyt melko runsaasti. Haastatellut olivat joko itse olleet kiusaajan asemassa, tai mikäli olivat olleet kiusaamisen kohteena, he olivat turvautuneet usein väkivaltaan puolustautuessaan. Suhteet vanhempiin olivat usein olleet hyvät tai neutraalit. Ainoastaan väkivaltaa käyttäneet isät eivät saaneet osakseen kunnioitusta, mutta äidin arvostus oli korkealla. Murrosiän moni vastaajista koki ”kapinalliseksi” ajaksi yhteiskuntaa ja yleisiä normeja vastaan. Tutkimukseen osallistuneet kertoivatkin jo nuorena päättäneensä noudattaa omia sääntöjään ja lakejaan. Haastatelluista osa oli jo nuorena kuulunut yhteisöön, joka muodostui alakulttuurin edustajista mm. ”skinheadeihin”. Yhteisöissä yksilön arvostus nousi usein väkivallan avulla, jonka käytöstä seurasi muiden yhteisön jäsenten lisääntynyttä hyväksyntää, joka on osaltaan vaikuttanut itseohjautuvuuden merkityksen kasvuun ja vapaudentunteen lisääntymiseen. Väkiältä on myös saattanut olla joillekin keino purkaa omaa pahanolon tunnettaan. (Taruvuori 2008.)

Kaikki haastateltavat olivat aloittaneet päihteidenkäytön varhain. Suurin osa oli aloittanut alkoholilla ja siirtynyt melko pian huumausaineisiin. Huumausaineisiin liitettiin positiivisia tunteita ja niihin liittyi vastaajien mielestä vapaus tehdä mitä huvittaa. Usein yhteisön paine oli vaikuttanut huumeiden käytön aloittamiseen ja sen käytön jatkuminen saattoi olla edellytys yhteisön jäsenenä pysymiselle. Vastaajat kokivatkin, että kuuluminen yhteisöön ”omaan jengiin” oli nuoruudessa erittäin tärkeää. Päihteidenkäytön aloittamisen myötä kuvaan tuli usein myös rikollisuus, joka alkoi näpistelyllä ja autovarkauksilla. Vastaajat kokivat nauttineensa rikosten suorittamiseen liittyvästä jännityksen tunteesta ja haasteista, joita niiden tekemiseen liittyi. Osa koki myös kyenneensä kohdistamaan luovuuttaan rikosten suunnittelun ja toteutuksen yhteydessä. Osalla oli alkanut päihteidenkäytön myötä myös kaupanteko niillä. Huumausaineiden myyntiin liitettiin tiettyjä moraalisi sääntöjä: alaikäisille eikä raskaana oleville ei myydä, nuoriin ei myöskään piikitä aineita. Myös psyykkisesti huonokuntoisille ei joko myyty aineita ollenkaan tai niiden myyntiä rajoitettiin (Taruvuori 2010, 100- 102.)

Uskollisuus ryhmälle, luottamus ja lojaalisuus ovat vankien alakulttuurin arvostuksen säilyttämisen kannalta varsin tärkeitä asioita. Uskollisuus ryhmälle menee kaiken edelle. Lojaalisuus tulee hyvin esiin alakulttuuriin liittyvien huumevelkojen yhteydessä. Huumevelka rinnastetaan pankkilainaan, joka tulee hoitaa ehdoitta ja siitä voidaan periä korkoa. Huumevelan maksamatta jättäminen on moraalisesti hyvin tuomittavaa ja siitä saattaa seurata yhteisöstä poissulkeminen. Velkojen perinnässä on oikeutettua käyttää rankkaa väkivaltaa, joka johtaa ajoittain henkirikoksiin. Haastateltujen mukaan huumevelkojen perinnan yhteydessä ”sattunut” henkirikos ei ole moraalisesti väärin, vaan saattaa nostaa

jopa tekijänsä arvoasteikossa ylöspäin. Moni haastateltavista toi esiin sen, että vaikka alakulttuuriin kuuluva yhteisö on ollut tärkeä, koska sieltä on saanut arvostusta ja kunnioitusta, niin silti siihen liittyvä elämä on hyvin kuluttavaa. Kaikki eivät sitä jaksa, vaan päättävät tehdä toisenlaisen ratkaisun ja luopua kokonaan elämästä tai hakeutua esimerkiksi kuntoutukseen, jotta pääsisi pois alakulttuurin vaikutuspiiristä. (Taruvuori 2010 109- 111.) Aina alakulttuurista pois pääseminen ei ole itsestään selvyyttä, vaan lähtijällä saattaa olla todellinen väkivallan uhka, koska on pettänyt ”jengin”. Toisaalta usein kuulee, että mikäli henkilö on päättänyt raitistua ja muuttaa elämänsä suuntaa, sitä kunnioitetaan myös alakulttuurissa ja hän saa lähtönsä anteeksi.

2.3 Päihdeongelman ja rikollisuuden välinen suhde

Kappaleen otsikossa termi ”päihdeongelma” on tulkinnanvarainen määritelmä. Kysymys on jälleen siitä, määritteleekö ongelman organisaatio, työntekijä vai asiakas. Sekä siitä, kuinka päihdeongelma kullekin näyttäytyy. Kuvastaako sitä joka perjantainen Koskenkorva-pullo, vai vuosia jatkunut huumeiden suonensisäinen käyttö. Tämän tutkimustehtävän kontekstissa päihdeongelmainen on henkilö, joka on käyttänyt päihteitä siinä määrin, että se tulisi huomioida rangaistusajan suunnitelmassa. Toisaalta on myös ihmisiä, jotka eivät halua asian huomioimista, mutta päihdeongelma kuitenkin näyttäytyy heidän elämässään siinä määrin, että heitä voi kutsua päihdeongelmaisiksi.

Päihdeongelmaiset ovat huomattavan yliedustettu ryhmä suomalaisessa rikosseuraamusjärjestelmässä muuhun väestöön verrattuna (Kaukonen 2007). Vaikka huumausaineiden käytön suhde rikollisuuteen on monimutkainen, niin myös kansainvälisesti arvioituna huumeidenkäyttö on vankiloissa yleistä. 1980-luvulla yhdysvaltalaisissa vankiloissa tehdyn tutkimuksen mukaan $\frac{3}{4}$ vangeista kertoi käyttäneensä jotain laitonta huumetta, joista 38% kokaiinia ja 22% heroiniä. Kyse on huomattavan suuresta osuudesta väestön keskimääräiseen huumeidenkäyttöön suhteutettuna. (Johnsson & Kaplan 1989.)

Myös Suomessa tehtyjen tutkimusten ja selvitysten mukaan lähes joka toisella vangilla on mielenterveysongelma ja rankimpien arvioiden mukaan noin yhdeksällä kymmenestä jonkin asteinen päihdeongelma. (Forssell ym. 2010). Eniten päihde- ja mielenterveysongelmia on useampikertaisilla vangeilla. Alkoholiriippuvuus on edelleen yleisin riippuvuuden muoto suomalaisten vankien keskuudessa. Seuraavaksi yleisintä on stimulanttiriippuvuus, erityisesti amfetamiiniin. Myös kannabis- ja opioidiriippuvuudet ovat suhteellisen yleisiä. Suomalaiselle vangille tyypillistä on riippuvuus useisiin päihteisiin samanaikaisesti. He ovat toisin sanoen monipäihderiippuvaisia. (Karsikas 2005.) Päihdeongelmaisten vankien keskuudessa korostuvat muita enemmän myös muut sosiaaliset ongelmat, kuten asunnottomuus, toimeentulon puute, sekä kesken jääneet opinnot. (Karsikas 2007, Granfelt 2007, Rantanen 2009.)

Päihdeongelmaisten kohtalaisen suureen edustukseen vankiloissa, on monia syitä. Yhtäältä se, että Suomessa noudatettava päihde- ja kriminaalipolitiikka edustavat hyvin kontrolli- ja rankaisukeskeistä linjaa, johtaa jo sinällään päihdeongelmien kriminalisointiin. Toisaalta päihteiden vaikutuksen alaisena henkilön itsekontrolli usein heikkenee, joten kynnyksen rikosten tekemiseen madaltuu entisestään. Yhtenä syynä huumeiden käyttäjien suurelle määrälle vankeinhoidossa nähdään kiristynyt käyttäjäkontrolli ja hoidon saatavuuden ongelmat. (Kaukonen 2002.) Lisäksi Kinnusen (2001) tekemän tutkimuksen mukaan, vanhastaan tunnetut tai katutason huumerikolliset voivat olla poliisin erityisessä tarkkailussa, joka madaltaa osaltaan kiinni jäämiskynnystä. Puhuttaessa pelkästään huumausainerikollisuudesta, joka ei tosin koske kaikkia päihdeongelmaisia vankeja, vaan he suorittavat tuomiotaan monista eri syistä, voidaan todeta sen olevan aivan erityinen rikosoikeuden lajike. Huumerikollisuus arvioidaan Suomessa yleisesti ottaen ”kovaksi”, pitkiä tuomioita vaativaksi rikollisuudeksi. Tästä kertoo se, että huumausainerikoksista saa pitkiä tuomioita, jos ne suhteutetaan vaikka väkivalta- tai seksirikollisuuteen, joista määrätään usein huomattavastikin lievempiä rangaistuksia. Toisaalta taas huumeidenkäyttöä, eikä omaan käyttöön tarkoitettun pienen määrän hallussapitoa ole kriminalisoitu juuri muualla Länsi- Euroopassa, eikä rikoksen valmistelu ole huumausainerikoksen valmistelun lisäksi Suomen rikoslaisissa rangaistava teko minkään muun rikoksen, edes murhan osalta. (Onnela 2000.)

Huumerikoksista tuomituilla henkilöillä on yleensä muitakin rikostuomioita kuten ryöstöjä, ajoneuvon luvattomia käyttöönottoja, varkauksia sekä petoksia ja kavalluksia. Rikokset ovat tyypiltään sellaisia, että ne liittyvät usein päihteillä oireiluun. Väkivaltarikokset eivät vastoin yleistä käsitystä ole tyypillisesti huumeongelmaisten tekemiä. Toisaalta huumeuskulttuuriin liittyvät välienselvittelyt, eivät yleensä tule viranomaisten tietoon, koska osapuolet eivät ”vasikoinnin” välttämiseksi turvaudu oikeusjärjestelmän apuun. (Kinnunen 2001.) Huumeidenkäytön ja muun rikollisuuden kietoutuminen yhteen koskee lähinnä huono-osaista ja yhteiskunnasta vieraantunutta tai aktiivisessa rikosentekovaiheessa olevaa osaa käyttäjistä. Massarikollisuus liittyy yleisesti yhä enemmän päihteidenkäyttöön ja yleiseen sosiaaliseen syrjäytymiseen. Arviolta päihteiden väärinkäyttäjät tekevät yli puolet omaisuusrikoksista. On ennustettavissa, että alkoholin hinnan aleneminen ja tuontirajoitusten väljentyminen lisäävät mahdollisesti entisestäänkin kokonaisrikollisuutta. (Rantala 2004.)

3 PÄIHDEONGELMAINEN VANKI RIKOSSEURAAMUSJÄRJESTELMÄSSÄ

3.1 Suomalainen rangaistusseuraamusjärjestelmä

Yhteiskunnassamme tapahtuu paljon sellaista, mistä aiheutuu negatiivisesti arvostettuja seurauksia, usein kielteisen muutoksen taustalla on rikos. Joskus tapahtuu negatiivista toimintaa ilman, että sen taustalla on rikos. Tällaiset tapahtumat on voitava erottaa tilanteesta, joissa joku on rikosoikeudellisessa vastuussa. (Boucht 2008,25.) Suomalainen rangaistusjärjestelmä on rakennettu pitkälti sen oletuksen varaan, että rikos on jollain tapaa oma kategoriansa muuhun käyttäytymiseen verrattuna. Samalla erotellaan usein virheellisesti toisistaan rikokset ja siviilioikeudelliset rikkeet. Teot, jotka on sanktioitu rikoslaisissa, eivät siis juurikaan aina välttämättä erotu niistä teoista, jotka on jätetty kokonaan sanktioimatta tai joita säädellään siviilioikeudellisesti. (Ashworth 2003, Westling 2008.)

Rikos on oikeudellinen konstruktio, sillä vasta rikosoikeudelliset normit tuottavat rikokset ja niiden seuraamukset. Rikosoikeudellisten normien muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan rikosoikeudeksi (Tapani 2006,1-2). Rikosoikeus heijastelee aikaansa ja ympäröivää yhteiskuntaa. Se, miten rikosoikeus minäkin aikana määritellään, kertoo tuosta ajasta paljon. Uuden ajan alun ruumiinrangaistukset kertoivat siitä, miten valtiovalta kohdisti rankaisevan voimansa rikoksentehtäjiin fyysisinä henkilöinä. Vapausrangaistuksen valtakausi 1800- luvulta lähtien nosti vankeuden rangaistusjärjestelmän keskipisteeksi. On tuskin sattuma, että valistusajattelun yksilöllisen vapauden korostukset ja vaatimukset valtiovallan kesyttämistä kansanvallan alaisuuteen heijastuivat myös vankeuden nousussa uudeksi prototyyppiksi. (Nuotio 2003, 22.)

Mikäli tekijä on syyllistynyt Suomen lain mukaiseen rikkomukseen, rangaistuksen laadun määrittää yleensä yleinen tuomioistuim. Virallisella syyttäjällä on toimivalta ratkaista asiat rangaistusmenettelyssä ja poliisiviranomainen voi määrätä rikesakon, mutta kummassakin tapauksessa toimenpiteen kohteeksi joutuneella on oikeus saattaa asia tuomioistuimen tutkittavaksi. Eri rangaistusmuodot voidaan erotella päärangaistuksiin ja lisärangaistuksiin. Päärangaistukset voidaan jakaa vielä yleisiin ja erityisiin rangaistuksiin. Yleisiin päärangaistuksiin kuuluvat: ehdoton vankeus, yhdyskuntapalvelu, ehdollinen vankeus, sakko, rikesakko ja yhteisösakko. Erityiset päärangaistukset ovat: nuorisorangaistus, virkamiehelle tuomittava varoitus sekä sotilaille ja vangeille määrätty kurinpitotoimet. (Boucht 2008, 217-218, Tapani 2006.) Rangaistuksen täytäntöönpanon ja sen käytännön soveltamisen yhteydessä tulee Suomen lain mukaan tuomitun perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, joka käytännössä tarkoittaa sitä, että henkilöllä on mahdollista vapaudenmenetystä lukuun ottamatta samat perus- ja ihmisoikeudet kuin vapaudessa elävillä. Tästä seuraa, että lainsäädännössä perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain, mikäli siihen on hyväksyttävä yhteiskunnallinen tarve. (Myhrberg. 2002, 51.)

Mikäli henkilö on tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, hänet määrätään pääsääntöisesti suorittamaan vapausrangaistustaan suljettuun rangaistuslaitokseen, sen läänin alueelle, johon vangin kotikunta kuuluu. Rangaistuslaitoksessa vanki sijoitetaan joko suljetulle, avoimelle tai puoliavoimelle osastolle. Sijoittelussa on otettava huomioon vangin yksilölliset ominaisuudet, hänen mahdollisuutensa täyttää osallistumisvelvoitteen sekä laitospöytäkirjan ja turvallisuuden ylläpitäminen. Sijoituksesta päätettäessä vangin omat toiveet tulee ottaa mahdollisimman hyvin huomioon. Omasta pyynnöstään vanki voidaan pitää myös erillään muista vangeista, mikäli siihen on perusteltu syy. Mainittujen osastojen lisäksi rangaistuslaitoksessa voi olla päihdetön osasto, varmuusosasto tai nuoriso-osasto. (Myhrberg 2002, 58,59.) Toisaalta suurin osa vangeista ei yllä avolaitoskelpoisuuden kriteereihin päihde- tai mielenterveysongelmien syvyyden vuoksi (Granfelt 2007).

Vankeuden täytäntöönpanon yhtenä tavoitteena on lisätä vangin yksilöllisiä valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan ja estää rikoksien tekeminen vankeusaikana. Tavoitteeseen pääsemiseksi laaditaan yhteistyössä vangin kanssa rangaistusajan suunnitelma (RANSU), jossa vangin rangaistuksen suorittaminen ja vapauttaminen suunnitellaan siten, että vangin valmiudet rikoksettomaan elämäntapaan paranevat. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa arvioidaan vangin elämäntilanne ja rikolliseen käyttäytymiseen johtaneita tekijöitä. Arviointikeskus (ent. sijoittajayksikkö) määrittelee vangin yksilölliset tavoitteet ja toiminnan yhteiset suuntaviivat. Sijoitusvankila tarkentaa suunnitelman toteuttamisen yhteydessä keinoja tavoitteisiin pääsemiseksi sekä päättää vangin sijoittamisesta toimintoihin. (Vankeuslaki 2005, 4 luku.)

3.2 Päihdeongelman näyttäytyminen vankeusaikana

Niin kuin aiemmin todettiin, vangeilla on usein keskivertoväestöä enemmän psyykkistä, fyysistä ja somaattista problematiikkaa. Vankeuden alussa useilla on lisäksi päihdeiden käytöstä aiheutuneita vieroitusoireita, joihin he saattavat tarvita lääkinnällistä tukea. Päihdeongelma ei poistu automaattisesti vankeusaikana, vaan saattaa ilmetä esimerkiksi vaikeasteisena masennuksena, joka lisää riskiä päihdeiden käyttöön vankilassakin. Vankeusaikana päihdeiden saatavuus on usein vaikeaa, jolloin vanki saattaa tehdä tekoja, joita ei normaalisti tekisi päihtymystilan saavuttamiseksi mm. ”impata” liuottimia, käyttää päihdehakuksella vankilan lääkärin määräämiä lääkkeitä tai juoda kiljua, jota Lipsonen (1997) kuvailee teoksessaan elävästi: ”Yhdessä ratsiassa oli kaks ja puol sataa litraa kiljua ympäri taloo. Sitä oli jätösäkeissä, ilmanvaihtokanavissa, keittiön tiloissa, selleissä nessipurkeissa, likasangoissa, vanhoissa luukuissa. Kyllähän sitä oli”. Nyttemmin päihdeiden käytön muuttaessa muotoaan on kiljun juonti vähentynyt ja sen ovat korvanneet helpommin piilossa säilytettävät ja käytettävät valmisteet. Huumeita ja lääkkeitä käytetään vankiloissa usein samalla tavoin kuin siviilissäkin on totuttu, myös suonensisäisesti annosteltuna. Mikäli

käyttövälineitä ei ole saatavilla, niitä tehdään esimerkiksi kuulakärkikynistä. Kuulakärkikyniä käytetään myös tatuointien tekemiseen. Huumeidenkäyttöön liittyvä riskikäyttäytyminen madaltuu muiltakin osin vankeusaikana ja saattaa johtaa huumeannoksen valmistamiseen ja käyttöön liittyvien välineiden yhteiskäyttöön, joka altistaa tarttuvien virustautien esimerkiksi hepatiittien ja HIV:n leviämiseen. (Tamminen: luentomateriaali 2006, Joukamaa ym. 2010.)

Vankilassa vallitsevilla olosuhteilla on merkitystä päihdeongelmaisen vangin psyykkiseen ja sosiaaliseen tilanteeseen. Päihteidenkäyttö on kiellettyä ja siihen liittyy peittelyä ja salailua. Muiden vankien kanssa saattaa tulla ristiriitoja esimerkiksi rikoksiin tai päihdekauppoihin liittyen, eikä aina tiedä kehen voi luottaa ja kehen ei. Huumeidenkäyttöön ja myyntiin liittyvä hierarkia saattaa velvoittaa jotkut tekemään päihteiden eteen asioita, joita ei välttämättä haluaisi suorittaa. Tyypillisimmin aineiden salakuljetukseen käytetyt muulit ovat hierarkiassa arvoasteikossa alimpana ja heillä saattaa olla vankeuden aikana kertyneitä huumevelkoja. Väkivallan uhan pelossa he tuovat lomilta tai perhetapaamisista aineita mukanaan. Tyypillisesti aineet kulkeutuvat vankilaan kehon sisällä kuljetettuna. Vaikka vankilaväkivalta aiheutuu tyypillisimmillään huumeidenkäyttöön tai myyntiin liittyen, voivat siihen tai sen uhkaan vaikuttaa myös esimerkiksi vangin etninen tausta, kuuluminen tiettyyn ”jengiin” tai epäilyt vasikoinnista. (Perälä 2002.)

Suomen vankiloiden huumemarkkinoiden järjestäytyneisyydestä on ristiriitaista tietoa. Väitetään, että ”vankilajengit” ja järjestäytyneet rikollisryhmät pyörittäisivät vankilamarkkinoita tai että jengit hoitaisivat suurempien huume-erien salakuljetuksen vankiloihin. Toisaalta on sanottu, että Suomessa vankilakauppa ei olisi niin organisoitunutta kuin muualla maailmassa, vaan sitä hoitavat lähinnä yksittäiset ”pomot”. Yhtä kaikki yksittäinen päihteistä vakavasti riippuvainen henkilö on vankilamaailmassakin uhri, jonka tulee huumeannoksensa eteen tehdä vankilassa ollessaan epämiellyttäviä ja riskejä vaativia palveluksia. Ensikertalaisella vangilla tuomio saattaa toisaalta merkitä sitä, että hän saa kosketuksen huumemarkkinoihin tai kokeilee huumeita ensimmäisen kerran. (Perälä 2002, Aromaa 1983.)

Vangin maailmaa on vaikea hahmottaa täysin, koska kaikessa absurdiudessaan siinä on puolia, jotka tekevät siitä yhtä lainalaisen kuin ”normaalielämä” (Teittinen 1993, 12). Lainalaisuudet ja totuudet ovat vain kätkeytyneet sekavan määräys- ja sääntösein sisälle, josta ne on löydettävä. Eräs näistä lainalaisuuksista on siviilielämässäkkin tuttu markkina-ajattelu ja rahan tuoma vallantunne. Päihteitä myymällä vanki rikastuu ja saa osakseen valtaa. Kysymys on toisaalta myös yksinkertaisesti toimeentulosta. Vankien saama päiväraha ei voi millään riittää edes vähimmäistarpeiden tyydyttämiseen, saati ylimääräisten nautintoaineiden hankkimiseen. Vankiloiden sisäisessä huumekaupassa on osittain kyse vankeinhoidon riittämättömyydestä nähdä tilanteen sellaisina kuin ne todellisuudessa ovat. Vankeinhoito ei esimerkiksi erottele ihmistyyppejä toisistaan, vaan samoissa laitoksissa opitaan ammattirikollisten tavoille tai

järjestäytyään yhä enemmän sen sisällä. Toisaalta vankilan kurinpitotoimet kuten eristäminen ja ratsiat saattavat aiheuttaa ainoastaan lisääntyvää kaaosta vankien keskuudessa ja syventää osaltaan vankeinhoidon viranomaisten ja vankien välistä kuilua. (Teittinen 1993, 152- 153.)

3.3 Vankeudenaikaiset kuntoutusmahdollisuudet

Kuntouttavalla toiminnalla tarkoitetaan vankeinhoidossa kaikkia niitä toimintoja, joilla pyritään vaikuttamaan niin, että vangin motivaatio rikosten tekemiseen vähenisi ja hänen sijoittumisensa yhteiskuntaan helpottuisi. Kuntouttavan ajattelun liittäminen vankeinhoitoon ei ole periaatteessa uusi asia, vaan Modernin vankilan idea syntyi aikoinaan kiinteästi kuntouttamisen tai parantamisen ajatuksen ympärille. Vangin säilyttämisestä siirryttiin vankiin vaikuttamiseen. Kuntoutuksen asemasta vankilassa on kuitenkin eri tavoin kiistelty koko modernin vankilan olemassa olon ajan. Toisaalta kuntoutuksen mahdollisuuksiin on suhtauduttu epäilevästi ja tuloksia on pidetty heikkoina. Toisaalta taas on väitetty, ettei kuntouttaville toimille ole koskaan annettu edes mahdollisuutta, vaan ne ovat jääneet vankilan muiden tehtävien varjoon. (Tourunen 2002, 29- 30.)

Perinteisiä toimintamuotoja, joilla on uskottu voitavan parantaa vankeja, ovat työ, kasvatus ja hoito (Foucault 2000). Vangin kuntoutumista palvelevat nykyisinkin vastaavat toiminnat: työtoiminta, opetustoiminta, hengellinen työ, sosiaalityö, terveydenhuolto ja vapaa-ajantoiminta. Uusia toimintamuotoja ovat päihdekuntoutus, muu sosiaalinen kuntoutus ja rikoksettomuuteen tähtäävät toimintaohjelmat. Vankien pääseminen toimintoihin on riippuvaista sen vankilan ja arviointikeskuksen päätöksistä, joiden alueella vanki suorittaa vapausrangaistustaan. Kaikissa vankiloissa ei ole tarjolla kaikkia vangeille suunnattuja kuntoutusohjelmia. (Karsikas 2005,21, Salminen (toim.) 2002, 222.)

Koska suurella osalla vangeista on päihdeongelma, on myös vankiloissa toteutettava päihdetyö kehittynyt ja laajentunut voimakkaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vankeinhoitolaitos laati päihdetyön pohjaksi päihdestrategian vuonna 1999. Päihdestrategialla torjutaan päihderikollisuutta, ehkäistään päihdeidenkäytöstä aiheutuvia haittoja ja tuetaan vankeja rikoksettomaan ja päihdeettömään elämään. Strategia nojautuu sekä tarjontaan, että kysyntään vaikuttamiseen ja haittojen ehkäisemiseen yhdensuuntaisesti huumausainepoliittikkaa koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen kanssa. Vankeinhoidon päihdestrategiaa uudistettaessa vuonna 2004 uusiksi täydentäviksi toimintalinjoiksi otettiin toimintaympäristöön verkottuminen. (Vankeinhoidon päihdestrategia vuosiksi 2005- 06.) Päihdetyö jakaantuu vankilassa valvontaan, hoitoon ja kuntoutukseen. Vankeinhoitotyössä toisiaan tukeva kuntoutusjatkumo muodostuu toimenpiteistä, jotka ovat joko valvonnan, päihdehoidon, päihdekuntoutuksen, sosiaalityön tai vapauteen valmistelevan työn

tehtäväkenttää. Päihderiippuvaiset vangit hyötyvät myös ohjelmista, jotka eivät ole varsinaisesti päihdekuntoutusta. esimerkiksi ongelmanratkaisu- ja sosiaaliin taitoihin sekä seurausten pohtimiseen keskittyvä Cognitive Skills- ohjelma valmentaa päihteettömään elämäntapaan. Samoin erilaiset, vapauteen valmentavat ohjelmat, perheleirit, työtoiminta ja projektit sisältävät usein paljon päihdeongelmaa käsitteleviä elementtejä, vaikka eivät olekaan varsinaisesti päihdeohjelmia. (Karsikas 2005.)

Päihdekuntoutusohjelmia on useissa suljetuissa vankiloissa. Lisäksi avovankiloissa on päihdekuntoutuskursseja tai päihdetyö on integroitu osaksi vapautteen valmentautumista. Vankiloiden päihdeohjelmat perustuvat useimmiten kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan ja niiden toteuttamista varten on joissain vankiloissa perustettu erillisiä osastoja. Kuntoutusohjelmissa korostetaan niiden jatkumista myös kotiutumisen jälkeen. (Karsikas 2005, Salminen toim. 2002.) Vankilan sisäisten kuntoutusohjelmien ohella voidaan, määrätyin edellytyksin luotettavaksi arvioitu vanki voidaan sijoittaa määräajaksi vankilan ulkopuoliseen laitokseen tai vastaavaan yksikköön päihdekuntoutukseen. Sijoitus järjestetään yleensä vankilan kuntoutuksessa jo olleille sekä vapautumisvaiheessa yhteistyössä kotikunnan kanssa. (Rikosseuraamuslaitoksen ohje nro 12/011/2000.)

Vankeinhoidossa toteutettavan kuntoutuksen rasitteena on sen toissijaisuus laitoksen perustehtävään suhteutettuna. Kuntoutuksen toimivuutta on maailmanlaajuisestikin kritisoitu mm. siitä, etteivät vangit voi säännöllisesti osallistua siihen, henkilökuntaa siirretään muihin tehtäviin tai toimintaa varten ei löydy asianmukaisia tiloja. (Granfelt 2007.) Englannissa tehdyn tutkimuksen mukaan, vankien mielestä työntekijöiden asenne päihteidenkäyttäjiä kohtaan on usein negatiivinen ja vastuu kuntoutuksen onnistumisesta säilytetään liian usein vankien niskoille. Henkilökunta pula on myös ilmeinen ja johtaa usein kuntoutuksesta syrjäyttäviin arviointeihin ja negatiivisiin kategorisointeihin. Lisäksi vangit pitävät vankilaympäristöä epäsovivana paikkana terapiatyöskentelyyn. Vankiloiden kuntoutusta on kritisoitu myös siitä, että siinä korostuu liiaksi toiminnan perusteltavuus (Evidence based) eikä sen vaikuttavuuden arviointi (What works-ajattelu). Vankeinhoidossa tavoitteiden määrittely ei ole niin helppoa tai yksiselitteistä kuin esimerkiksi terveydenhuollossa. Kysymys kuuluukin, kenen intressit loppujen lopuksi määrittelevät esimerkiksi yhteiskuntaan integroimisen tavoitteet, vangin vai rikosseuraamusjärjestelmän. (Rantanen 2009, 77- 78.)

Viime aikoina on alettu käymään keskustelua sosiaalisen kuntoutuksen lisäämisestä osaksi vankeinhoidon kuntouttavaa työtä. Toistaiseksi vankeinhoidon pyrkimyksenä on ollut ”epänormaliuden” kuten rikollisuus ja päihteiden käyttö muuttaminen kohti ”normaliutta”. Kuntoutuksen näkökulma onkin ollut usein enemmän sopeuttava kuin syvälliseen muutokseen tähtäävä. Sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyssä on keskeistä kuinka tietyt ilmiöt esimerkiksi huumeiden käyttö määritellään ja keskittyä psyykkisten tai terveydellisten ongelmien sijasta ihmissuhteisiin ja elämäntilanteisiin liittyviin kysymyksiin. Sosiaalisessa kuntoutuksessa

oleellista on pyrkimys kokonaisvaltaiseen muutokseen ja kasvuun. Kokonaisvaltaisuus merkitsee asiakkaan tilanteen tarkastelua perhesuhteista, ihmissuhteista, työtilanteesta, asumistilanteesta ja terveydentilasta käsin. Tällä tasolla sosiaalisessa kuntoutuksessa on kyse rajattuihin tilanteisiin liittyvän oppimisen sijasta elämäntilanteen kokonaisvaltaisesta arvioinnista ja suunnittelusta. Sosiaalinen kuntoutus toimii parhaimmillaan osana hyvinvointipalvelullista järjestelmää ja haastaa kehittämään moniammatillista yhteistyötä. Tällöin olennaisiksi nousevat kysymykset päihdehoidon saatavuudesta sekä hoitojatkumoiden saumattomuudesta. (Rantanen 2009,115.)

4 VALVOTTU KOEVAPAAUS

Vangin takaisin yhteiskuntaan sijoittaminen on voinut perinteisestikin olla monivaiheinen, asteittain etenevä prosessi. Laitosajan kuluessa vangin yhteiskuntaan integroimista on pyritty edistämään muun muassa siten, että hänet sijoitetaan vankilan ulkopuoliseen laitokseen tekemään siviilityötä tai opiskelemaan vankilan ulkopuolelle. Tällöin vanki työskentelee, opiskelee tai on hoidettavana vankilan ulkopuolelle ja hän yöpyy joko vankilassa tai ulkopuolisessa laitoksessa. Ehdonalaisen vapauden aikaistaminen saattoi olla tämän prosessin viimeinen vaihe. Ehdonalaisen vapauttamisen aikaistamisperusteet oli kirjattu oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräykseen (9/011/95). Aikaistamisen perusteena saattoivat olla terveydelliset, perhe- ja sosiaaliset syyt, koulutus tai muut yhteiskuntaan sijoittamista edistävät toimenpiteet. Tältä osin ehdonalaisen vapautumisen aikaistaminen vastasi ajatukseltaan valvottua koevapautta. Aikaistamisen ongelmaksi koettiin kuitenkin sen soveltamisen rajallisuus, joten uusi menettelyohje valvotun koevapauden käyttöön otosta säädettiin rikoslain 2 c luvun 8§:ään. (Mohell ym. 2006 286- 287.)

Valvotun koevapauden menettelyohje annettiin Rikosseuraamuslaitokselta koevapauden käyttöön oton yhteydessä vuonna 2006. Valvottu koevapaus sisältyi 1.10.2006 voimaantulleeseen rikoslain muutokseen. Hallituksen esityksen (262/2004vp) mukaan valvottu koevapaus olisi uusi keino, jolla pyritään edistämään vankien sijoittamista yhteiskuntaan laitosajan loppuvaiheessa. Koevapaus on nähty myös yhtenä keinona säästää vankeinhoiton kustannuksia, kun vankipaikkoja vapautuu koevapauteen lähteviltä. Tämän vaikuttimen voidaan arvioida olevan kasvussa, mistä kertonevat osaltaan tavoitteet lisätä koevapaudessa olevien määrää lähivuosina rajusti. Hallituksen esitys lähteekin siitä, että järjestelmän piiriin pääsisi mahdollisimman moni vapautuva vanki, mikä mahdollistaa koevapauden käytön vankiluvun vähentämiseen. (Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje 6/011/2008, Mäkipää 2010, 194.)

Vankeuslain mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista

yhteiskuntaan, sekä estää rikosten tekeminen vankeusaikana. Tämän toteuttamiseksi vangille laaditaan yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamisesta, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Valvottu koevapaus perustuu rangaistusajan suunnitelmaan (RANSU). Koevapauteen pääsy tapahtuu yksilöllisten tarpeiden ja lupaehtojen noudattamiseen liittyvien edellytysten mukaisesti. Koevapauden toteuttaminen vaatii asunnon, toimintavelvoitteen (työ- tai opiskelupaikka) sekä sen, että asianmukainen valvonta voidaan toteuttaa. (Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje 6/11/2008.)

Rikoslain mukaan valvotun koevapauden enimmäisaika on kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapautumista. Koko rangaistuksen suorittavien pakollinen koevapaus on kolme kuukautta. Koevapauden myöntämisen edellytyksenä on, että vanki on ollut niin pitkään vankilassa, että hänen rangaistuksen aikaisen käyttäytymisensä perusteella voidaan arvioida koevapauden ehtojen noudattamista ja hänelle voidaan laatia koevapauden toimeenpanosuunnitelma. Koevapauden pituuden harkintaan vaikuttaa se, kuinka pitkään vangin arvioidaan jaksavan noudattaa koevapauden ehtoja, jotka vaikuttavat voimakkaasti vangin ja hänen mahdollisen perheensä elämään. Suotavaa on, että vanki sijoitetaan avolaitokseen ennen koevapauteen pääsyä, jotta hän tottuu ottamaan enemmän vastuuta käyttäytymisestään. Avolaitossijoitus ei kuitenkaan ole edellytys valvotulle koevapaudelle. Valvottuun koevapauteen sijoitetaan seuraaviin ryhmiin kuuluvia vankeja:

- Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittavat ehdonalaisesti vapautuvat vangit.
- Elinkautisesta vankeudesta ehdonalaisesti vapautettavat vangit.
- Koko rangaistusta vankilassa suorittamasta vapautettavat vangit.

Suurimman ryhmän koevapauteen sijoitettavista vangeista muodostavat ehdonalaisesti vapautuvat vangit, joiden koevapauden enimmäisaika on kuusi kuukautta. Vangin tulee ennen valvottuun koevapauteen hakeutumistaan täyttää seuraavat edellytykset: Käyttäytymisen rangaistusaikana tulee olla moitteetonta, vangin tulee sitoutua koevapauden aikana rangaistusajan suunnitelman noudattamiseen, vangin tulee pidättäytyä täysin päihdyttävien aineiden käytöstä, vanki sitoutuu noudattamaan yhteydenpitovelvoitetta vankeinhoidon viranomaisiin, vanki suostuu viranomaisten väliseen yhteydenpitoon hänen asioissaan, lisäksi vangin tulee suostua kaikkiin koevapauteen liittyviin ehtoihin, jotka erikseen sovitaan. Valvotun koevapauden alustava valmistelu tapahtuu arviointikeskuksessa (ent. sijoittajayksikkö). Sijoitusvankila tekee lopullisen arvion vangin kyvykkyydestä sitoutua valvotun koevapauden suorittamiseen sekä valmistelee siihen siirtymisen. Valvotun koevapauden aikana vangille suoritetaan valvontaa puhelimitse tai muiden mahdollisten seurantalaitteiden avulla. Valvonnan suorittaa sijoitusvankilan edustaja, jolla on myös oikeus vierailta vangin kotona tai paikassa, jossa vanki suorittaa toimintavelvoitettaan. (Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje 6/11/2008.)

Toimeenpanosuunnitelman tarkempi sisältö riippuu kunkin vangin tilanteesta. Jotkut ovat esimerkiksi voineet säilyttää asuntonsa ja mahdollisuuden palata entiseen työhönsä. Toiset vangit tarvitsevat puolestaan enemmän apua asunnon, toimeentulon ja päivätoiminnan järjestämisessä, jolloin vankilan tärkeitä yhteistyökumppaneita toimeenpanosuunnitelman laadinnassa ovat vangin kotikunta, oppilaitokset, työvoimatoimi sekä sosiaali- ja terveystalon järjestöt. Lisäksi kaupungin tai kunnan sosiaalitoimella voi olla olennainen rooli esimerkiksi silloin, kun koevapauteen lähtijälle suunnitellaan koevapauden toiminnan sisällöksi laitoksessa tapahtuvaa päihdekuntoutusta. Näissä tilanteissa hoidosta aiheutuneet kustannukset maksaa käytännössä kokonaan vangin kotikunta. (Mohell 2006, Mäkipää 2010,72.)

Koevapaudessa olevan vangin tulee sitoutua ilmoittautumiseen nimetyn yhteistyötahon edustajalle säännöllisin väliajoin sekä suostua päihdeettömyyden valvontaan huumevirtsaseulojen sekä alkoholitestauksen kautta. Valvottu koevapaus voidaan peruuttaa joko kokonaan tai osittain, mikäli edellytykset koevapauden suorittamiseen eivät syystä tai toisesta täyty. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että koevapautta arvioidaan uudestaan, mikäli toimintavelvoite ei toteudu, vangin käyttäytyminen ei vastaa koevapauden edellytyksiä, hän on saanut positiivisen päihdeseulatuloksen tai ei sitoudu noudattamaan muilta osin koevapauden ehtoja. Päihtymysrikkomuksen vuoksi valvotussa koevapaudessa olevalle voidaan antaa varoitus tai koevapaus peruutetaan määräajaksi tai kokonaan. Lähtökohtana koevapaudessa menestymiselle on se, että vanki on täysin päihdeeton, minkä vuoksi myös pienet päihderiikkomukset johtavat seuraamuksiin. Valvotun koevapauden määrittelyohjeessa on annettu ohjeistus siitä, että päihdeongelmaiset vangit tai ne, joilla on muutoin erityisiä vaikeuksia selviytyä vapaudessa, voidaan sijoittaa valvotun koevapauden aikana vankilan ulkopuoliseen laitokseen tai vastaavaan yksikköön, jossa he osallistuvat päihdehoitoon tai selviytymismahdollisuuksia parantavaan muuhun tavoitteelliseen toimintaan. Päihdekuntoutusta tarvitsevan vangin vankeusaika voi jakautua kolmeen jaksoon: vankila-aikaan, päihdehuollon laitosajkaan ja päihdehuollon avopalveluissa tapahtuvaan aikaan. Valvotun koevapauden aikana annettava päihdehoito ei eroa päihdehuollon yleisistä periaatteista. Päihdehuollossa pääsääntönä on vapaaehtoisuuteen perustuva hoito, mikä merkitsee sitä, että asiakas voi halutessaan katkaista hoitosuhteen. Sovitun päihdehoidon lopettaminen merkitsee, että koevapauden ehdot eivät enää täyty, jolloin tulee harkittavaksi koevapauden peruuttaminen ja henkilön palaaminen vankilaan tai muun toimintavelvoitteen suunnittelu. (Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje 6/11/2008.)

4.1 Kirjallisuudesta esiin nousseita kokemuksia valvotusta koevapaudesta

Valvotussa koevapaudessa oli vuonna 2009 päivittäin noin 85 vankia, joista 16% oli naisia. Koevapaudessa olleiden rikostaustan tarkastelu osoittaa, painotuksen olevan selvästi henkirikoksista tai sellaisen yrityksestä tuomituissa. Myös huumausainerikoksista tuomitut

olivat hyvin koevapaudessa edustettujen joukossa. Vastaavasti aliedustettuina olivat liikennejuopumuksista ja varkauksista tuomitut henkilöt. Koevapauden painottuminen henkirikoksista ja osaltaan huumausainerikoksista tuomituille selittyy osaltaan sillä, että heidän tuomionsa ovat olleet keskimäärin pidempiä kuin esimerkiksi liikenneriikkomuksista tuomituilla, joten kriteerit koevapauden osalta ovat täyttyneet siltä osin. Huomattava enemmistö eli 88% koevapaudessa olleista pääsi siihen avovankilasta. Tämä selittyy sillä, mitä vapaammista oloista vanki pääsee vapauteen, sitä pienemmäksi voidaan olettaa kuilu vankilan ja vapauden välillä. Toisaalta vankeinhoidosta on esitetty kritiikkiä siitä, että koevapauteen voi ylipäättään hakeutua suoraan suljetusta vankilasta käsin. Kritiikkiä on noussut myös koko rangaistusta suorittavien pakollisesta koevapaudesta. Heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan on arvioitu niin haastavaksi, että sen valmistelu teettää vankeinhoidolle runsaasti työtä, eikä siihen ole riittävästi resursseja. (Mäkipää 2010.)

Tähän asti kertyneiden kokemusten mukaan koevapaus on hyvä keino vähentää vankilasta vapautumiseen liittyviä riskitekijöitä, kuten retkahtamista päihteidenkäyttöön ja siitä usein seuraavaa rikoskierteen alkamista. Oikeusministeriön tavoitteena on, että vuonna 2010 valvotussa koevapaudessa olisi päivittäin 130 vankia ja vuoteen 2012 mennessä 200 vankia. (Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2008.)

Valvotun koevapauden käytännöt eivät ole nykyisellään selkeät. Leena Mäkipään (2005) mukaan koevapauden valmistelussa ja täytäntöönpanossa noudatettavat käytännöt vaihtelevat vankiloittain, mikä aiheuttaa ongelmia vankien yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa tehdyn tutkimuksen mukaan koevapaus on hyvä välivaihe vankilatuomion ja kotiin palaamisen välimaastossa, mutta sen järjestäminen on käytännössä hyvin kirjavaa. Vankiloiden resurssit eivät nykyisellään riitä, koska valvottujen koevapauksien järjestely on työlästä ja aikaa vievää, eikä vangeilla usein ole valmiuksia tai mahdollisuutta selvittää valvottuun koevapauteen liittyviä asioita mm. toimintavelvoitteen tai asumisen osalta itsenäisesti. Myös koevapauteen valikoitumisen suhteen havaittiin tutkimuksessa eroja. Joissain vankiloissa saattaa koevapauteen haluavien määrä olla niin suuri, ettei työntekijöillä riitä aikaa kaikkien koevapauksien valmisteluun. Epäselvyyttä on osittain myös siinä keille koevapaus on tarkoitettu; niille, jotka tarvitsevat erityistä tukea vapautumiseen vai niille, joilla on jo kaikki tarvittavat valmiudet olemassa. Tutkimuksesta nousi myös esiin, että vankiloissa oli erilaisia tulkintoja koevapauden aikaisiin sääntörikkomuksiin. Esimerkiksi päihderikkomuksista seurasi usein koevapauden peruutus kokonaan, mutta joissain tapauksissa oli seurauksena koevapauden määräaikainen peruutus tai varoitus. Havaintoa on pidettävä vankien yhdenvertaisen kohtelun kannalta huolestuttavana. Tutkimusaineiston perusteella vankiloiden työntekijöillä oli lisäksi epätietoisuutta siitä, miten ehtojen rikkomistilanteissa menetellään, myös päätöksentekovastuuseen kaivattiin selvennystä. Koevapaus peruttiin tutkimuksen teon aikana

yhdeksältä prosentilta sen piiriin päässeistä vangeista. Yleisin peruuttamisen syy oli päihteettömyysvelvoitteen rikkominen. (Mäkipää 2010, 205.)

Toni Laaksosen (2008) tekemässä tutkimuksessa kyseenalaistetaan vankisijoittelun oikeudenmukaisuusperiaatetta kysymällä: kuinka todennäköistä on, että vankeinhoitoviranomaiset kykenevät arvioimaan täysin aukottomasti vangin soveltuvuutta valvottuun koevapauteen, vai onko arvioinnissa huomattaviakin vankila- tai työntekijäkohtaisia eroavaisuuksia? Laaksosen mukaan ei myöskään voida pitää automaationa sitä, että lievistä rikoksista tuomitut sijoitetaan ilman muuta avolaitokseen ja vakavasta rikoksesta tuomittu suljettuun vankilaan, sillä näin toimiessaan vankeinhoitoviranomainen eksyy tuomioistuimen revierille. Toisaalta kaikkia avolaitos- tai valvotun koevapauden kriteerit täyttäviä vankeja ei ole resurssien vähyyden vuoksi vielä toistaiseksi mahdollista sijoittaa tarpeeksi suljettujen laitosten ulkopuolelle. Tuolloin tulisi harjoittaa priorisointia, jossa kaikki vangit asetettaisiin keskinäiseen etusijajärjestykseen käyttämällä kriteerinä rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden määrittelemää avolaitos- tai koevapaus-sijoituksen tarvetta. Toisaalta taas nykykäytännön mukaan vankilan päätös siitä sijoitetaanko vanki valvottuun koevapauteen, ei voi edes valittaa, koska virallista muutoksenhakuväylää ei ole olemassa. (Laaksonen 2008, 60- 61, Mäkipää 2010, 197.)

Salosen ja Silvennoisen (2009) Vanajan vankilassa tehdyssä tutkielmassa vastaajat kokivat koevapauden suunnitteluvaiheen pääsääntöisesti joustavaksi ja kokivat saaneensa tietoa valvotusta koevapaudesta hyvin ja monipuolisesti. Toisaalta taas Vähäkosken (2008) tekemässä tutkimuksessa Helsingin avovankilassa haastatellut kokivat prosessin pitkänä ja sekavana Erot ovat siis selkeästi vanki- ja vankilakohtaisia. Silvennoisen ja Salosen mukaan kaikki valvottuun koevapauteen pyrkivät kokivat olleena aktiivisia asunnon hankinnassa. Vastaajista yli puolella oli jo olemassa oleva asunto ennen koevapauden hakeutumista. Työtoimintaan oli sitoutunut osa vastaajista, osa koki palkkatyön hyvänä taloudellisista syistä. Valvotun koevapauden aikana vangin toimeentulo on turvattu palkkatyön tai muiden yhteiskunnallisten tukijärjestelmien avulla. Päihteettömyys koettiin koevapauden aikana tärkeäksi ja sen testaaminen luonnolliseksi osaksi valvontaprosessia. Ainoastaan kolmannekselle oli ollut ongelmia päihteiden kanssa aikaisemmin. Saatujen vastausten perusteella näyttäisi siltä, että päihdeongelma ei muodostu ongelmaksi koevapaus aikana. Toisaalta tutkimusjoukkoon kuului ainoastaan muutama vanki, jolla oli ollut jossain vaiheessa elämäänsä ongelmia päihteiden kanssa. Voidaankin kysyä, olisiko rankasti vuosia huumeita tai alkoholia käyttänyt henkilö samaa mieltä päihteettömyys tavoitteen noudattamisen helppoudesta. Entä kykenisikö hän koevapauden aikana täydelliseen raittiuteen ainoastaan kontrollitoimenpiteiden avulla, vai vaatisiko päihteettömyyden tukeminen lisäksi hoitokontaktin?

Silvennoinen ja Salonen esittävät tutkielmassaan kysymyksen: Vaikuttaako valvottu koevapaus omalta osaltaan rikoksettomaan elämäntapaan oppimiseen? Vastausten perusteella voidaan todeta, että jotkut vastaajat olivat syyllistyneet rikoksiin koevapauden aikana. Valvottu koevapaus ei siis sinällään poissulje mahdollisuutta rikosten tekemiseen. Pohdittavaksi jääkin, miten paljon niin sanottuja pienempiä rikoksia jää tulematta ilmi, joihin syyllistytään koevapauden aikana. Koevapauden aikainen kokonais kuntoutukseen tähtäävä jakso laitososuhteissa saattaisi tukea osaltaan myös rikollisen identiteetin käsittelyyn liittyvää pohdintaa. Yleensä kuntoutusjakson aikana perehdytään päihdeongelman lisäksi myös muuhun elämään liittyviin tavoitteisiin, joihin saattaa osaltaan kuulua rikoksettoman elämäntavan mahdollisuuden pohtiminen.

4.2 Kirjallisuudesta nouseva tarve vankilan ulkopuolisen laitossijoituksen lisäämiseen

Riitta Granfeltin (2007) tekemän selvityksen mukaan vangit selviävät kohtalaisen hyvin vankeusajan varsinkin, jos siihen on sisällytetty erityyppisiä kuntouttavia elementtejä. Toisaalta vankila on osalle vangeista normaalielämää ja yhteiskunnassa selviytymisen taidot eivät ole joko koskaan kehittyneet, tai ovat kadonneet laitoksessa ja rikollisessa alakulttuurissa vietettyjen vuosien myötä. Myös rakenteelliset tekijät ylläpitävät huono-osaisuutta ja marginalisoitumisen syvenemistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton sosiaalibarometri (2006) osoittaa vuodesta toiseen tämän asiakastyhmän jääneen osattomaksi lisääntyvän hyvinvoinnin jaossa. Erityisesti suljetusta vankilasta vapautuminen on ongelmallista, sillä siviilielämään valmistautumiseen on hyvin rajalliset mahdollisuudet. Vankilaan tullessaan monet vangit ovat fyysisesti ja psyykkisesti niin huonossa kunnossa, etteivät kykene osallistumaan kuntoutusohjelmiin. Päihdeongelmiin liittyy usein vaikeita mielenterveysongelmia, joita raju päihteidenkäyttö on entisestään pahentanut. Asiointi ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa muutoin kuin päihtyneenä, on monelle vangille outo ja pelottava kokemus. Lisäksi vankilasta vapautumiseen saattaa toisaalta liittyä toive mahdollisen vankeudessa alkaneen päihteettömyyden jatkumisesta, mutta samalla vanki voi suunnitella pitävänsä suuret ”vapautumisjuhlat”, joissa otetaan kiinni menetettyä aikaa päihteitä käyttämällä. Näin ollen riski tehdä rikoksia tai kuolla huumeiden yliannostukseen on suurin heti vapautumisen jälkeen. (Granfelt 2007, Tamminen: luentomateriaali 2006.)

Myös lyhyttä tuomiota suorittava rikos- ja päihdekierteessä elävät vangit ovat hankalassa asemassa, sillä he eivät joko ehdi tai kykene osallistumaan vankeusaikana pitkäkestoisiin kuntoutusohjelmiin. Vankien asumispalveluja tuottavien palveluiden työntekijöiden mukaan heidän työssään konkretisoituvat vankilasta vapautuvien päihdeongelmien syvyys, joka usein johtaa retkahtamiseen heti vapautumisen jälkeisinä kaikkein kriittisimpinä päivinä ja viikkoina Tuolloin siviilielämän haasteet ovat konkreettisesti edessä ja uusi elämäntilanne saattaa aktivoida päihteiden käytön uudelleen aloittamisen. (Granfelt 2007.)

Vangin sijoittamista takaisin yhteiskuntaan on pyritty helpottamaan vapautumisvaiheen toimintaa kehittämällä ja lisäämällä olosuhteiden avoimuutta, millä mahdollistetaan vangin omakohtaisen vastuunoton voimistuminen. Periaate liittyy laajemmin suljetusta vankilasta avolaitokseen sijoittumiseen vapautumisen lähestyessä aina kun se on mahdollista. Vapausaste lisääntyy edelleen sijoitettaessa vanki ulkopuoliseen laitokseen ennen vapautumista, näin ollen mahdollisuudet pehmeään laskuun siviiliin siirryttäessä ovat vielä suuremmat. (Karsikas 2005.) Päihdekuntoutukseen sijoittamista ei aina voida mitata täysraittiuuden saavuttamisella, vaan huomioitavaa on myös asiakkaan tilan heikkenemisen lakkaaminen, sosiaalisten suhteiden ja elämänlaadun koheneminen sekä päihteidenkäytön katkeaminen. Lisäksi vankilan ulkopuolisessa laitoksessa kyetään erityyppisillä kognitiivis-behavioraalisilla ohjelmilla vaikuttamaan myös rikollisuutta ylläpitäviin kriminogeenisiin tekijöihin ja lisätä päihdeettömiä ongelmanratkaisutaitoja. (Kaukonen 2004.) Sijoitusta ulkopuoliseen laitokseen tulisi käyttää nykyistä enemmänkin. Toistaiseksi kuitenkin se tulee kysymykseen vain pienen joukon kohdalla, ellei siihen ole osoittava huomattavasti nykyistä enemmän määrärahoja. (Karsikas 2005.)

Granfeltin (2007) tekemä tutkimus asumispalveluiden työntekijöille puoltaa myös vapautumista edeltävän ajan sijoittamista vankilan ulkopuoliseen laitokseen. Asumisohjaajille tehdyn kyselyn mukaan vankilaa ei voida verrata päihdehoitolaitokseen millään muotoa, koska se ei ole vapaaehtoista hoitoa ja kantaa harvoin vapautumisen jälkeen. Näin ollen kuntoutuspolkujen rakentaminen yhdessä päihdehuollon kanssa tulisi olla keskeinen osa toimintaa. Perinteisesti vangit ovat tunteneet vastenmielisyyttä siirtyä laitoksesta laitokseen ja siksi onkin tärkeää, että heidän kanssaan yhdessä arvioitaisiin laitostuntoutuksen merkitystä osana useampivaiheista kuntoutusjatkumoa. Työntekijöiden mukaan moni vangeista onkin tarttunut suljetun päihdehoidon mahdollisuuteen myönteisesti. (Granfelt 2007.)

Myös poliisin näkökulmasta arvioituna, päihteidenkäytön jatkumista ei voida estää pelkästään syyttäjän ja seuraamusjärjestelmän toimilla, vaan on tärkeää ehkäistä syrjäytymistä ja päihteidenkäytöstä aiheutuvia haittoja poikkihallinnollisesti ja kunkin viranomaistahon omalla toimialalla. Keskeistä rikosentorjuntaa myös vapautuvien vankien kohdalla on näin ollen toimiva sosiaalipolitiikka, mikä tarkoittaa turvattua perus- ja erityispalvelujen saantia ja viranomaisyhteistyön kehittämistä, jotta voidaan paremmin vastata asiakkaan elämän eri tarpeisiin ja ongelmakohtiin. Vankilasta vapautuvien ongelmana on, ettei osa kunnista halua tunnustaa vapautuvaa vankia asukkaakseen, koska heitä ei yksinkertaisesti ole varaa auttaa. Päihdeongelmaisen uusintarikollisen aiheuttamat sinänsä suuret kustannukset kohdistuvat liian epäsuorasti kuntatalouteen, jotta olisi poliittisia paineita tai edes mahdollisuuksia ryhtyä lähinnä aikuisten miesten auttamiseen. Tilannetta vaikeuttaa myös yhteiskunnan kovat asenteet, kuntatalouden kriisit ja se, etteivät vankilasta vapautuvat ole poliittisessa keskustelussa kovin kiinnostava kohderyhmä. (Rantala 2006.)

Huono-osaisen väestöosan ongelmat eivät ole Olavi Kaukosenkaan (2008) mukaan pelkästään rikosseuraamusjärjestelmän ratkottavissa, vaan päihdeongelmaisten lainrikkajien yhteiskuntaan integroiminen edellyttää kokonaisstrategiaa, joka tehostaa toimenpiteitä pääasiallisesti seuraamusjärjestelmien ulkopuolella. Vankila aika saattaa olla otollinen yksilön kuntoutumiselle - mutta se saattaa olla myös erittäin kallis tapa tehdä vaikeista päihdeongelmista vielä vaikeampia. Suomalainen piirre rikosseuraamusjärjestelmässä on se, ettei meillä ole toistaiseksi kehitetty niin laajasti vankeuden vaihtoehtoisia seuraamuksia kuin ehkä muissa länsimaissa. Kaukosen mielestä vankeuden loppuajan ulkopuoliseen laitokseen sijoittamista on käytetty toistaiseksi liian vähän. Väliinputoajia näyttäisivät tällä hetkellä olevan etenkin pitkäaikaisvangit, joilla on vakava päihdeongelma. Kaukosen mielestä esimerkiksi valvottua koevapautta tulisi suunnitelmallisemmin käyttää rangaistusajan suunnitelman osana ja sopia kuntien kanssa järjestelyt ja olosuhteet sen kaltaisiksi, että koevapaus on mahdollista toteuttaa yhä useamman kohdalla. (Kaukonen 1/2008.)

Myös Ulla Knuuti toteaa, että vankilan suljetuissa olosuhteissa tapahtunut suunnitelmallinen kuntoutus on hyödytöntä, mikäli se ei jatku vapautumisen jälkeen. Lisäksi vapautumisen jälkeen tulisi olla asunto, työpaikka, kohtuullinen toimeentulo ja tukiverkosto. Uusintarikollisuuden riski on lisäksi moninkertainen, mikäli vanki ei pysy irti päihdeistä ja rikollisuutta tukevasta ystäväporukasta. (Knuuti 2007.)

5 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa tarve ja mahdollistaa valvottuun koevapauteen siirtyminen Järvenpään sosiaalisairaalan kautta. Kohderymänä ovat erityisesti erityistason päihdekuntoutusta tarvitsevat vangit, joiden selviytyminen on haasteellista avopalveluiden keinoin. Sosiaalisairaalassa on mahdollista suorittaa valvottua koevapautta eri kohderyhmille suunnatuissa rakenteissa, joita ovat: miesten päihdekuntoutus, naisten päihdekuntoutus, päihdeperheiden kuntoutus, psyykkisesti oireilevien päihdekuntoutus sekä lääkkeetön kuntoutus. Sosiaalisairaalan palvelurakenne mahdollistaa myös erityistyöntekijöiden esimerkiksi psykiatrin palveluiden käytön. Tutkimuksen avulla kartoitetaan tarve asteittaisesta vapauteen siirtymisen mallista. Mallin avulla päihdekuntoutusta tarvitseva vanki siirtyisi vankeusajan loppupuolella valvottuun yhden- kolmen kuukauden mittaiseen päihdekuntoutukseen Järvenpään sosiaalisairaalaan ja sen jälkeen suunnitellusti yhteistyössä vankeinhoidon, päihdehuollon avotyön ja muiden tarvitsemiensa palvelun järjestäjien kanssa omalle kotipaikkakunnalleen jatkamaan koevapaus loppuun. Koevapauden loppujakson aikana asuminen tapahtuisi joko tuetussa tai itsenäisessä asumismuodossa. Portaittaisen mallin ajatuksena on mahdollistaa vaikeasti oireilevan päihdeongelmaisen asiakkaan selviytyminen koevapauden suorittamisesta ja tukea näin ollen asiakkaan subjektiivista oikeutta hoitoon sekä edistää yhdenmukaisuusperiaatteen toteutumista koevapauden kriteerien määrittelyssä. Tiivistä päihdekuntoutusjaksosta hyötyisivät myös perheelliset vangit, joiden tavoitteena on vankeusajan jälkeen tapahtuva perheen yhdistäminen suunnitellusti. Järvenpään sosiaalisairaalan perhekuntoutusosastolla kuntoutetaan koko perhettä koko- tai osa-aikaisesti lastensuojelun tavoitteiden mukaisesti. (www.jarvenpaansosiaalisairaala.fi.)

5.1 Tutkimuksen tarve, toteutus ja tutkimuskysymykset

Tarve päihdeongelmaisten vankien palveluiden kehittämiseksi hahmottui ensi kerran työskennellessäni projektissa, jossa oli yhteistyökumppaneina vankeinhoidon työntekijöitä. He toivat esiin huoltaan siitä, ettei päihdeongelmaisille vangeille ole tarpeeksi tuettua toimintaa tai sijoituspaikkoja tuomion jälkeen, joten he joutuvat palaamaan pääsääntöisesti samoihin olosuhteisiin mistä ovat lähteneet. Tarve nousi esiin myös aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen tutustumisen kautta. Erilaiset tutkimukset ja selvitykset (ks. Knuuti 2006, Granfelt 2007, Karsikas 2009, Rantala 2004) tukivat seikkaa, että suuri osa suljetuista vankiloista vapautuvista vangeista tarvitsee laitostuntoutusjakson saadakseen päihdeongelmansa siinä määrin hallintaan, että kykenee selviytymään arjesta. Tutkijat olivat sitä mieltä, että vankilan päihdekuntoutus auttaa vankeja päihdeidenkäytön katkaisemisessa ja lisää motivoituneisuutta päihdeettömään elämään, mutta ei kuitenkaan tue heidän kokonaisvaltaista kuntoutumistaan. Selvitysten mukaan vangin päihdehuoltolaitokseen sijoittaminen on perusteltua silloin, kun vangin päihdeongelman käsittely vaatii intensiivistä

huomiota, jos vanki niin toivoo. Päihdeongelmaisten vankien on katsottu olevan niin vaikeassa asemassa palvelujen saannin suhteen, että esimerkiksi Rantala (2004) toivoo keskustelua sosiaali- ja terveystoimen vahvemmassa vastuunotosta syrjäytyneiden vankien kohdalla. Hänen mielestään taloudelliset säästöt sotivat tällä hetkellä jopa vapautuvien vankien ihmisoikeuksien kanssa.

Syvällisempi aiheeseen perehtyminen selvitti, että vankeja on osallistunut 2000-luvulla useisiin erityyppisiin päihdehoidollisiin ja uusintarikollisuuteen vaikuttaviin ohjelmiin. Ulkopuolisiin päihdehuoltolaitoksiin sijoitettuja on ollut vuositasolla kuusi-50 vankia. Yksittäisistä palveluntuottajista vankeja on sijoitettu eniten Tampereella toimivaan Silta-valmennusyhdistykseen, jonka tavoitteena on avokuntoutuksen keinoin edistää vangin selviytymistä rangaistusaikana ja tukea hänen yhteiskuntaan sopeutumistaan koulutukseen ja työelämään valmentautumisen kautta. (Knuuti 2006).

Aloittaessani opinnot vuonna 2009 ylempään AMK- tutkintoon tähtäävässä rikosseuraamus- ja sosiaalialan koulutusohjelmassa Vantaan Laurea- ammattikorkeakoulussa, tavoitteena oli toteuttaa koulutukseen liittyvä opinnäytetyö niin, että se linkittyy jollain lailla päihdeongelmaisten vankien palvelujen kehittämiseen. Tutkimuksen suunnitteluvaihe aloitettiin helmikuussa -09 yhdessä Järvenpään sosiaalisairaalan kehittämis- ja tutkimuspäälliköiden kanssa. Alustavan suunnitelman mukaan tavoitteena oli käynnistää kehittämishanke, jonka kohderyhmänä ovat vankilasta vapautuneet opioidikorvaushoidossa olevat asiakkaat. Nimenomaan heidän kohdallaan oli havaittu puutteita vankeuden jälkeisen tuen ja asunnon löytymisessä. Hankkeen yhteydessä oli tarkoitus toteuttaa ensisijaisesti asumisvalmennusta siihen tarkoitettussa erillisessä yksikössä sairaalan alueella. Toimintaan haettiin rahoitusta, mutta anomus hylättiin. Näin ollen hankesuunnitelma päädyttiin laajentamaan kohdentamaan muitakin päihdepalveluja tarvitsevia vankeja korvaushoidossa olevien lisäksi. Aiheen rajaamisesta käytyjen keskustelujen pohjalta sen kohderyhmäksi valikoituivat tuomiotaan suorittavat päihdepalveluja tarvitsevat vangit. Kehittämissuunnitelman esittelyn yhteydessä, vankeinhoidossa työskentelevät opiskelutoverit ehdottivat aiheen rajaamista vielä spesifimmin koskemaan nimenomaan valvottuun koevapauteen hakeutuvia vankeja. Valvottuun koevapauden lisäämiseen on kova paine, eivätkä siihen haluavat vangit täytän sen kriteereitä pääsyvaatimusten suhteen.

Perehtyminen aiheeseen selvitti, että uusi vankeuslaki valvottuun koevapauden käyttöönotosta mahdollistaa sen käytön ulkopuolisen sijoituksen asemesta laitospäästötöiden aikana sekä sen jälkeisessä jälkikuntoutuksessa. Oikeusministeriö on edellyttänyt, että koevapauden sijoitettavien määrä nostetaan asteittain siten, että vuonna 2012 koevapaudessa olisi päivittäin vähintään 200 vankia. Tulostavoitteiden saavuttaminen edellyttää Rikosseuraamuslaitoksen mukaan sitä, että koevapauden päästettäisiin lähes säännönmukaisesti vankeja, joiden arvioidaan selviytyvän sen ehdoista esimerkiksi valvonnan

osalta. (Rikosseuraamusviraston monisteita 5/2008, Karsikas 2007.) Koevapautteen sijoitettavien vankien lukumäärällinen lisääminen vaatii rikosseuraamuslaitoksen mukaan suunnitelmallista yhteistyökäytäntöjen lisäämistä ja työn kehittämistä yhdessä kuntoutusjärjestelmien kanssa. Kehitettävää on erityisesti niiden vankien hoidossa, joilla on sekä päihde- että mielenterveysongelmia (Mieli 2009-työryhmän muistio). Vaikka Ritva Vähäkosken (2008) tekemän koevapautta tutkivan opinnäytetyön mukaan päihdeongelmaiset vangit ovat selviytyneet melko hyvin valvotusta koevapaudesta tähän saakka, niin tuloksia ei voida yleistää koskemaan kaikkein monihaasteisinta asiakasryhmää.

Päihdeongelmaisten vankien palvelujen kehittäminen oli asia johon sosiaalisairaalassa haluttiin tarttua, etenkin nyt kun vankeuslain uudistus nimenomaan valvotun koevapauden osalta antaa siihen hyvät lähtökohdat. On lisäksi oletettavaa, että vakavasti päihdeongelmaiset asiakkaat putoavat järjestelmän ulkopuolelle. Sosiaalisairaalassa asiakkaat voitaisiin sijoittaa jo olemassa oleviin rakenteisiin, eikä toiminnasta näin ollen aiheutuisi mittavia lisäkustannuksia taustaorganisaatiolle. Tarkoituksena oli alun perin tarpeen kartoituksen ohella käynnistää hanke, jonka kautta vangit ohjautuisivat suorittamaan koevapautta Järvenpään sosiaalisairaalaan. Hankkeeseen liittyvä kehittämissuunnitelma tehtiin keväällä 2010, jonka yhteydessä hankkeelle haettiin rahoitusta rahanautomaattiyhdistykseltä, mutta hakemus ei edennyt esikäsittelyä pidemmälle. Tuolloin päihdehuollon ja vankeinhoidon keskinäisen yhteistyön kehittämiseen panostettiin toisenkin hankkeen kautta, jolle oli myönnetty hankerahoitus. Samoihin aikoihin toimitimme info-kirjeen Etelä-Suomen vankiloiden johtajille, jossa kerroimme vireillä olevasta hankkeesta. Vankeja ei hankkeen työstämisen aikana ohjautunut sosiaalisairaalaan, joten opinnäytetyössä keskityttiin kartoittamaan tarve kyseiselle palvelulle sekä pohtimaan millä keinoin toimintamallin käyttöön otto mahdollistuisi myöhemmin.

VANKEUSAIKA

- * Rangaistusajan suunnitelma mahdollistaa valvottuun koevapauteen hakeutumisen.
- * Kuntoutus vankeusaikana (esim. päihtetön osasto).
- *verkostojen luominen ja yhteistyön aloittaminen JSS:n kanssa. Kuntoutussuunnitelma sosiaalisairaalaan ja kotiin. Maksusitoumusten hankkiminen ym.

JÄRVENPÄÄN SOSIAALISAIRAALA

- * Valvotun koevapauden aloitus esim. 1-3 kk.
- * Psykososiaalinen tuki
- * Lääkkehoito
- * Valvonta
- * Tarvittavat järjestelyt kotiin mm. asunto, avohoito, toimintavelvoite.
- * Yhteydenpito VAHO:n kanssa.

SIIRTYMINEN OMALLE KOTIPAIKKAKUNNALLE

- * Valvotun koevapauden suorittaminen loppuun. esim. 3-5kk.
- * Asunto ja toimintavelvoite valmiina.
- * Päihteettömyyden seuranta ja tuki.
- * Yhteistyön laajentaminen esim. Krits.

Kaavio 1. Kehittämisidea valvotun koevapauden portaittaisesta mallista.

Tutkimuksen pyrkimyksenä oli kartoittaa tarve ja luoda pohjatyö sille, että vangeilla olisi mahdollisuus siirtyä valvottuun koevapauteen Järvenpään sosiaalisairaalan kautta. Aineistoista etsitään vastauksia seuraaviin tutkimuksen taustalla oleviin kysymyksiin:

- 1. Miten päihdeongelma on huomioitu koevapauden valmistelussa?**
- 2. Miten päihdeongelmaisen hoito/ kuntoutustarve on huomioitu rangaistusajan ja vapautumisen suunnitelmassa?**
- 3. Miten vangin kotiutumista ja valvotun koevapauden suorittamista voitaisiin tukea?**
- 4. Miten vankeinhoidon ja päihdehuollon yhteistyötä voisi kehittää valvottua koevapautta koskien?**

5.2 Oma suhde tutkimuksen kohteeseen

Olen työskennellyt yli kymmenen vuoden ajan sosiaaliterapeuttina Järvenpään sosiaalisairaalan eri toimintoihin erikoistuneissa yksiköissä: perhekuntoutuksessa, opioidiriippuvaisille tarkoitetulla osastolla, sekä viimeisen vuoden ajan katkaisu- ja huumevieroitusosastolla. Vuosina 2004- 2008 olin sosiaalityöntekijänä sosiaalisairaalan alaisessa tuetun asumisen projektissa, joka sijaitsi A-klinikkasäätiön korvaushoitoyksikön tiloissa Helsingissä. Lisäksi toimin yhdeksän vuoden ajan tuntityöntekijänä Helsingin ja myöhemmin Vantaan huumeiden käyttäjille suunnatuissa terveysneuvontapiste Vinkeissä. Huumeidenkäyttäjille suunnattu palvelujärjestelmä sekä päihteiden käyttöön liittyvä ilmiökenttä ovat minulle näin ollen työni kautta tuttuja. Työhöni sosiaaliterapeuttina on kuulunut oleellisena osana verkostojen luominen ja niissä osana toimiminen. Verkostotyö on sisältänyt myös suhteellisen paljon yhteistyötä vankeinhoidon ja kriminaalihuollon kanssa, joten asiakkaiden rikosoikeudellisten asioiden selvittely on osittain tuttua, vaikka en ole varsinaisesti rikosseuraamusalalla työskennellytkään.

Suomalaiseen rikosseuraamusjärjestelmään sain tuntumaa perusopinnoissa suorittamani päihde- ja kriminaaliryöstönselvityksen yhteydessä, mutta syvällisempi perehtyminen aiheeseen tapahtui kyseessä olevan tutkimusraportin työstämisen aikana. Rikosseuraamusjärjestelmään ja vankeinhoitotyöhön liittyvään kirjallisuuteen tutustuminen avasivat laajemman perspektiivin päihdeongelmaisen asiakkaan elämään ja siihen liittyviin haasteisiin. Vaikka kohtaan työssäni lähes päivittäin asiakkaita, jotka käyttävät rikosseuraamusjärjestelmän palveluja, en ole aiemmin täysin ymmärtänyt miten erillään se omine lainalaisuuksineen on asiakkaan muista palveluista. Seikan ymmärtäminen lisäsi kiinnostustani kehittämistyötä

kohtaan. Halusin luoda asiakkaille vankilasta vapautumisen portaittaisen mahdollisuuden, joka on Suomessa suhteellisen uusi ja vähän käytetty. Mielenkiintoa herätti myös se, miten idea kehittämishankkeesta otetaan rikosseuraamusjärjestelmän puolesta vastaan. Heidän työn kehittämistään usein rajoittavat erilaiset lainalaisuudet enemmän kuin kohderyhmään kuuluvien asiakkaiden muun verkoston. Tutkimusosiota työstäessäni, sain ilokseni havaita, että asia otettiin hyvin vastaan sekä rikosseuraamusalan työntekijöiden että tuomiotaan suorittavien vankien taholta.

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa roolini hankkeen koordinoijana oli selkeä ja minulla oli toimintaan Järvenpään sosiaalisairaalan johtoryhmän tuki. Sain tarvittaessa ohjausta sekä sosiaalisairaalan johtoryhmien edustajilta, että opinnäytetyön ohjaajiltani ja vankeinhoidossa työskenteleviltä opiskelutovereiltani. Uskon olleeni tässä suhteessa onnekas, sillä usein kuulee opinnäytetyötä tekevien toimivan melko lailla yksin. Ristiriitaa roolin suhteen koin ainoastaan silloin, kun laajemmalle vankityöhön liittyvälle kehittämishankkeelle anottiin rahoitusta, enkä tiennyt mikä oma vastuualueeni tulisi sen toteuttamisessa olemaan. Tuolloin pohdin ajankäyttöön ja työn rajaamiseen liittyviä kysymyksiä, sillä opintojen lisäksi olen työskennellyt koko ajan täyspäiväisesti osastotyössä. Tein tuolloin päätöksen, että keskityn ainoastaan opinnäytetyötä koskevan materiaalin keräämiseen ja työstämiseen. Toisaalta, kun hankkeelle anottu rahoitusanomus evättiin, ei työn rajaamista tarvinnut enää pohtia. Olen mielestäni kyennyt työstämään tutkimusta melko joustavasti työn ohella, vaikka siihen liittyvä raportti valmistuikin myöhemmin, kuin olin alustavasti kaavaillut. Opinnäytetyöhön liittyvä prosessi on kaiken kaikkiaan ollut mielenkiintoinen ja opettavainen kokemus. Erityisen iloinen olen siitä, että olen saanut uudenlaista perspektiiviä omaan työhöni tutustumalla rangaistusseuraamusjärjestelmissä toteutettavaan työhön.

5.3 Tutkimusotteena kehittävä työntutkimus

Tutkimuksessa käytetään yleensä yhtä kolmesta perinteisestä tutkimusstrategiasta eli tutkimusotteesta. Näitä ovat kokeellinen-, survey- ja tapaustutkimus. Kokeellisessa tutkimusstrategiassa tutkija mittaa yhden käsiteltävän muuttujan vaikutusta toiseen muuttujaan. Pääpiirteitä tässä ovat näytteen valitseminen ja sen kokeileminen erilaisissa olosuhteissa. Survey-tutkimuksessa kerätään tietoa standardoidussa muodossa ihmisjoukolta. Tyypillistä on otoksen ottaminen ja aineiston kerääminen yksilöittäin käyttäen kyselylomaketta. Aineistolla pyritään kuvaamaan, selittämään ja ymmärtämään ilmiöitä. Tapaustutkimuksessa valitaan yksittäinen tapaus, tilanne tai joukko tapauksia, jossa kohteena on yksilö, ryhmä tai yhteisö ja kiinnostuksen kohteena usein prosessit, joita tutkitaan suhteessa ympäristöönsä. Aineistoa kerätään useita metodeja käyttämällä, muun muassa havainnoinnin avulla, haastatteluin ja dokumentteja tutkimalla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 125- 126, Hirsjärvi ym. 1998, 130.) Kyseessä oleva opinnäytetyö on

luonteeltaan työn kehittämistä, joten luonnollinen valinta oli käyttää tutkimusotteen perustana kehittävää työntutkimusta, jossa strategiana käytettiin tapaustutkimusta.

Kehittävä työntutkimus on suomalainen lähestymistapa organisaatioiden tutkimiseen ja kehittämiseen. On yleistä, että yhteiskuntatieteissä yksilö ja yhteiskunta nähdään erillisinä, mutta toiminnan ja teorian käsite linkittää nämä kaksi yhteen. Näin voidaan nähdä kuinka yksilön tekemät valinnat vaikuttavat yhteiskuntaan ja sen toimintajärjestelmään. Kehittävä työntutkimus nähdään toiminnan teorian yhtenä erityisenä muotona ja sovelluksena työtoimintojen tutkimisessa. (Engeström 1995.) Ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyön ohjeistuksen mukaan, työn tulee sisältää aina selkeitä, työelämää kehittäviä ja tutkivia elementtejä. Usein käyttökelpoisia menetelmiä ovat tutkimuksen ja kehittämisen välimaastoon liittyvät metodologiset lähestymistavat, kuten toimintatutkimus, kehittävä työntutkimus ja arviointitutkimus (Rantanen 2008, 5-6).

Kehittävällä työntutkimuksella on kolme vaatimusta. Sen tulee asettaa ihmisten yhteisölliset toimintajärjestelmät kulttuurisine ristiriitoineen ja välineineen keskipisteeseen. Toiseksi sen tarkoituksena on avata laajentuvan oppimisen mahdollisuus oppia jotain, mitä ei vielä ole, sen sijaan että olisi vastaus valmiina. Kolmanneksi kehittävän työntutkimuksen vaatimuksena on olla enemmän kuin vain tapahtumien tarkkailua. Tarkoituksena on päästä mukaan tutkittavaan yhteisöön, keromaan yhteisön mahdollisista ristiriidoista ja kehittämisehdotuksista sekä mahdollisista menetelmistä parantaa yhteisöä tai kehitettävää kohdetta. (Engeström 2004 154- 156.) Toimintajärjestelmän ristiriita nousi tässä tapauksessa siitä, ettei vangeilla ole toistaiseksi ollut mahdollisuutta siirtyä valvottuun koevapauteen Järvenpään sosiaalisairaalan kautta. Päihdehuoltolaitoksissa on muutoinkin ollut vähäiset mahdollisuudet valvottuun koevapauden toteuttamiseen, joka on saattanut vaikuttaa siihen, että vakavasti päihdeongelmaisten henkilöiden mahdollisuus hakeutua valvottuun koevapauteen on ollut rajoitettua. Ristiriidan aiheutti lisäksi kirjallisuudesta esiin noussut tarve kehittää valvottua koevapautta kuntouttavampaan suuntaan siten, että myös vakavasti päihdeongelmaiset vangit selviytyisivät sen suorittamisesta. Näin ollen tutkimuksen ensi sijaisena tavoitteena oli kartoittaa vankien ja rikosseuraamusalan työntekijöiden mielipide palvelun kehittämisestä. Kehittävän työntutkimuksen tarkoituksena on muokata välineitä uuden mallin suunnitteluun. Tavoitteena on, että tarpeen kartoituksen pohjalta luodaan myöhemmin systemaattinen malli, joka mahdollistaa valvottuun koevapauteen siirtymisen Järvenpään sosiaalisairaalan kautta. Hanke palvelisi valvottuun koevapauteen hakeutuvia asiakkaita sekä vankeinhoidon ja päihdehoidon organisaatioita.

Tutkimustyö on ollut enemmän kuin yksittäisten tapahtumien tarkkailua, sillä olen itse ollut mukana kartoittamassa vaihtoehtoja ja suunnittelemassa toimintaa yhdessä sosiaalisairaalan johtoryhmän edustajien kanssa. Suunnittelutyössä tutkijalla on kolme roolia; aktiivinen tapahtumiin osallistuja, tapahtumien tallentaja ja arvioija, sekä omien tekojen ja tulkintojen

reflektioija. Reflektiivisyys tarkoittaa oman toiminnan jatkuvaa analysointia ja saadusta palautteesta oppimista. (Engeström 2004.) Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön raportoinnissa kuvaillaan usein tarkasti prosessin etenemistä sekä omaa suhdetta kehittämistyön/tutkimuksen kohteeseen. Olenkin pyrkinyt tuomaan mahdollisimman avoimesti ja seikkaperäisesti esiin tutkimuksen eri vaiheita sekä oman toiminnan osuutta sen luomisprosessissa.

Kehittävän työntutkimuksen lähtökohtana käytetään expansiivisen oppimisen mallia, jossa organisaatio erittelee työhön liittyviä arvoja ja normeja, joiden kautta se rakentaa uuden toimintamallin. Expansiivisen oppimisen tuntomerkkeinä pidetään sitä, että osallistuvien organisaatioiden toiminnan kohde laajenee. Laajenemisen katsotaan tapahtuvan neljässä tasossa: aikataso, paikan ja tilan taso, vastuun ja moraalien taso sekä kehityksen ulottuvuuden laajentamisen taso. Expansiivinen oppiminen kulkee eteenpäin moniaskelisenä kehänä, eli oppimissyklinä. Syklissä törmätään usein vaikeuksiin, jotka voivat hidastaa kehitystä viemällä expansiivisen oppimisen spiraalin muotoiseen sykliin, jolloin tehtävän työstäminen lähtee alusta. Nämä oppimissyklin vaiheet tunnetaan myös oppimistekoina, joita ovat mm. kyseenalaistaminen, mallittaminen ja mallin tutkiminen. Expansiiviselle oppimiselle on normaalia erilaisten näkökulmien törmäykset ja niistä väittelyt. Nämä ristiriidat ovat expansiivisen oppimisen voimanlähde, sillä se on kehityksen välttämätön ominaispiirre. (Engeström 2004, 59- 63.)

Kaavio 2: Expansiivinen oppimissykli ja oppimisteot (Engeström 2004).

Tutkimuksen prosessi on seurannut expansiivista oppimissykliä. Sen ensimmäisessä vaiheessa oli omiin havaintoihin ja kirjallisuuteen perustuva näkemys siitä, että vankeinhoidon ja päihdehuollon yhteistyötä tulisi kehittää. Suuri osa asiakkaista käyttää samoja palveluita, mutta joustava siirtymä palvelusta toiseen on osoittautunut joiltain osin haasteelliseksi. Erityisesti vankeinhoidon työntekijät ovat toivoneet yhteistyön kehittämistä, sillä asiakkaat tuntuvat usein vapautumisen jälkeen jäävän vaille tarvitsemiaan päihdehoidollisia palveluita ja asuntoa. Tarkoitus oli alun perin kohdentaa kehittämishanke vankilasta vapautuvien asumisvalmennuksen tai muun vapautumista helpottavan päihdekuntoutuksen ympärille. Hankeideat kaatuivat kuitenkin rahoituksen puutteeseen. Oppimissyklissä esiintyvän uuden mallin tutkiminen tapahtui rikosseuraamusalan kirjallisuuteen perehtymällä sekä opiskeluun liittyvien kontaktipäivien kautta, jolloin työ rajattiin koskemaan nimenomaan valvottuun koevapauteen hakeutuvien päihdeongelmaisten vankien palveluiden kehittämistä. Tuolloin tarkoituksena oli hankkeen tarpeen kartoituksen lisäksi luoda rakenteet suunnitelmalliseen valvottuun koevapauteen siirtymiseen Järvenpään sosiaalisairaalan kautta. Uusi hankesuunnitelma esiteltiin sosiaalisairaalan johtoryhmälle ja sen mahdollisuudesta kerrottiin vankeinhoitoon toimitetun erillisen infokirjeen (liite 6) avulla. Tiedoksiannossa hankkeen kontaktihenkilöiksi oli nimetty allekirjoittaneen lisäksi sosiaalisairaalassa työskentelevä kehittäjäsosiaalityöntekijä. Asiasta kiinnostuneita viranomaistahoja oli joitain ja erityisesti vankilassa olevat Järvenpään sosiaalisairaalan vanhat asiakkaat kyselivät valvotun koevapauden suorittamisen mahdollisuudesta.

Uuden mallin konkreettinen käyttöönotto on tulevaisuuden haaste ja mahdollisuus, jota visioidaan tarkemmin pohdinta-osiossa. Kehittämishanke muutti muotoaan tutkielmaksi siinä vaiheessa, kun selvisi, ettei sen aikana hakeudu vankeja suorittamaan valvottua koevapautta sosiaalisairaalaan. Opinnäytetyön raportti palvelee kuitenkin hyvin tarpeen kartoituksen näkökulmasta ja siitä saadut tulokset tuodaan rikosseuraamuslaitoksen sekä A-klinikkasäätiön johtoryhmien tietoon. Oppimissykliin kuuluvaa prosessin arviointia suoritetaan opinnäytetyön raportissa ja tavoitteena on, että sen pohjalta tehdyt ehdotukset jatkokehittämisen ja -tutkimuksen suhteen, edesauttaisivat palvelun käyttöönottoa osaksi Järvenpään sosiaalisairaalan toimintaohjelmaa.

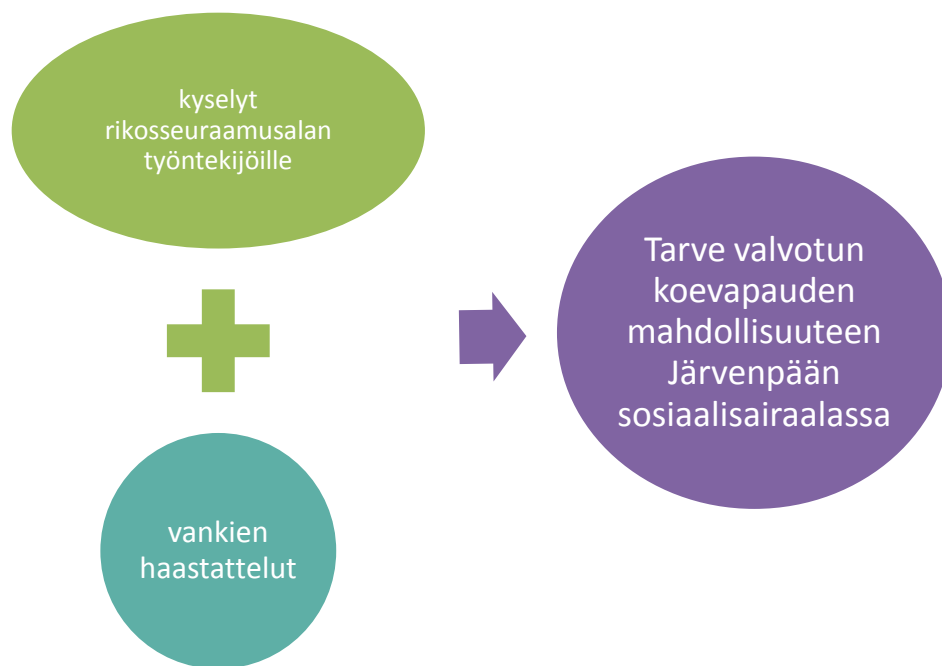
Lev Vygotskin (1978) nimeämä lähikehityksen vyöhyke on tärkeä osa kehittävää työntutkimusta. Se on uuden toimintavavan aluetta, jossa nykyhetken toiminnan ristiriidat voidaan ratkaista. Tämä tarkoittaa sitä, että uusien kehitettyjen toimintatapojen tulee olla historiallisen kehityksen puolesta mahdollisia. Tämä ei tarkoita, että kaikki uudet muutokset olisivat lähikehityksen vyöhykkeen ratkaisuja, vaan ne voivat olla ainoastaan nykytoiminnan alueella tapahtuvia parannuksia ja korjauksia. Lähikehityksen vyöhykkeellä on hahmoteltu toiminnalle tavoiteltu uusi toimintajärjestelmä. Silloin kuvataan parasta mahdollista ratkaisua ristiriitojen ratkomisen jälkeen. (Engeström 2004.) Tutkimuksen tarkoituksena oli sille määriteltyjen tavoitteiden ohella tuoda esiin se, että myös vakavasti päihdeongelmaisilla

vangeilla tulee olla oikeus ja mahdollisuus hakeutua valvottuun koevapauteen, vaikka heidän asemansa valikoitumisen suhteen onkin ollut toistaiseksi suhteellisen heikko. Uuden toimintamallin käyttöönotto ei suju hetkessä, eikä toiminnasta kuntien heikon taloustilanteen vuoksi todennäköisesti tule lähitulevaisuudessakaan kovin laajamittaista. Mikäli palvelurakenne kuitenkin osoittautuu tulevaisuudessa toimivaksi, on sitä mahdollisuus laajentaa helposti koskemaan useampia tarvitsevia.

5.4 Aineistonkeruumenetelmät

Kehittämistyöhön liittyvässä tiedonkeruussa käytettiin useampaa kuin yhtä menetelmää, joten sen katsotaan noudattelevan soveltavaa triangulaatiota (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997). Soveltavaa sen vuoksi, että sen metodologiset vaatimukset eivät kaikelta osin täyty kyseisessä tutkimuksessa. Aiheeseen perehtymisvaiheessa sen ilmiökenttään liittyvästä teoriaosuudesta muodostui tarveanalyysi, jonka pohjalta määriteltiin tutkimuksen taustalla olevat kysymykset. Kirjallisuudesta nousi hankkeen kannalta niin merkityksellistä tietoa, että sitä hyödynnetään myös tulosten analyysiosuudessa. Tutkimusmenetelmiä, joiden avulla haettiin vastauksia tutkimustyön pohjalla oleviin kysymyksiin, olivat rikosseuraamusalan, tässä yhteydessä vankeinhoidon ja arviointikeskuksen työntekijöille suunnattu kyselylomake sekä vangeille toteutettu teemahaastattelu. Tarkoitus oli haastatella myös kuntien päihdehuollon maksuista päättäviä sosiaalityöntekijöitä tai terveydenhuollon edustajia. Osuus osoittautui kuitenkin ajateltua haastavammaksi ja ajankäytön rajallisuuden vuoksi se jätettiin kokonaan pois.

Kehittämishankkeessa sovellettiin triangulatiivista tutkimusasetelmaa, jossa kahta tai useampaa menetelmää käytetään mittaamaan yhtä tutkimuskohdetta. Laine ym.(2007.) ovat sitä mieltä, että triangulaatiolla voidaan syventää kokemusperäistä ja käsitteellistä ymmärrystä tapauksen eri puolista, siten, että kaikki löydöksen täydentävät toisiaan, jos yhtenäisyyksiä löytyy tarpeeksi. Ideaalitulanteessa jokaisella näkökulmalla on yhtä merkittävä rooli tutkimuksen tavoitteeseen pääsemisessä. (Viinamäki 2007.)

Kaavio 3: Triangulaation pelkistetty perusidea tutkimuksessa (vrt. Viinamäki ym. 2007.)

Mitä suurempi yhdenmukaisuus triangulaatiossa eri tahoilta saatujen vastausten välillä on, sitä luotettavampana tutkimusta voidaan pitää. Triangulatiivisen tutkimusasetelman perustavoite onkin tutkimuksen luotettavuuden lisääminen ja mahdollisimman laajan kuvan saaminen tutkittavan aiheen eri näkökulmista. Triangulaatiosta on neljä eri päätyyppiä: aineisto-, tutkija-, teoria ja metodologinen triangulaatio. Kyseessä olevan tutkimuksen taustalla käytettiin aineistotriangulaatiota, jossa oli kerätty aineistoja kahdella eri menetelmällä. Aineistoja voivat olla esimerkiksi erilaiset kyselyt, haastattelut, tilastot, havainnointiaineistot, kirjeet ja päiväkirjat. Niitä voi käyttää tutkimuksessa joko niin kutsuttuna pääaineistoina, esitutkimusaineistoina, tasavertaisina aineistoina tai täydentävänä aineistona. Esimerkiksi kyselyjä käyttäen tutkija voi muodostaa tutkimuksen kontekstuaalisen viitekehyksen, jota hän tarkentaa ja syventää henkilökohtaisilla haastatteluilla. (Viinamäki ym. 2007, 179-181.) Tutkimusaineisto kerättiin vankeinhoitoon ja arvioitikeskukseen lähetettyjen kyselylomakkeiden avulla, jonka kysymykset muotoiltiin teoriaosuutta hyödyntäen. Kyselylomakkeiden analysoinnin jälkeen toteutettiin vankien haastattelut, jonka teemarunko oli hahmoteltu sekä teoriaosuuden, että työntekijöille suunnatun kyselyn pohjalta.

Aineistotriangulaatiossa tärkeitä tutkimusprosessin vaiheita ovat ennakoiva ja jälkikäteinen katoanalyysi. Kun tutkimus on toteutettu aineistotriangulaatiota hyödyntäen, tulee kato eritellä aineistoittain tuoden esiin kadon merkitys tulkinnoille ja johtopäätöksille

aineistokohtaisesti. Niin kutsutussa ennakoivassa katoanalyysissä on keskeistä pohtia muun muassa sitä, saavatko tutkimusjoukkoon kuuluvat välitöntä tai välillistä hyötyä tutkimukseen osallistumisesta, mikä on soveltuvin aineistonkeruu tapa, kuinka tuttu tai outo tutkimusteema on tutkimusjoukkoon kuuluville, kuinka paljon aikaa vastaamiseen kuluu ja mikä on aineiston keruulle otollinen aika. Niin kutsuttua jälkikäteistä katoanalyysia tehtäessä ilmoitetaan usein ainoastaan kokonaisvastausprosentti, jonka pohjalta vastaajien kato on laskettu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997.) Jo tutkimuksen alkuvaiheessa tiedostettiin, että kato erityisesti kyselyyn vastaajien keskuudessa saattaa nousta suureksi. Kohderyhmä sekä vallitseva aika työkiireineen ja kyselylomakkeesta jo sinällään nousevat riskit olivat seikkoja, joita pohdittiin lomakkeen työstämisen yhteydessä. Katoanalyysin kuvailuun keskitytään yksityiskohtaisemmin tutkimuksen luotettavuus-osiossa, jossa arvioidaan muitakin kehittämishankkeen luotettavuuteen liittyviä seikkoja.

5.5 Aineistonkeruu ja analysointi

5.5.1 Kyselylomake vankeinhoidon ja arviointikeskuksen työntekijöille

Tutkimuksen toisena varsinaisena tiedonkeruumenetelmänä käytettiin kyselylomaketta, joka toimitettiin kaikkiin niihin Etelä Suomen rikosseuraamusalueen vankiloihin, joissa valmistellaan valvottuja koevapauksia. Kysely lähetettiin lisäksi Etelä- Suomen arviointikeskukseen. Kyselylomake sisälsi suljettuja ja avoimia kysymyksiä. Laadullisen tutkimuksen tiedonkeruussa voidaan käyttää kyselylomaketta, mikäli sen muotoilu sallii kvalitatiivisen analyysimenetelmän käytön. Niin laadullisessa kuin määrällisessäkin tutkimuksessa tutkija voi olla etäällä tutkittavista tai lähellä heitä. Kvalitatiivinen tutkimus ei siis välttämättä merkitse läheistä kontaktia tutkittavaan, vaikka usein niin mielletään. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 190.)

Kyselytutkimus valittiin tiedonkeruumenetelmäksi koska sen avulla on mahdollista tavoittaa laajempi tutkimusaineisto lyhyemmässä ajassa kuin esimerkiksi haastattelua käyttäen. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 191.) Tarkoitus oli saada vastaukset mahdollisimman usealta rikosseuraamusalalla työskentelevältä työntekijältä, joten kysely todettiin ajankäytön kannalta hyväksi vaihtoehdoksi. Toisaalta kyselyn etuihin lukeutuu se, että haastattelun konkreettinen järjestäminen usealle työntekijälle olisi vaatinut myös vankeinhoidon puolelta resursseja ja aikaa. Kyselylomakkeen heikkouksina on pidetty sen pinnallisuutta ja analysoinnin haasteellisuutta. Ei voida varmuudella myöskään varmistua siitä, miten vakavasti vastaajat ovat kyselyyn suhtautuneet, eikä sitä miten onnistuneita annetut vaihtoehdot vastaajien kannalta ovat. Hyvän lomakkeen laatiminen vie aikaa ja vaatii tekijältään monenlaista tietoa ja taitoa. Kyselyn yhdeksi suurimmista heikkouksista on laskettu mahdollinen kato (vastaamattomuus), joka saattaa joissain tapauksissa nousta suureksikin. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997.)

Kysely toteutettiin maaliskuussa 2010. Kyselylomakkeet (Liite 1) toimitettiin viiteen eri vankilaan, joissa valmistellaan valvottuja koevapauksia sekä Etelä-Suomen arviointikeskukseen (ent. sijoittajayksikkö). Lomakkeet lähetettiin keskitetysti vankiloiden apulaisjohtajille sekä arviointikeskuksen esimiehelle kirjekuussa, jossa oli kyselylomakkeiden lisäksi postimerkeillä varustetut vastauskuoret. Lomakkeita toimitettiin aluksi 50 kappaletta, mutta niitä pyydettiin 15 lisää. Kokonaismäärä oli siis 65 lomaketta, joista palautui 28. Lomakkeita palautettiin alle puolet, joten kato toteutui odotetulla tavalla. Katoa olisi ehkä voitu jonkin verran pienentää muistuttamalla palauttamisen tärkeydestä useampaan otteeseen. Lomakkeiden anti oli kuitenkin hyvä, sillä niihin vastattiin kaikista vankiloista ja arviointikeskuksesta. Erityisen ilahduttavaa oli se, että kyselyyn vastasi henkilöitä kaikista vankiloissa työskentelevistä ammattiryhmistä.

Kyselylomake sisälsi taustatietojen lisäksi suljettuja ja avoimia kysymyksiä. Kysymykset laadittiin ja muokattiin tarkoitukseen sopiviksi opinnäytetyön ohjaajan, sosiaalisairaalan tutkimuspäällikön sekä vankeinhoidossa työskentelevän opiskelutoverin avustuksella. Lomakkeen laatimisen katsotaan olevan tärkeä vaihe kyselyn toteuttamista, koska lomakkeen laadinnalla ja kysymysten tarkalla suunnittelulla voidaan tehostaa tutkimuksen onnistumista ja kasvattaa vastausten lukumäärää. Lomakkeen laadinnassa huomioitavia seikkoja ovat lomakkeen selkeys, spesifit selkeät kysymykset, monivalintavaihtoehtojen käyttö sekä lomakkeen pituus ja sen täyttämiseen tarvittava aika. Myös lomakkeen ulkomuodolla saattaa olla merkitystä vastaamishalukkuuteen. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997.) Kyselylomaketta työstettiin useampaan otteeseen ja sen ulkoasua muokattiin tekstinkäsittelyyn perehtyneen henkilön kanssa. Joitain kohtia olisi voinut edelleen muuttaa ja muutamassa kohdassa kysymysten asettelu olisi toiminut paremmin toisin. Lomakkeen laatiminen on kuitenkin prosessina niin haastava kokoneellekin tutkijalle, että lopputulokseen voi olla täysin tyytyväinen. Lomakkeet analysoitiin kokonaisuudessaan laadullisia menetelmiä käyttäen. Väittäminä esitettyjen monivalintakysymysten kysymysten kohdalla laskettiin vastausprosentti sekä vastausten keskihajonta, mutta laskennassa ei käytetty erillistä kaavaa, vaan laskutoimitus suoritettiin laskimen avulla.

Avointen kysymysten analysoinnissa vastaukset kirjoitettiin auki sanasta sanaan, jonka jälkeen vastauksista muodostettiin värikynien avulla erillisiä teema-luokkia, joiden alle vastaukset jaoteltiin. Esimerkiksi kysymyksessä Millä perusteella valvottu koevapaus tulisi mielestäsi evätä, teemoiksi nousivat: vangista itsestä tai identiteetistä nousevat perusteet, elämäntavasta ja kulttuurista johtuvat syyt sekä palvelurakenteesta, yhteiskunnasta tai läheisverkostosta esiin nousevat perusteet. Avointen kysymysten analyysissa on käytetty suoria lainauksia, mutta niitä ei ole vastaajien anonymiteetin säilyttämisen vuoksi numeroitu.

Kyselylomakkeen taustatiedoissa ei kartoitettu vastaajien ikää tai sukupuolta, koska tieto ei ole kehittämistyön kannalta oleellinen. Vastanneista viisi työskenteli arviointikeskuksessa ja

23 vankilassa. Kyselyyn vastasi edustajia kaikista vankilassa työskentelevistä ammattiryhmistä. Kuusi (6) vartijaa, yksi (1) apulaisjohtaja, yksi(1) vankilanjohtaja, kuusi(6) rikosseuraamusesiimestä, kaksi(2) erityisohjaajaa, kaksi (2) ohjaajaa sekä viisi (5) erikoissuunnittelijaa, joista kaikki työskentelevät arviointikeskuksessa.

Kyselyyn vastanneista kolme (3) on työskennellyt alle vuoden nykyisessä työpisteessään, 1-2 vuotta työskennelleitä on neljä(4), 13 on työskennellyt 2-5 vuoteen nykyisessä toimessaan, yksi (1) 5-10 vuotta sekä seitsemän (7) vastaajaa yli kymmenen vuotta. Huomioitavaa on, että yli kymmenen vuotta työskennelleistä kaksi vastaajaa ilmoitti olleensa yli 30 vuotta nykyisessä työpaikassaan.

Taustatiedoissa kartoitettiin lisäksi kuinka monen valvotun koevapauden valmistelussa he ovat vuositasolla mukana ja kuinka monella valmistelussa olevista vangeista on sen kaltainen päihdeongelma, että se vaatii huomioimista koevapauden suunnittelussa. Kolme (3) vastaajista ilmoitti olleensa 0-5 valvotun koevapauden valmistelussa mukana, viisi(5) 6-10:ssä, sekä 20 vastaajaa oli ollut kymmenessä koevapauden valmistelussa mukana vuositasolla. Kaksi vastaajista ilmoitti, että alle 50%:lla valmisteluissa mukana olleista vangeista on sen kaltainen päihdeongelma, että se vaatii huomioimista koevapauden järjestämisessä. 12 ilmoitti yli puolella valmistelussa olevalla olevan päihdeongelma, joka vaatii huomioimista koevapauden suhteen. Loput vastaajista vastasi kysymykseen lukumääräisesti esimerkiksi: yli kymmenellä, 2-4:llä, 6/9:llä, suurimmalla osalla jne. Tiedon saaminen olisi ollut järjestelmällisempää, mikäli vastausvaihtoehdot olisi annettu valmiissa muodossa esimerkiksi alle 25%:lla, 25-50%:lla, yli 50%:lla, 100%:lla.

Kysely sisälsi 14 suljettua väittämää, joihin pyydettiin vastauksia muodoissa: täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, ei osaa sanoa, jokseenkin eri mieltä tai täysin eri mieltä. Alla olevista taulukoista näkyy vastausjakauma. Jokaisen taulukon alla on lisäksi lyhyt analyysi vastauksista. Vastauksia ei ole jaoteltu järjestelmällisesti eri ammattiryhmien mukaan, jotta vastaajien anonymiteetti säilyisi. Joissain tulkinnoissa on kuitenkin huomioitu vastausjakauma, mikäli sen on katsottu olevan analyysin kannalta oleellista esimerkiksi vankilahenkilökunnan vastaukset suhteessa arviointikeskuksen työntekijöihin tai valvontahenkilökunnan vastaukset suhteessa kuntouttavaa työtä tekevään henkilökuntaan.

Kyselylomake sisälsi lisäksi viisi avointa kysymystä, joiden avulla kartoitettiin valvotussa koevapaudessa ilmeneviä ongelmakohtia ja kehittämistarpeita. Erityisesti haluttiin selvittää rikosseuraamusalan työntekijöiden mielipide vankeinhoidon ja päihdehuollon yhteistyön kehittämisen tarpeellisuudesta valvotun koevapauden suhteen. Kysymyksiin haettiin vastauksia seuraavien teemojen kautta: Valvotun koevapauden nykytila ja haasteet sekä mahdolliset yhteistyön kehittämisen tarpeet päihdehuollon kanssa. Kysymyksiä oli kaiken kaikkiaan viisi, joihin vastaajia pyydettiin vastaamaan oman kokemuksen ja näkemyksen pohjalta perustellusti. Kyselyn kautta haettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Mitkä ovat

suurimpia ongelmakohtia valvotunkoevapauden järjestämisessä ja sen mahdolliset eväämisperusteet sekä millä keinoin valvottujen koevapauksien keskeytymisiä voitaisiin ehkäistä. Kyselyssä kartoitettiin lisäksi työntekijöiden näkemyksiä valvotun koevapauden suorittamisesta päihdehoitolaitoksessa ja mielipiteitä yhteistyön kehittämiseen liittyen.

5.5.2 Teemahaastattelu vangeille

Kehittämistyön lähtökohtana tulee olla palvelukäyttäjän tarve kyseistä palvelua kohtaan. Asiakkaan ”äänen” kuuluvaksi tuleminen on myös yksi laadullisen tutkimuksen etuja ja mahdollisuuksia, sillä esimerkiksi Robsonin (1995,227) mukaan ihmistä tutkittaessa tulee käyttää hyväkseen sitä etua, että tutkittavat itse voivat keroa itseään koskevista asioista. Haastattelu on siinä suhteessa ainutlaatuinen tiedonkeruunmenetelmä, että siinä ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Haastattelun katsotaan lisäksi olevan joustava menetelmä, sillä siinä voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla. Haastatteluaiheiden järjestystä on mahdollista säädellä, samoin vastausten tulkintaan on laajemmat mahdollisuudet kuin esimerkiksi kyselyjen avulla tehdyssä tutkimuksessa.(Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997,201.) Tutkimustyön alusta saakka oli selvää, että nimenomaan vankien mielipide heille suunnattujen palvelujen kehittämistä on arvokas, koska he ovat oman tilanteensa ja tarpeidensa parhaita esiin tuojia ja asiantuntijoita.

Haastattelurungon työstämisen aikana pohdittiin, toteutetaanko vankien haastattelut ryhmä- vai yksilömuotoisena, sekä sitä missä haastattelut tullaan tekemään. Kohteeksi valikoituivat Keravan vankilassa tuomiotaan suorittavat vangit, koska Järvenpään sosiaalisairaala on perinteitä Keravan kanssa tehdystä yhteistyöstä. Lisäksi valintaan vaikutti lyhyt välimatka, joka mahdollisti joustavan ajankäytön haastatteluille. Haastattelujen kontaktihenkilöksi oli tutkimusluvan yhteydessä määritelty Keravan vankilan apulaisjohtaja, joka delegoi asian eteenpäin kahdelle työntekijälle, jotka työskentelivät vankilan päihdeettömällä - sekä WOP (work out) osastoilla. Kontaktihenkilöille toimitettiin saatekirje, josta selvisi haastattelun tarkoitus ja toive niiden toteuttamisen suhteen. Alussa oli lieviä hankaluuksia löytää osallistujia, mutta muutaman yhteydenoton jälkeen seitsemän vankia ilmoittautui haastatteluun. Haastateltavien pienehkön lukumäärän vuoksi, ne toteutettiin yksilömuotoisina ryhmähaastattelujen sijaan. Yksilöhaastatteluun päädyttiin osallistujien määrän lisäksi siitä syystä, että tavoiteltu tieto saattaa olla niin arkaluotoista, että vastaajien on mahdollisesti helpompi jakaa sitä haastattelijan kanssa kahden kesken.

Haastattelurungoksi valittiin teemahaastattelu (liite 2), jolle on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 204- 205.) Haastattelurunko muodostui taustatietojen (ikä,

vankikertalaisuus, tuomion pituus) lisäksi seuraavista teema-alueista: päihteidenkäyttö historia ja aiemmat tuomiot, päihdeongelman huomioiminen rangaistusajan suunnitelmassa, vankeuden aikaiset kuntoutusmahdollisuudet, näkemykset valvotun koevapauden suorittamisesta sekä tulevaisuuden tavoitteet. Haastattelut toteutettiin kahden erillisen vankilassa käynnin yhteydessä. Ensimmäisellä käyntikerralla haastatteluun osallistui kaksi ja toisella viisi vankia. Vangeille tehdyt haastattelut toteutettiin vankilan henkilökunnan osoittamassa tilassa, ilman vankeinhoidon työntekijän läsnäoloa. Jokaisen haastattelun alussa pyydettiin kirjallinen suostumus osallistumisesta ja kerrottiin tarkasti haastattelun tavoite ja tarkoitus sekä se, että vangin henkilöllisyys ei paljastu tutkimuksen missään vaiheessa. Kaikki vangit antoivat luvan haastattelun nauhoittamiseen, vaikka tiedon kirjaamista paperille tarjottiinkin toisena vaihtoehtona. Haastattelut kestivät puolesta tunnista yli tuntiin. Osallistujat vastasivat kysymyksiin pääosin aktiivisesti ja osan kanssa syntyi vilkastakin keskustelua. Dialogi haastattelijan kanssa sujui hyvin, vaikka varsinaista koehaastattelua ei tehty. Haastattelun analyysi aloitettiin nauhojen litteroinnilla, jossa haastattelut purettiin sanasta sanaan. Sen jälkeen vastauksista muodostettiin teemarungon avulla aihepiirejä, joiden alle vastaukset luokiteltiin. Haastattelun analyysiosuuden raportoinnissa on tekstin elävöittämiseksi käytetty suoria lainauksia, mutta niitä ei vastaajien anonymiteetin säilyttämisen vuoksi ole numeroitu.

Haastattelun aineiston muodostaa seitsemän Keravalla tuomiotaan suorittavan vangin haastattelua. Kaksi haastatelluista suoritti tuomiotaan vankilan avo-osastolla ja viisi WOP (work out project) -ohjelmassa, joka on Keravan vankilassa vuonna 2001 aloitettu kokonaisvaltaisen kuntoutuksen ohjelma nuorille miesvangeille. Intensiivisessä kuntoutuskokonaisuudessa kehitetään vangin elämänhallintaa, pyritään vaikuttamaan ongelmallisen päihteidenkäytön syihin sekä tuetaan vangin kiinnittymistä yhteiskuntaan vapautumisen jälkeen. Kuntoutus tapahtuu yhteistyössä KRIS:n (kriminaalihuollon tukisäätio) kanssa, joten vankilassa alkanut palveluohjaus jatkuu myös vangin vapauduttua vankilasta. (Granfelt 2008.) Haastateltavat olivat iältään 21- 36 -vuotiaita miehiä, viisi alle ja kaksi yli 30-vuotiaita. Kokonaistuomiot vaihtelivat 23 kuukaudesta kahdeksaan vuoteen. Kertalaisuuksia vangeilla oli takanaan nollasta kahdeksaan. Yksi oli ensikertalainen, kaksi suoritti toista tuomiotaan, yksi oli vankilassa kuudetta ja kaksi kahdeksatta kertaa. Haastateltavilla oli haastatteluhetkellä tuomiosta jäljellä kahdeksasta kuukaudesta 4,7 vuoteen. Vankeusrangaistuksen syytä/syitä ei kysytty, koska se ei ole kyseisen tutkimuksen kannalta oleellinen tieto.

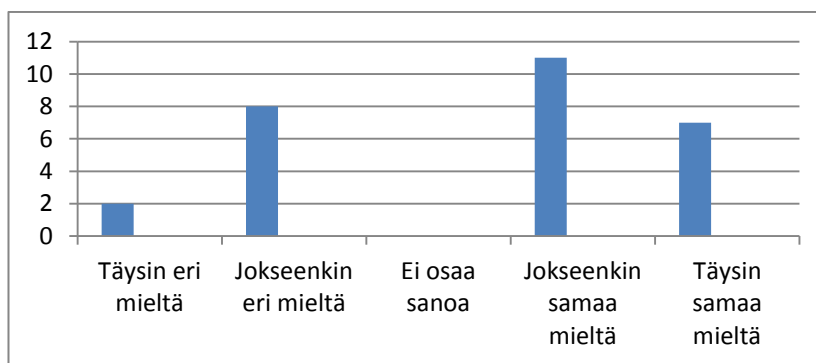
6 RIKOSSEURAAMUSALAN TYÖNTEKIJÖIDEN MIELIPITEITÄ VANKEUDEN AIKAISESTA KUNTOOUTUKSESTA, VALVOTUSTA KOEVAPAUESTA JA YHTEISTYÖN KEHITTÄMISESTÄ

6.1 Päihdeongelmaisen vangin mahdollisuudet valvottuun koevapauteen

Kyselyn aineiston muodostivat 28 vankeinhoidon ja arviointikeskuksen työntekijän palauttamaa kyselylomaketta. Vastaajien taustatiedot ja analyysiprosessi on eritelty tarkemmin luvussa 5.1.1.

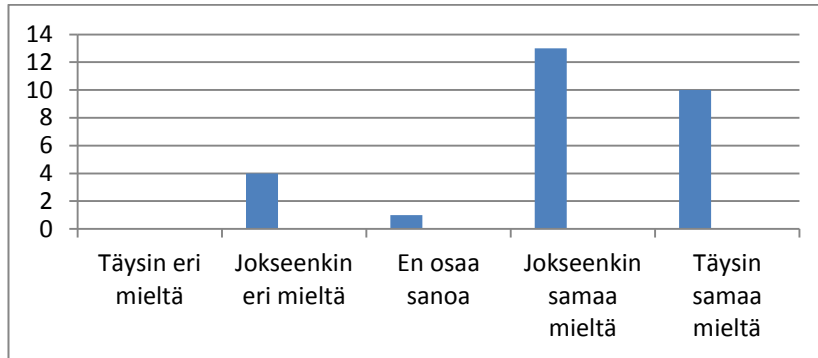
Vastausten analyysi etenee suljettujen väittämien avaamisesta avoimiin kysymyksiin, jotka on jaettu aiheiden mukaisiin teemaluokkiin. Avointen kysymysten analyysissä on käytetty suoria lainauksia. Kyselylomakkeessa esiintyneiden suljettujen kysymysten analyysin yhteydessä, on vastausten havainnointia helpotettu taulukoiden avulla. Niistä saadut tulokset on tässä yhteydessä esitelty suppeasti kunkin taulukon alla. Laajempi analyysi tuloksista esitellään kyselyn yhteenveto-osiossa luvussa 6.7.

Kaavio 4. Väittämä: *Valvottu koevapaus on mahdollinen kaikille tasapuolisesti.*

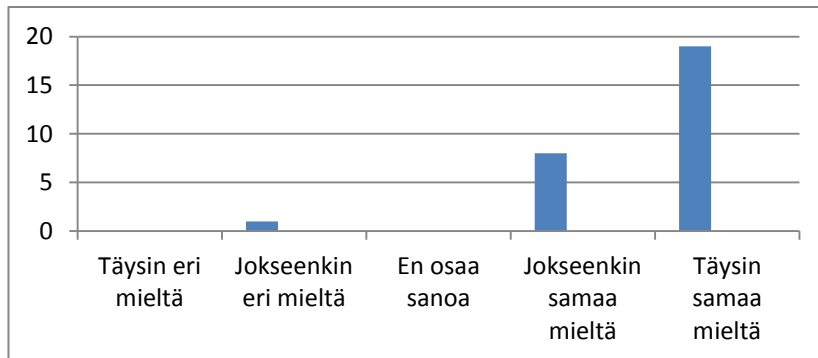
Vastaukseen vastasi kaiken kaikkiaan 28 henkilöä, joista 10 mielestä valvottu koevapaus ei ole mahdollista tai jokseenkin mahdotonta kaikille sitä haluaville tasapuolisesti. Huomioitavaa on, kaikki arviointikeskuksessa työskentelevät kyselyyn vastaajat olivat sitä mieltä, että valvottu koevapaus ei ole tasapuolisesti mahdollinen kaikille vangeille.

Kaavio 5. väittämä: *Koevapautta valmisteltaessa vangin elämäntilanne kartoitetaan kokonaisvaltaisesti (fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen tilanne).*

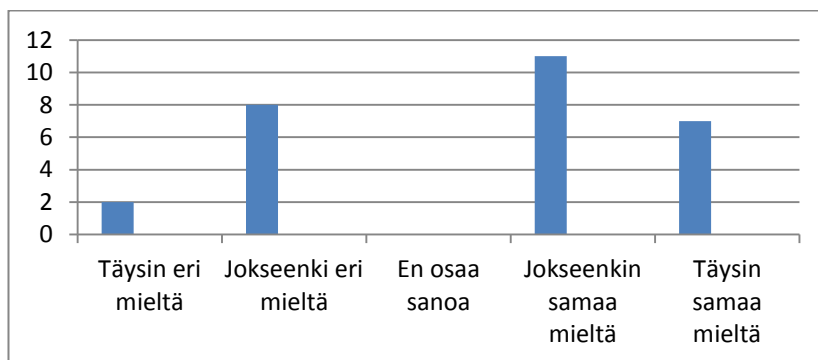
Vastaajia oli 28. Jakauma osoitti selkeästi sen, että rikosseuraamusalan työntekijöiden mielestä elämäntilanne kartoitetaan kokonaisvaltaisesti. Ainoastaan neljä vastaajaa oli asiasta eri mieltä. Eri mieltä olevat painottuivat valvontahenkilökuntaan, joka ei välttämättä osallistu kartoitusten tekemiseen.

Kaavio 6. Väittämä: *Valvotun koevapauden järjestämisessä on huomioitu vangin mahdollinen päihde- tai mielenterveysongelma.*

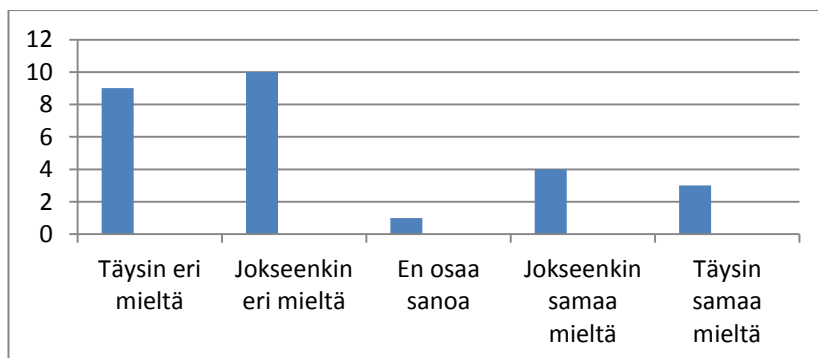
Kysymykseen vastasi 28 henkilöä. Taulukosta huomaa, että vastaajat ovat suhteellisen yksimielisiä siitä, että vangin mahdollinen päihde- tai mielenterveysongelma huomioidaan valvottujen koevapauksien järjestämisessä. Ainoastaan yksi vastaaja oli eri kannalla.

Kaavio 7. Väittämä: *Vaikeasti päihdeongelmaisen vangin on yhtä helppo päästä valvottuun koevapauteen kuin muiden vankien.*

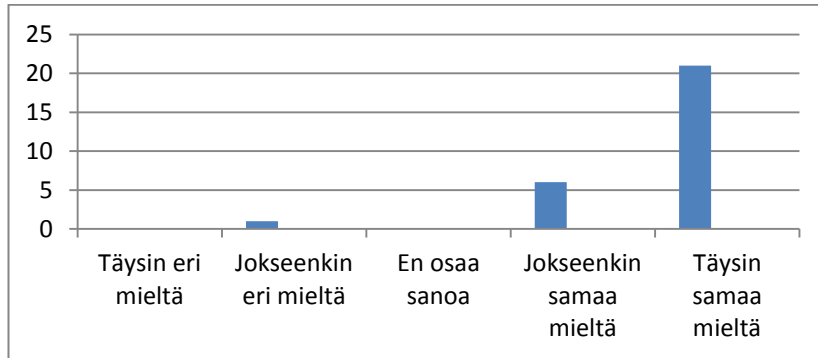
Kysymykseen vastasi 28 työntekijää. Samaa ja eri mieltä tai jokseenkin eri mieltä vastausten jakauma oli melko suuri, sillä yhteensä 10 työntekijän mielestä vaikeasti päihdeongelmaisen vangin ei ole yhtä helppo päästä valvottuun koevapauteen kuin muiden vankien.

Kaavio 8. Väittämä: *Vakava päihde- tai mielenterveysongelma estää valvottuun koevapauteen pääsemisen.*

Kysymykseen vastasi 28 työntekijää. Huomioitavaa on, että seitsemän vastaajista oli joko täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että vakava päihde- tai mielenterveysongelma saattaa estää vangin pääsemisen valvottuun koevapauteen.

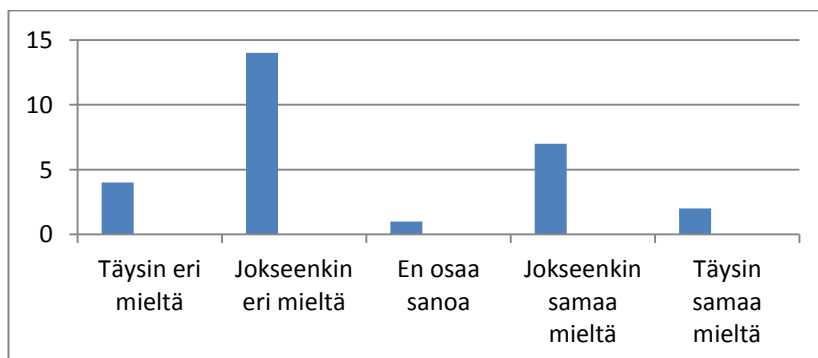
Kaavio 9. Väittämä: *Vangin kanssa käydään läpi velvoitteet, joihin hänen tulee sitoutua koevapauden aikana.*

Kysymykseen vastanneista 28:sta henkilöstä 27 oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että vangin kanssa käydään läpi velvoitteet, joihin tulee koevapauden aikana sitoutua. Ainoastaan yksi rikosseuraamuskesimies oli eri mieltä väittämästä.

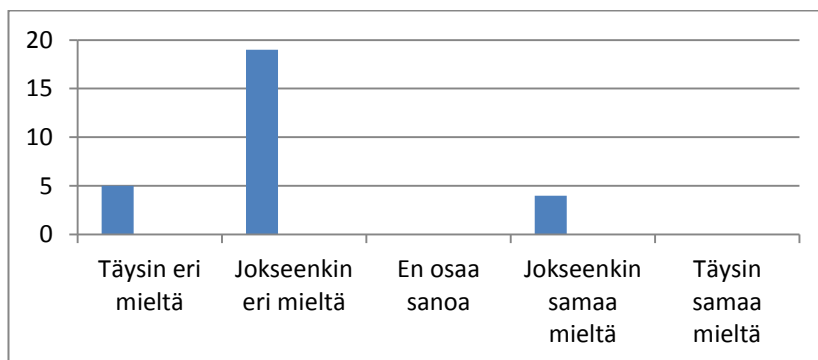
6.2 Toteutuuko vankeudenaikainen kuntoutus tasapuolisesti?

Kaavio 10. Väittämä: *Päihdeongelmainen kuntoutukseen motivoitunut vanki pääsee aina tarvitsemiinsa kuntouttaviin toimintoihin vankeusaikana.*

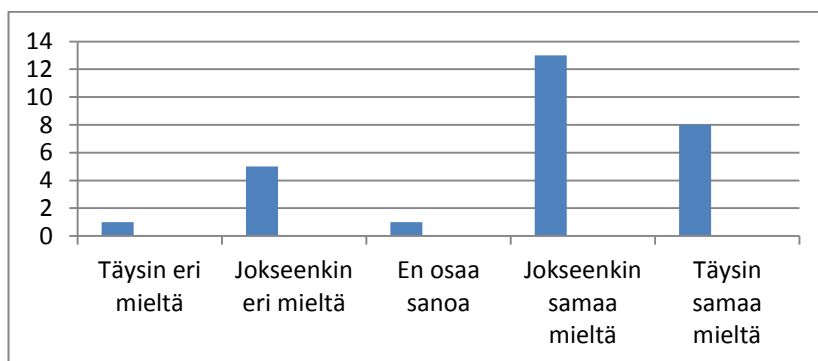
Suurin osa, eli 18 kysymykseen vastanneista 28:henkilöstä oli sitä mieltä, etteivät vangit pääse välttämättä tarvitsemiinsa kuntouttaviin toimintoihin vankeusaikana. Saattaa olla, että kysymyksen tulkinnassa ja toimintojen järjestämisessä on vankilakohtaisia eroja.

Kaavio 11. Väittämä: *Vankiloissa on nykyisellään tarjolla riittävästi toimintoja erilaisen kuntoutuksen tarpeessa oleville.*

Vastaaajia oli kaiken kaikkiaan 28, joista 24 oli sillä kannalla, ettei vankiloissa ole nykyisellään tarpeeksi toimintoja niille vangeille, jota ovat erilaisten kuntoutusten tarpeessa. Toisaalta neljä oli sitä mieltä, että kuntoutusta on ainakin jossain määrin tarpeeksi. Tulkintaerot saattavat johtua ammattiryhmien erilaisista näkemyksistä tai kuntoutuksen järjestämisestä vankilakohtaisesti.

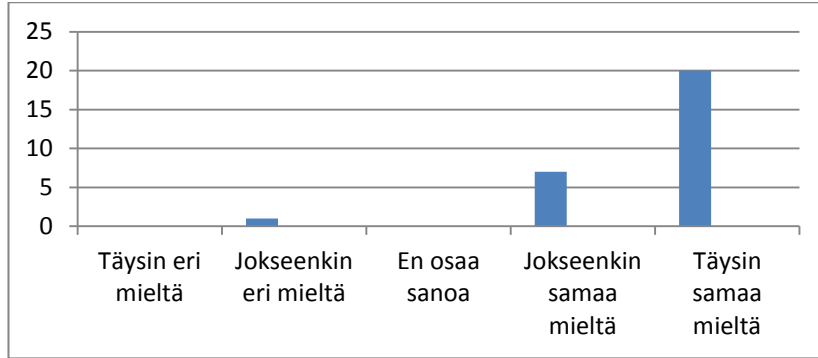
Kaavio 12. Väittämä: *Päihteidenkäyttöä esiintyy usein myös vankeusaikana.*

Kysymykseen vastanneita 28. työntekijästä 21 oli sitä mieltä, että päihteidenkäyttöä esiintyy myös vankeusaikana. Kuusi oli sitä mieltä, ettei päihteidenkäyttöä esiinny tai todennäköisyyden esiintymiseen on pieni. Kysymyksen tulkinnessa saattaa olla vankilakohtaisia eroavaisuuksia, tai ilmiön myöntäminen voi olla haasteellista joillekin alan ammattilaisille.

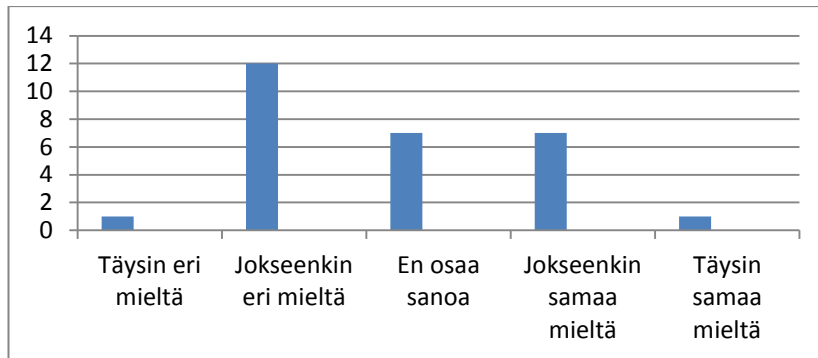
6.3 Vapautumisen problematiikka vankeinhoidon näkökulmasta arvioituna

Kaavio 13. Väittämä: *Vangin siirtyminen vankilasta suoraan kotiin ilman tukitoimia ja valvontaa altistaa päihteidenkäytölle.*

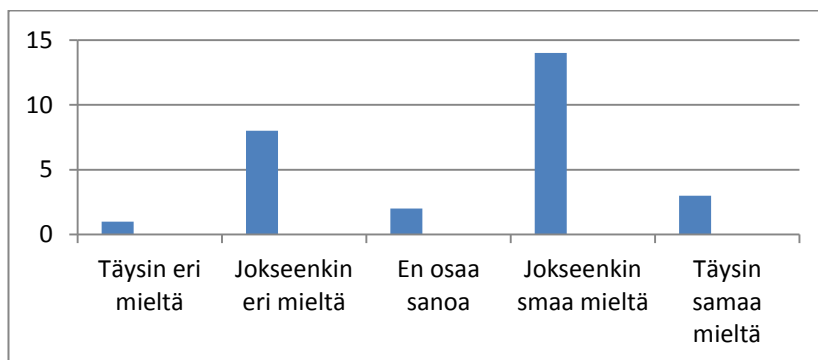
Kysymykseen vastasi 28 työntekijää, joista 27 oli sitä mieltä, että siirtyminen kotiin ilman tukitoimia ja valvontaa altistaa päihteidenkäytölle. Yksi vastaaja oli asiasta jokseenkin eri mieltä.

Kaavio 14. Väittämä: *Koevapauden valmistelut keskeytyvät usein siksi, ettei vangin kotipaikkakunnalla ole tarjota tarvittavia tukitoimia sen suorittamista varten.*

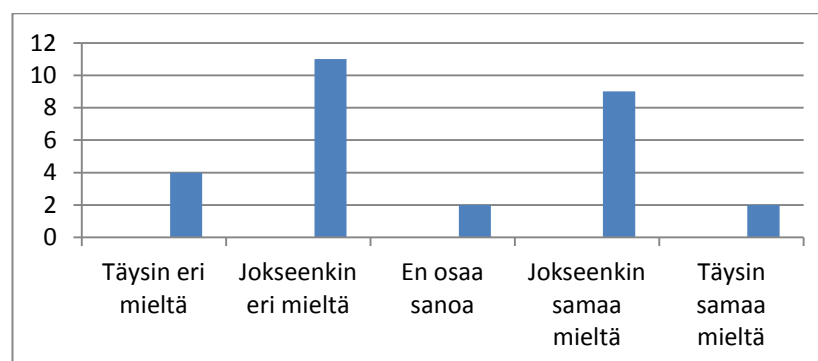
Kysymykseen vastasi 28 työntekijää. Suurin osa vastanneista oli sitä mieltä, ettei valvottuja koevapauksia keskeydy tukitoimien puuttumisen vuoksi. Huomioitavaa on, että suurin osa jokseenkin tai täysin eri mieltä olevista oli vankilan valvontahenkilöstöä, jotka eivät aina osallistu avohoidon suunnitteluun, eivätkä näin ollen välttämättä ole tietoisia vangin kotipaikkakunnan tarjoamista tukipalveluista.

Kaavio 15. Väittämä: *Valvottuja koevapauksia keskeytyy usein, koska päihteettömyyttä ei noudateta.*

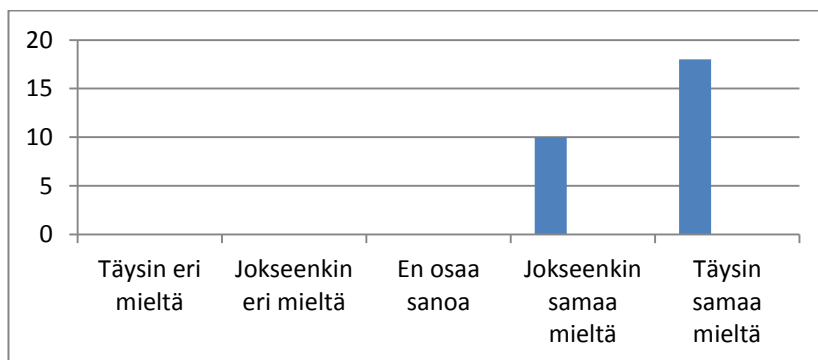
Kysymykseen vastanneista 28. henkilöstä 17 oli väittämästä joko täysin tai jokseenkin samaa mieltä, sitä vastoin yhdeksän vastaajaa koki, ettei valvottuja koevapauksia välttämättä keskeydy päihteettömyyden rikkomisen vuoksi. Kaksi arviointikeskuksen työntekijää ei osannut sanoa miten paljon päihteettömyyden rikkominen keskeyttää valvottuja koevapauksia.

Kaavio 16. Väittämä: *Valvottujen koevapauksien valmisteluja on keskeytetty sen vuoksi, ettei vangilla ole paikka mihin mennä.*

Kysymykseen vastasi kaiken kaikkiaan 28 työntekijää. Jakauma on melko tasainen sillä 10 vastanneista on täysin tai jokseenkin sitä mieltä, että koevapauksien valmisteluja keskeytyy sen vuoksi, ettei vangilla ole paikka mihin mennä. Toisaalta 15 vastaajaa on täysin tai jokseenkin eri mieltä asiasta. Kysymyksen tulkinnassa saattaa olla vankilakohtaisia eroavaisuuksia. Eri ammattiryhmien välisiä eroja kysymyksen tulkinnassa ei sen sijaan juurikaan esiintynyt.

Kaavio 17. Väittämä. *Viranomaisyhteistyön kehittäminen vankeinhoidon ja päihdehuollon välillä edistäisi koevapauden menestyksellistä suorittamista.*

Kaikki kyselyyn vastanneista 28:stä vankeinhoidon työntekijästä oli sitä mieltä, että vankeinhoidon ja päihdehuollon viranomaisyhteistyön kehittäminen edistäisi menestyksellistä valvotun koevapauden suorittamista.

6.4 Valvotun koevapauden suorittamisen ongelmakohdat ja eväämisperusteet

Kyselyssä tiedusteltiin tulisiko valvottuun koevapauteen pääsy joillain perustein kokonaan evätä. Vastauksista nousi esiin neljä eri teemaluokkaa, jotka liittyvät vangista itsestä lähteviin perusteisiin, identiteetistä tai elämäntavasta riippuviin tekijöihin, palvelurakenteesta johtuviin syihin sekä vangin perheestä nouseviin seikkoihin. Vastaajien mielestä vangeilta puuttuu usein motivaatio tai sitoutuminen rikoksettomaan elämäntapaan, joka on useiden vastaajien mielestä ongelmallista haettaessa valvottuun koevapauteen. Mikäli vanki ei myöskään ole sitoutunut noudattamaan rangaistusajan suunnitelmaa vankeusaikana, ei hänellä tulisi vastaajien mielestä olla oikeutta valvottuun koevapauteen. Kaksi vastaajista katsoi sitoutumisen päihdeettömyyteen olevan edellytys koevapauteen pääsemiselle.

”Koevapauteen pääsy tulisi evätä, mikäli vangilla ei selkeästi ole motivaatioita päihdeettömyyteen tai rikoksettomaan elämään”.

Vastauksista nousi esiin myös vangin identiteettiin ja elämäntapaan liittyviä seikkoja, joiden vuoksi valvottu koevapaus tulisi kieltää. Ammattirikollisuus, rikollisjengisiin kuuluminen tai rikollinen identiteetti katsottiin olevan tyypillisiä koevapauden eväämisperusteita useissa vastauksissa. Myös keskeneräiset oikeusasiat ja vakava päihde- tai mielenterveysongelma sekä ammattimainen talousrikollisuus tai taipumus pedofiliaan olivat joidenkin vastaajien mielestä asioita, joiden vuoksi vankia ei tulisi päästää valvottuun koevapauteen.

”Talousrikollisten, jotka ovat verkostoituneet- heidän ei tulisi päästä valvottuun koevapauteen. Pahasti päihdeongelmaiset. Pedofiilit, jotka eivät

ole sitoutuneet pitkäkestoiseen terapiaan. Aktiivisesti rikollisjengiin kuuluvien ei tulisi päästä valvottuun koevapauteen”.

Vastaajat näkivät ongelmakohtia myös palvelurakenteessa valvotun koevapauden järjestämisen suhteen esimerkiksi asunnottomuus, työpaikan puuttuminen tai sen ”epämääräisyys” sekä koevapauden liian lyhyt valmistelu- tai suoritusaika nousivat kyselystä esiin. Lisäksi vangin saama karkotus- tai käännytyspäätös koettiin esteiksi valvottuun koevapauteen pääsyyllä. Eräs vastaaja toi esiin laitoskohtaiset erot koevapauteen pääsyn suhteen.

”Avolaitoksessa koevapauden estäviä seikkoja ei niinkään esiinny. Lähinnä tulee mieleen karkotuspäätös. Avolaitokseen sijoitetun vangin koevapauteen pääsyn voisi estää myös KV:n edellytysten puuttuminen (asunto, toimintapaikka ym.)”.

Vangin perheestä nousevia valvotun koevapauden eväämisen perusteita olivat kyselyyn vastanneiden mielestä muun muassa perheväkivallan uhka tai päihdeongelma perheessä. Muutama kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä että valvottuun koevapauteen pääsemiselle ei tulisi olla esteitä, vaan kaikilla siihen haluavilla olisi siihen oikeus.

”En lähtisi estämään KV:tta esim. pelkän jengiläisyyden perusteella, koska heilläkin on KV:stä merkittävä hyöty pitkän laitoshoidon jälkeen. Ja onhan ihminen muutakin kuin jengiläinen, samoja sos. ym. päihdeongelmia”.

Kartoitettaessa valvotun koevapauden järjestämisen ongelmakohtia sekä vangin sitoutumista sen suorittamiseen vastauksista nousi esiin neljä teemaa: vangista itsestään nousevat sekä vankeinhoidosta, kotipaikkakunnan palvelurakenteesta ja yhteiskunnasta esiin nousevat ongelmat. Samoin kuten eväämisperusteiden yhteydessä myös valvotun koevapauden järjestämisen suhteen koettiin, että vangin sitoutumattomuus, motivaation puute sekä väärä asenne vaikeuttavat koevapauteen liittyvien velvoitteiden suorittamista. Myös tietynlainen viranomaisvastaisuus ja sosiaalinen eristyneisyys koettiin seikkoina, jotka vaikeuttavat vangin koevapauden suorittamista. Lisäksi vastaajat mielsivät juurettomuuden ja vakavat päihde- ja mielenterveysongelmat asioiksi, joiden vuoksi sitoutuminen valvottuun koevapauteen saattaa kärsiä.

”Juurettomuus, päihdeongelmat, perhesuhteet ja huono taloudellinen tilanne”.

Vankeinhoidosta nouseviksi ongelmakohtiksi miellettiin tyypillisesti valvonnasta johtuvat vaikeudet, resurssien vähyyys ja riittämättömät tukitoimet. Myös vangeille asetetut kohtuuttomat tavoitteet ja niiden kohtaamattomuus vangin omien tavoitteiden kanssa

vaikeuttavat koevapauteen sitoutumista. Muutamasta vastauksesta nousi esiin suljettujen ja avovankiloiden välillä oleva ero koevapauden järjestämisessä.

”Suljetut laitokset eivät valmistele riittävästi valvottuja koevapauksia. Tämä olisi tärkeää, sillä jokainen vanki on vaikea ja epätarkoituksenmukaista sijoittaa avovankilaan, mikäli mm. päihdeongelma sen kaltainen. Heillä tulisi kuitenkin olla mahdollisuus hakeutua valvottuun koevapautteen esim. ulkopuoliseen päihdekuntoutuslaitokseen”.

Vangin kotipaikkakunnasta ja elinympäristöstä nousevia ongelmia olivat vastaajien mielestä ystäväpiiristä luopuminen, perheongelmat, vuokratästit ja muut asumiseen liittyvät vaikeudet, viranomaiskieli, rahoitukseen, toimeentuloon ja elinkeinon liittyvät ongelmat, opiskelupaikan saannin vaikeudet sekä palvelujen vähyys. Jotkut vastaajista toivat esiin myös sen, etteivät kaikki kunnat halua vangin palaavan sinne tuomion jälkeen, koska hänet koetaan ”vaikeana tapauksena”. Suuri osa vastaajista toi esiin päihde- ja mielenterveyspalvelujen vaikean saatavuuden ja niiden tuottamissa yksiköissä usein olevat pitkät jonot.

”Asunnon saantipulmat, tukipalvelujen saantivaikeudet mm. pitkät jonot MTT:n ja A-klinikalle”.

Yhteiskunnasta nousevia esteitä ja vaikeuksia koevapauden suorittamisen suhteen olivat vastaajien mielestä työttömyys, taloudellisen tuen vähyys sekä kuntouttavan toiminnan puute.

6.5 Keinoja estää valvotun koevapauden keskeytyminen

Kyselyn yhteydessä kartoitettiin vastaajien mielipidettä siitä voitaisiinko valvottujen koevapautuksien keskeytymisiä mahdollisesti estää ja millä keinoin. Vastauksista nousi esiin seuraavia teema-alueita: vankien valinnalla, viranomaisyhteistyön kehittämisellä, tuen ja valvonnan lisäämisellä sekä valvotun koevapauden määritelmän uudelleen arvioinnilla. Osa kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, että valvottuun koevapauteen ei pitäisi päästä ilman tehostettua valintaa. Valinnan yhteydessä tulisi vastaajien mielestä kartoittaa enemmän vangin sitoutumista valvottuun koevapauteen. Myös motivaatiota tulisi joidenkin mielestä tarkastella nykyistä enemmän. Päihdekuntoutukseen sitoutumisen näki merkityksellisenä viisi kyselyyn vastanneista. Joidenkin mielestä vangin taustat ja tekemien rikosten vakavuusaste tulisi määritellä koevapautteen hakeutuessa tarkemmin, eikä esimerkiksi huumekauppiaita tulisi erään vastaajan mielestä päästää valvottuun koevapauteen. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että nykyinen tulostavoite koevapautteen määrättyjen vankien selkeän lisäämisen suhteen tuo haasteita valinnalle ja saattaa käydä niin, että koevapautteen pääseminen on tulevaisuudessa enemmän sääntö kuin poikkeus.

”Paremmalla valikoinnilla. Nykyinen tavoiteilmapiiri kuitenkin pakottaa ottamaan harkittuja riskejä”.

Viranomaisyhteistyön kehittäminen ja lisääminen nähtiin myös tekijänä, joka saattaisi estää tai vähentää valvottujen koevapauksien keskeytymisiä. Erityisesti päihdehuollon ja vankeinhoidon välisen yhteistyön kehittäminen koettiin neljän vastaajan mielestä oleelliseksi jos halutaan vähentää koevapauksien keskeytymisiä.

”Vähentää voidaan tehokkaalla viranomaisyhteistyöllä ja verkostotyöllä, joka alkaisi jo kun tuomio on annettu, mutta tuomittu ei ole vielä vankilassa. Päihdeongelmaa hoidetaan sekä sijoituspaikkaa mietitään yhdessä”.

Tuen ja kontrollin lisääminen koettiin yli kymmenen vastaajan mielestä tärkeäksi, mikäli koevapauksien keskeytymisiä halutaan vähentää tai ehkäistä. Vanki tulisi vastaajien mielestä sitouttaa nykyistä paremmin intensiiviseen päihdekuntoutukseen jo vankeusaikana. Myös tukilääkitysten (antabus, opioidikorvaushoito) laajamittaisempi käyttöön otto nähtiin koevapauksien kariutumisia estävänä tukitoimena. Lisäksi vastaajat toivoisivat enemmän vankien kanssa käytäviä tukikeskusteluja sekä esimerkiksi retkahdusten systemaattisempaa läpikäymistä. Myös kontakti vankiin tulisi säilyttää koevapauden aikana ja vankeinhoidon työntekijöiden tapaamisia vangin kanssa olisi syytä vastaajien mielestä entisestään tehostaa erityisesti silloin, jos kyseessä on päihdeongelmainen ihminen.

”Vankiin enemmän kontaktia ja kysymyksiä: Miten menee? Eli, jos esim. vanki on tehnyt töitä päihdeongelman eteen, niin työntekijän olisi hyvä olla yhteydessä vankiin ja tehdä juuri oikeita kysymyksiä ennaltaehkäisevästi”.

Psyykkinen tuki ja valvonnan tehostaminen olivat niin ikään tärkeässä asemassa koevapauksien menestyksellisen suorittamisen suhteen. Toisaalta erään vastaajan mielestä pelkkä kontrollin lisääminen ei ehkäise valvottujen koevapauksien keskeytymisiä, vaan siihen tulee lisätä kokonaisvaltaisen tuen aspekti.

”Valvonnan tukitoimilla, sosiaalinen, psyykkinen tuki koevapauden aikana. kokonaisvaltainen tukeminen. Ei pelkkää testausta/kontrollia: Oikein suunnitellut toimintavelvoitteet ja tukitoimet”.

Osa vastaajista löysi epäkohtia valvotun koevapauden järjestämisessä, joka saattaa osaltaan lisätä sen keskeytymisprosenttia. Yhtenä vaihtoehtona eräs vastaaja näki koevapauden lyhentämisen kuudesta kuukaudesta alaspäin, jolloin yhä suuremmalla osalla vangeista olisi mahdollisuus suorittaa koevapaus loppuun saakka.

”Peruutusten vähentäminen tarkoittaisi tiukempia kriteerejä, jolloin päihteen ongelmakäyttäjien osuus valvotussa koevapaudessa pienenesi entuudestaan. Harkinnan arvoinen keino vähentää peruuntumisia on

koevapauksien lyhentäminen. Kuusi kuukautta on pitkä aika kun ehtona on täydellinen päihteettömyys. Vapautumisen soisi tapahtuvan onnistumiskokemusten kautta hyvin suoritettuna koevapauden jälkeen”.

6.6 Päihdehuoltolaitokseen sijoittaminen valvotun koevapauden ajaksi ja yhteistyön kehittäminen

Kyselyssä kartoitettiin rikosseuraamusalan työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia valvotun koevapauden suorittamisesta päihdehuoltolaitoksessa. Lisäksi kyselyn osana tiedusteltiin laitoshoidon mahdollisia hyötyjä ja haittoja. Kyselyn loppuosassa kerättiin toiveita rikosseuraamusalan ja päihdehuollon yhteistyön kehittämiseen liittyen. Kyselyyn vastanneista 22/28 oli kokemuksia vankien sijoittamisesta vankilan ulkopuoliseen laitokseen koevapauden aikana. Viidellä ei ollut asiasta kokemusta ja yksi ei osannut vastata kysymykseen. Kysymyksen b-osiossa tiedusteltiin mahdollisia syitä siihen miksi vankeja ei ole sijoitettu päihdehuoltolaitoksiin, mikäli kysyjä oli valinnut edellisessä kysymyksessä ei-vaihtoehdon. Kaikki kysymykseen vastanneista yhdeksästä henkilöstä oli sitä mieltä, että vankilan ulkopuoliseen laitokseen sijoittamisen esteenä on raha, koska kunnat eivät myönnä maksusitoumuksia päihdekuntoutukseen vankeusaikana. Toisaalta vastauksista nousi esiin se, että kunnat tukisivat enemmänkin laitokseen sijoittamista, mikäli niillä olisi enemmän rahaa käytössään

”Sijoituksen määrä riippuu täysin rahoituksesta. Vankila ei kustanna ulkopuolista kuntoutusta, mutta muuten suhtautuminen on erittäin myönteistä”.

Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että vangin on kenties vaikea sitoutua laitospuoliseen päihdekuntoutukseen vankeustuomion jälkeen.

”Vangin kokemus, ettei tarvitse laitoshoidtoa vankilan jälkeen”.

Kyselyyn vastanneiden mielipiteistä nousi vahvasti esiin tarve laitospuolisen päihdekuntoutuksen mahdollisuudesta valvotun koevapauden aikana. 27. vastaajan mielestä vankien sijoittaminen laitokseen olisi kannatettavaa. Yksi vastaaja ei ottanut asiaan kantaa. Vastauksista ilmeni tarve päihdekuntoutuksen mahdollisuuden lisäämiseen, mikäli vanki on motivoitunut siihen ja hoidon tarpeessa oleva. Laitossijoitus koettiin myös hyvänä välivaiheena ennen kotiutumista. Useiden vastaajien mielestä jakso päihdehuoltolaitoksessa olisi vartenotettava jatkumo päihteettömän osaston jälkeen. Jotkut näkivät laitoshoidon yhteiskunnallisen merkityksen koevapauksien lisäämisen näkökulmasta siten, että päihdehoidon kautta useammalla vangilla olisi mahdollisuus hakeutua koevapauden piiriin.

”Ulkopuoliseen laitokseen sijoittaminen koevapauden sisältönä olisi juuri se, mitä osa vangeista tarvitsisi. Se auttaisi myös kasvattamaan vankien määrää valvotussa koevapaudessa, sillä osa ei pysty sitoutumaan koevapauteen ongelmallisen päihteidenkäytön takia. Näkemykseni mukaan vankien sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen olisi ensisijaisen tärkeä, jotta suurimmalla osalla vangeista olisi sama mahdollisuus valvottuun koevapauteen”.

”Erittäin hyvä sellaiselle, joka tarvitsee hoitoa ja sitoutuu omaan jatkokuntoutukseensa. Jatkuo vankilan ja siviilin välillä mainio asia”.

Joidenkin mielestä laitokseen sijoittaminen koevapauden ajaksi vähentäisi niiden keskeytymisiä. Toisaalta vangin oma motivaatio laitoshoitoon on oleellisen tärkeä hoitoon sitoutumisen kannalta.

”Erittäin hyvä asia. Vähentäisi varmasti koevapauksien keskeytymisiä. Olisi myös valvotumpaa ja motivoivampaa. Saattaisi karsia pois niitä anojia, jotka eivät ole tarpeeksi motivoituneita”.

Joissain vastauksissa mainittiin edelleen vankien päihdehoitoon sijoittamisen vaikeus rahoitusongelmien vuoksi.

”Kannatan ehdottomasti. Sijoittaisimme enemmänkin päihdehoitolaitoksiin, jos maksusitoumusten saaminen ei olisi niin hankalaa tai pikemminkin työlästä”.

Päihdekuntoutukseen sijoittamisen nähtiin myös vertaistuen, oikeanlaisen terapian sekä tehostetun valvonnan näkökulmista palvelevan vankia paremmin kuin suoraan vankilasta kotiin siirtyminen.

Kyselyn lopuksi vastaajilta tiedusteltiin haluaisivatko he oman yksikkönsä tekevän yhteistyötä päihdehuollon kanssa valvottujen koevapauksien järjestämiseen liittyen. Jatkokysymyksenä tiedusteltiin millaista he toivoisivat yhteistyö olevan. kyselyyn vastanneista 28.stä henkilöstä 25 toivoisi yhteistyötä päihdehuollon kanssa, Kaksi ei osannut sanoa ja yksi vastaaja ei kokenut tarvetta yhteistyöhön.

Vastauksista nousi kolme yhteistyön kehittämiseen liittyvää teemaa, joita ovat: verkostoitumiseen liittyvän yhteistyön kehittäminen, koulutus/konsultaatio sekä rangaistusajan suunnitelman yhdessä tekeminen. Verkostoitumisen suhteen toivottiin yhteisiä palaverreja vangin asioihin liittyen, sekä moniammatillisen työotteen laajempaa käyttöönottoa. Lisäksi toivottiin kokemusten vaihtoa sekä koevapauden ja sen jälkeisen ajan suunnittelua yhdessä.

”Verkostopalavereja ja tilannekartoitusta sekä hoidontarpeen arviota yhdessä. Käyntiajat avohoitoon etukäteen, eikä niin, että ensimmäinen käynti vasta päivystysajalla kotiutumisen jälkeen”.

Myös maksusitoumusten hankintaan ja valvonnan järjestämiseen toivottiin päihdehuollon tukea.

”Päihdehuollon aktiivista yhteistyötä yhdessä vangin ja vankilan kanssa vangin kotikunnan suuntaan (kuntoutumissuunnitelma ja maksusitoumus) hoitoon. Toteutuksessa sulava yhteistyö myös valvonnan suhteen”.

Vastauksista nousi esiin koulutustarve erityyppisiin päihdeongelmiin liittyen sekä informaatio erilaisista hoitovaihtoehdoista ja päihdehuollon palveluista sekä hoito-ohjelmista.

”Esim. 3X kertaa vuodessa henkilökunnalle ja vangeille infoa, jossa kerrottaisiin palveluista ja niiden rahoituskanavista”.

ja

”Lisää tietoa tännekin päin kulloinkin olemassa olevista ohjelmista”.

Päihdehuollon toivottiin osallistuvan Rangaistusajan suunnitelman tekoon vankien valintaan, koevapauden yhdessä miettimiseen sekä yhteistyön valmisteluun liittyen.

”Määritellään KV:n ehdot yhdessä päihdehuoltolaitoksen kanssa”.

Myös rangaistusajan suunnitelmassa määriteltyyn valvotun koevapauden aikaiseen valvontaan toivottiin päihdehuollon aktiivista tukea.

”Vanki on vanki päihdehuollossakin, joten vankilan valvonnan on oltava tietoinen hänen toimistaan. Tiedonkulun tulisi olla selkeää, mutta sitä vartenhan on vastuuhenkilöt”.

6.7 Yhteenveto rikosseuraamusalan työntekijöille toteutetusta kyselystä

Kyselyyn, joka toteutettiin Etelä- Suomen vankeinhoitopiirin ja arviointiyksikön työntekijöille vastasi kaiken kaikkiaan 28 työntekijää, joista 23 työskenteli vankilassa eri tehtävissä ja viisi arviointikeskuksessa (ent. sijoittajayksikkö). Vastaajista kaikki olivat olleet vuoden aikana mukana koevapauksien valmisteluissa. Pääsääntöisesti he kokivat, että suurella osalla vangeista on sen kaltainen päihdeongelma, että se tulisi huomioida rangaistusajan ja vapautumisen suunnitelmassa. Vastaajista puolet oli sitä mieltä, että kaikilla vangeilla on tasapuoliset mahdollisuudet päästä valvottuun koevapauteen ja melkein kaikkien vastaajien mielestä vangin päihde- tai mielenterveysongelma huomioidaan riittävästi valvottujen koevapauksien järjestämisessä. Toisaalta 11 vastanneista koki, ettei päihde- tai mielenterveysongelmaisen vangin ole yhtä helppo päästä valvottuun koevapauteen kuin muiden vankien ja seitsemän kyselyyn vastanneen mielestä vangin päihde- tai mielenterveysongelma saattaa olla koevapauden kokonaan estävä tekijä. Vankeuden aikaisia kuntoutusmahdollisuuksia tiedusteltaessa peräti 18 vastaajista oli sillä kannalla, etteivät vangit pääse kaikkiin tarvitsemiinsa kuntouttaviin toimintoihin vankeusaikana ja ainoastaan neljän mielestä vankiloilla on nykyisellään tarjota riittävästi erilaisia toimintoja kuntoutuksen tarpeessa oleville vangeille. Päihteiden käyttöä vankilassa oloaikana esiintyy 21 vastaajan mielestä. Kuuden mielestä sitä ei joko esiinny tai sen todennäköisyys on pieni.

Vapautumiseen liittyvää problematiikkaa kartoitettaessa 27 vastaajaa oli sillä kannalla, että vangin siirtyminen vankilasta kotiin ilman tukitoimia altistaa päihteiden käytölle. Toisaalta suurin osa oli sitä mieltä, että nykyisellään vangin kotikunta kykenee suhteellisen hyvin järjestämään tarvittavat palvelut, eikä valvottujen koevapauksien valmistelut yleensä kaadu niiden puutteeseen. Kyselyyn vastanneista työntekijöistä selkeä enemmistö oli sillä kannalla, että valvottuja koevapauksia keskeytyy usein, koska päihteettömyyttä ei noudateta. Puolet vastaajista koki valmistelujen keskeytyvän sen vuoksi, ettei vangilla ole osoitetta mistä käsin voisi koevapautta suorittaa. Tiedusteltaessa tulisiko valvottuun koevapauteen pääsy joillain perustein kokonaan evätä, esiin nousevia perusteita olivat muun muassa vangin puutteellinen motivaatio sitoutua vankeuden aikaiseen kuntoutukseen tai sääntöihin. Myös elämäntapaan liittyviä ilmiöitä pidettiin syynä evätä koevapaus erityisesti silloin, jos vanki kuuluu järjestäytyneen jengirikollisuuden piiriin tai harjoittaa ammattimaista talousrikollisuutta. Joidenkin vastaajien mielestä vakava päihde- tai mielenterveysongelma ovat syitä, joiden vuoksi vankia ei voida suositella valvottuun koevapauteen. Vastaajan näkivät myös palvelurakenteista nousevia seikkoja, jotka aiheuttavat sen, että koevapaus tulee vangin kohdalla evätä. Näitä olivat asunnottomuus, työ- tai opiskelupaikan puuttuminen sekä vankeinhoidosta itsestään nouseva peruste liian lyhyestä valmisteluajasta. Vastaajat kokivat myös, että mikäli vangin perheessä on päihdeongelma tai väkivallan uhka, häntä ei tule päästää valvottuun koevapauteen. Kaksi kyselyyn vastanneista oli sillä kannalla, ettei

valvottua koevapautta tule millään perustein evätä, vaan kaikille vangeille tulee suoda siihen yhtäläiset mahdollisuudet.

Kartoitettaessa valvotun koevapauden järjestämisen ongelmakohtia, vastaajat nostivat jälleen esiin vangin mahdollisen motivaation puutteen tai vaikeuden sitoutua koevapauden suorittamiseen. Joidenkin mielestä päihdeongelma sekä vanhaan ystäväpiiriin palaaminen ovat seikkoja, jotka vaikeuttavat vangin menestyksestä koevapauden suorittamista. Yhteiskunnasta tai palvelurakenteesta esiin nousevia haasteita koevapauden järjestämisen suhteen olivat asunnottomuus, toimeentuloturvan vaillinaisuus, asenteet sekä palvelujen ja kuntoutuksen, erityisesti päihdehoidon saannin ongelmat. Kyselyssä kartoitettiin myös vastaajien mielipiteitä siitä voitaisiinko valvottujen koevapauksien keskeytymisiä millään tavoin ehkäistä. Vastaajat nostivat esiin vankien valinnan merkityksen korostamisen ja sen, että vankien taustat ja rikoshistoria tulisi kartoittaa nykyistä tarkemmin ennen koevapauteen suosittamista. Viranomaisyhteistyön lisääminen koettiin myös merkityksellisenä keinona estää koevapauksien keskeytymisiä samoin kuin tuen ja kontrollitoimien vahvistaminen. Eräs vastaajista toi esiin seikan, ettei pelkän kontrollin lisääminen ehkäise koevapauksien keskeytymisiä, vaan rinnalle tulee lisätä kokonaisvaltaisen tuen aspekti. Vastauksista nousi esiin myös tavoite koevapauden järjestämisen muuttamisesta siten, että useammilla olisi mahdollisuus suorittaa se menestyksekkäästi. Keinona nähtiin koevapauden lyhentäminen kuudesta kuukaudesta alaspäin, jotta mahdollisimman monelle tulisi onnistumiskokemus siitä suoriutumisesta.

Kyselyyn vastanneista 22 oli jonkinlainen kokemus siitä, että vanki oli suorittanut joko osittain tai kokonaan valvotun koevapauden päihdehoitolaitoksessa. Suurin osa vastanneista nosti esiin sen, että koevapauksien suorittamisen esteenä vankilan ulkopuolisessa laitoksessa on raha, koska kunnat myöntävät siihen nihkeästi maksusitoumuksia. Toisaalta esiin nousi myös seikka, että useat kunnat tukisivat koevapauden suorittamista ulkopuolisessa laitoksessa, mikäli niillä olisi enemmän rahaa käytössään. Mielipiteistä kuvastui vahvasti tarve laitospuolisen päihdekuntoutuksen mahdollisuudesta koevapauden aikana. 27 vastaajaa oli sitä mieltä, että se olisi erittäin kannatettava vaihtoehto, mikäli kunta myöntäisi siihen rahoituksen ja vanki olisi palveluun motivoitunut. Useiden vastaajien mielestä jakso päihdehoitolaitoksessa olisi hyvä välivaihe ennen kotiutumista ja varteenotettava vaihtoehto esimerkiksi päihdeettömän osastojakson jälkeen. Osa näki päihdekuntoutuksen yhteiskunnallisen merkityksen siten, että sen avulla useammalla vangilla olisi mahdollisuus hakeutua sen piiriin. Laitosjakson katsottiin lisäksi mahdollistavan koevapauden loppuun saakka suorittamisen paremmin kuin suoraan vankilasta kotiin palaaminen. Päihdekuntoutukseen sijoittaminen nähtiin myös vertaistuen, oikeanlaisen terapian sekä tehostetun valvonnan näkökulmista paremmaksi vaihtoehdoksi kuin suoraan tuomion jälkeen kotiin palaaminen.

Vastaajilta kysyttiin myös halua oman yksikkönsä ja päihdehoidon välisen yhteistyön kehittämiseen ja mitä elementtejä yhteistyö voisi heidän mielestään sisältää. Lähes kaikki toivoivat yhteistyön kehittämistä päihdehuollon kanssa. Vastauksista nousi esiin toiveita verkostoitumiseen liittyvästä yhteistyöstä sekä koulutus ja konsultaatiopalveluista. Osa toivoi päihdehuollon edustajien osallistuvan myös rangaistusajan suunnitelman laatimiseen päihdeongelmaisten vankien kohdalla. Verkostoitumisen suhteen toivottiin erityisesti yhteisiä palavereja vangin asioissa sekä moniammatillisen työotteen laajempaa käyttöönottoa. Lisäksi toivottiin kokemusten vaihtoa sekä valvotun koevapauden ja sen jälkeisen ajan yhdessä suunnittelua.

7 VANKIEN MIELIPITEITÄ JA TOIVEITA VANKEUSAIKAAN, VALVOTTUUN KOEVAPAUTEEN JA TULEVAISUUTEEN LIITTYEN

Tutkimusaineisto muodostuu seitsemän Keravan vankilassa tuomiotaan suorittavan vangin haastattelusta. Haastateltavien taustatiedot ja analyysiprosessi on esitelty tarkemmin luvussa 5.5.2.

7.1 Haastateltavien päihdetausta ja sen huomioiminen Rangaistusajansuunnitelmassa

Kaikilla seitsemällä haastatelluista oli päihdeongelma, joka vaati huomioimista vankeusajan ja vapautumisen suunnittelussa. Viisi suoritti tuomiotaan WOP-osastolla ja toinen avo-osastolla vankeuttaan suorittavista haastateltavista oli mukana Kisko-ohjelmassa, jonka tavoitteena on turvata päihteettömyys, opetella päihteetön elämäntapa ja sitoutua elämänikäiseen oppimiseen. Ohjelma on kolmivaiheinen ja sen ensimmäinen osa on mahdollista suorittaa Keravan vankilassa. (Rikosseuraamuslaitoksen selvityksiä 2005.) Tuomion jälkeen tavoitteena on jatkaa ohjelmaa niin kutsutussa Avo-Kiskossa, jossa on mahdollisuus tuettuun asumiseen. Haastateltavat olivat aloittaneet päihteidenkäytön suhteellisen nuorena, tyypillisesti ylä-aste ikäisenä. Yksi oli aloittanut huumeiden käytön ala-asteella ollessaan. Hän kuvailee päihteidenkäyttöään seuraavasti:

” Mä oon alkanu käyttää enemmän ja vähemmän silloin kakstoist vuotiaana. Heti eka melkee amfetamiinia ja sit hasista. Sen jälkee kaikkee mahdollista”

Haastateltavien päihteidenkäyttöä leimasi vastauksista vahvasti esiin nousut sekakäyttöpainotteisuus, eli suurin osa käytti kaikkia mahdollisia päihteitä saatavuuden ja rahatilanteen mukaan.

”Se lähti 13-vuotiaana se kannabis sit LSD, sienet, piri, heroini. Kaikkee mitä nyt millonki sai”.

tai

”Koko skaala on käyty läpi”.

Yksi kertoi olevansa puhtaasti amfetamiinin käyttäjä. Hän kuvaili käyttävänsä sitä lähinnä lääkityksenä lievistä adhd:sta johtuviin keskittymisvaikeuksiin. Yksi haastatelluista kertoi käyttävänsä ainoastaan alkoholia. Haastatelluista kaikki eivät osanneet sanoa, onko heidän päihdeongelmansa huomioitu rangaistusajansuunnitelmassa. Kolme vankia kertoi, että heille on tehty suppea rangaistusajansuunnitelma, kaksi ei tiennyt oliko sitä tehty lainkaan ja kahdelle oli tehty sen laajempi versio. Vankeusaikana vastaajista kaksi kertoi käyttäneensä päihteitä ollessaan ”kerroksilla”, eli normaalilla vankiosastolla. Toinen sanoi käyttäneensä päihteitä myös tutkintavankeudessa ollessaan. Kukaan ei ollut kertomansa mukaan käyttänyt päihteitä päihdeohjelmien aikana, vaikka kaksi olikin käyttänyt niitä saman tuomion aikana ennen siirtymistään päihdeettömälle osastolle.

”Alkutuomiost käytin subuu tutkaril ja ennen tänne siirtymistä”.

Vankeuden aikana vangit kokivat, että päihdeettömyys on huomattavasti helpompaa kuin ”siviilissä”.

”Joo, et se et tuata mitää vaikeuksii. Mä oon ollu monta kertaa vankilas enkä oo käyttäny huumeita”.

Mutta sitä vastoin vapautumisen jälkeen oli kaikkien vastaajien mielestä lähes mahdotonta olla ilman päihteitä. Suurin syy retkahtamiseen oli paluu vanhaan kaveriporukkaan, jossa sosiaalinen altistus päihteisiin on läsnä. Haastateltavat toivat vahvasti esiin myös kuntoutusjatkumon ja tuen merkityksen päihdeettömyyden ylläpitämisessä.

”No kyl siin yritystä oli viime kerralla, mut sit ne keinot loppu ku ei ollu niinku tääl vankilas voi kuntouttaa itteensä, mut sit lähtee siviilii nii se kuntoutus pitäis jollai tapaa jatkuu tai joku niinku semmone apu tai tuki. Mut mul ei ollu ni mä lähin hakee sit tukee niinku vanhoilt kavereilt. Sit mä olin äkkii takas. Et kyl mä kävin kaikis työhaastatteluis ja oisin saanu työpaikanki, mut siin vaihees mä olin vetääs kamaa taas”.

Kolme haastatelluista toi esiin näkökulman, että vankeusaika on mahdollisuus hyödyntää päihdeettömänä olemiseen, sen toimiessa ikään kuin ”pakkokatkona”. He kokivat myös, että vankeusaikana voi tehdä asioita, joita ei siviilissä tulisi tehtyä esimerkiksi opiskella. Yksi vangeista toivoi vankeusajan olevan alku uudelle elämäntavalle:

”Mä oon aatellu aloittaa ihan uuden elämän”.

7.2 Vankilan kuntoutus- ja toimintamahdollisuudet vankien näkökulmasta

Kaikki haastatteluun osallistuneet vangit olivat olleet joko edellisillä tai nykyisen tuomion aikana mukana jonkun tyyppisissä kuntoutusohjelmissa. Tällä hetkellä kuusi haastateltavaa oli sitoutunut päihdeohjelmaan ja yksi oli mukana työtoiminnassa. Vangeilla oli kokemusta myös erilaisista vankeuden aikana järjestettävistä koulutus- tai kurssimahdollisuuksista. Yksi kertoi suorittaneensa osan lukion oppimäärästä edellisen tuomion aikana. Toinen kertoi aloittaneensa ammatillisen koulutuksen ja yksi suorittaneensa ATK-ajokortin. Lisäksi kolmella oli kokemusta kuntouttavan toiminnan Teema- ja Kuva- projekteista, jotka on suunnattu arjen taitojen harjoitteluun sekä toimintakyvyn lisäämiseen. Yksi kuntouttavaan vankiprojektiin osallistuneista kertoi oppineensa lukemaan projektin aikana. Vangit kokivat vankeuden aikaisen kuntoutuksen palvelevat heitä hyvin, koska niiden kautta saa muuta ajateltavaa sekä sisältöä vankilan arkeen. Nykyisen tuomion aikana työtoiminnassa oleva haastateltava kiteytti asian näin:

”Mä oon paljo siel töissä, ku mä oon joka päivä, vaik ei tarttiskaa, mut se on mulle vähä niinku terapiaa. En jaksa selliskää makaa, nii on jotain tekemist aina...aika menee mukavemmin”.

Päihdekuntoutuksen osalta erityisesti Keravan vankila sai kiitosta monipuolisesta tarjonnastaan myös niiltä vangeilta, jotka olivat olleet muuallakin suorittamassa tuomiotaan:

”Kyl täs Keraval on aika paljo näit päihdeettömii, ainaki tää on niinku paras siinä”.

Toisaalta päihdeettömyyttä tukevia ohjelmia toivottiin lisääkin. Erityisesti toiveena oli sellaisten ohjelmien lisääminen, joista olisi suora katkeamaton jatkumo vankeuden jälkeen. Esimerkkinä mainittiin Kiskohoidon tyyppinen malli.

”Mun mielest lääkkeettömii osastoja pitäis olla enemmän. Koska nykypäivän vangit lyyää tonne vapautee. Niille lyyää vaa kassi kätee ja toivotetaa hyvää onnee”.

Neljä haastatelluista toivoi lisää vankilan ulkopuolista toimintaa esimerkiksi retkiä ja erilaisia liikuntavaihtoehtoja kuten keilausta tai uintia. Myös tutustumiskäyntejä eri avohoidon palveluihin kaivattiin lisää. Kolme toi esiin toiveensa tutustua AA-tai NA-kerhotoimintaan, jotta niihin meneminen olisi vapautumisen jälkeen helpompaa ja luontevampaa.

”Oishan se hyvä käydä esimerkiks AA:ssa. Jos kävis tuomion aikana ni ois helpompi mennä siviilissäki ku ois vähä käyny pyörähtämässä niissä”

Lisäksi kriminaalihuollontukisäätiön (KRIS) toiminta kiinnosti monia. Neljä vankia kertoi kokeneensa hyvänä sen, että Rediksestä, joka on KRIS:n vertaistukiyksikkö vapautuville

vangeille, oli käyty kertomassa tarjolla olevista toiminnoista. Lisäksi vangit pitivät siitä, että vankilasta käsin järjestetään perhepäiviä, joiden yhteydessä on mahdollisuus tavata omaisiaan. Toisaalta yksi vanki toi esiin, että myös perheettömille vangeille tulisi järjestää toimintaa vankilan ulkopuolella, koska heillä ei ole mahdollisuutta osallistua perhepäiville.

” Olihan meil noi perhepäivät just, mut mul ei oo muuta ku noit kamatuttuja, ni mä en päässy sinne osallistumaan. Jotain muutaki vois olla..”.

7.3 Vankien kokemuksia ja näkemyksiä valvotusta koevapaudesta

Kaikki haastatelluista vangeista tiesivät mitä valvottu koevapaus käytännössä tarkoittaa. Sen sisältö ei ollut kaikille tuttu, mutta kaikki tunsivat jonkun, joka oli ollut valvotussa koevapaudessa. Yksi kertoi usean vankitoverin lähteneen suorittamaan valvottua koevapautta ja palanneen sieltä keskeytymisen vuoksi takaisin vankilaan. Yksi haastatelluista oli itse ollut edellisen tuomion yhteydessä valvotussa koevapaudessa Tampereen Siltavalmennuksessa, joka on heikossa asemassa olevien kansalaisten auttamishanke. Siltavalmennuksen yhteydessä toimii päihdekuntoutusyksikkö, jossa kyseinen vanki oli suorittanut kolmen kuukauden mittaisen koevapauden. Haastateltava oli suoriutunut valvotusta koevapaudesta Siltavalmennuksen tuen avulla hyvin, mutta koki, että sen jälkeen ”tyhjän päälle palaaminen” oli aiheuttanut uudelleen päihteisiin retkahtamisen. Lisäksi hän toi esiin, että mikäli olisi saanut kuntoutusjakson jälkeen oman asunnon, se olisi saattanut toimia päihteettömyyteen motivoivana tekijänä.

” Se ois ollu hyvä et siin ois tullu niinku semmonen porkkana, et nyt mul on kämppä, mitä mul ei oo kymmenee vuoteen ollu. Oisin varmaa aatellu, et nyt mä pidän tän ja hoidan tän kuntoutuksen loppuu”

Valvotussa koevapaudessa ollut vanki toi esiin, että päihteettömyysvaatimus on melko rankka ja sen toteuttaminen saattaa avo-olosuhteissa olla vaikeaa. Haastatellun toive olisikin, että valvotun koevapauden yhteydessä olisi joku luotettava taho, jossa voi kertoa asiat niin kuin ne oikeasti ovat.

”Se ois niinku hirmu tärkeä, et ne ketkä tukee antaa nii niiden kans pitää pystyy puhuu sillee hyvin tai sillee et ne on semmosii ihmisii et ne ymmärtää. Mäki monesti sanon, et ihan hyvin menee, vaik ei meniskää. Et voi esimerkiks sanoo, et mä retkahdin, eikä heti lennä veke ja viedää kaikki jutut pois ja jää tyhjän päälle”.

Kaikki haastatellut toivat esiin halukkuutensa hakeutua valvottuun koevapauteen. Neljällä heistä sen valmistelu oli jollain tasolla aloitettu ja loput kolme toivoivat valmistelun aloittamista mahdollisimman pian. Yksi valvottuun koevapauteen hakeutuneista oli menossa

Kiskon avoysikköön, yksi kesäperheeseen ja kaksi tyttöystävän tai vaimon luokse. Yhdellä oli oma asunto. Kahdella ei ollut tietoa, mistä käsin suorittavat valvottua koevapautta, mikäli siihen pääsevät. Heillä ei ollut tällä hetkellä asuntohakemuksia vireillä, eikä mitään paikkaa mihin mennä. Valvottuun koevapauteen sisältyvä toimintavelvoite oli jotakuinkin selvillä kolmella siihen hakeutuvista, muut pohtivat vielä mitä se voisi mahdollisesti sisältää. Valvotun koevapauden suorittamiseen sisältyviä pelkoja ja uhkia tiedusteltaessa, kuusi toi esiin pelon vanhaan kaveripiiriin hakeutumisesta ja sen vaikutuksista päihteidenkäyttöön, joka johtaisi koevapauden mahdolliseen keskeytymiseen.

”No se on riski, ettei oo halu tarpeeks korkeella, et menee siihen samaan kaveriporukkaan, nii sit päihteidenkäyttö taas alkaa ja menee kaikki muu, jos esimerkiks käy töissä ni työpaikka menee alta”.

”Kyl se on varmaa se kaveripiiri”.

Yksi vangeista piti uhkana valvotun koevapauden suorittamisen suhteen sitä, mikäli ei saa asianmukaista lääkitystä, niin päihteidenkäyttö tulee todennäköisesti jatkumaan:

”Uhka on just se, et ku mä teidän, etten jaksa keskittyä. Et mun pitäis oikeesti saada joku lääke, tai mä pelkään et alan lääkitsee itteeni sil pirillä”.

Yksi haastatelluista koki, että vankilassa pitkään päihdekuntoutukseen sitoutuminen luo vankemman pohjan suoritua valvotun koevapauden päihdeettömyysvaatimuksesta.

” Jos miut nyt laitettais vapauteen nii en mie luottais itteen yhtää. Miun mielest vanki, joka lähtee koevapauteen ni sil pitää olla jo alustavast pitkä kuntoutus takan enneku se lähtee”.

Eräs vangeista, joka on todennäköisesti menossa suorittamaan valvottua koevapauttaan vankilan ulkopuoliseen laitokseen, koki uhkana sen, ettei kotikunta myönnä maksusitoumusta hoitoa varten.

”Tällä hetkellä mä pelkään eniten kunnan piheyttä ja välinpitämättömyyttä. Eli rahasta voi jäädä kiinni, jos kunta ei lähe tukemaan, nii voi heittää good bai koevapaudelle ja jatkohoidolle”.

Ainoastaan yksi haastatelluista koki, ettei valvotun koevapauden onnistumisen suhteen ole mitään riskejä, mutta hänellä olikin selkeä suunnitelma sen toteuttamiseksi toisella paikkakunnalla, kuin mistä oli kotoisin.

Haastattelun yhteydessä vangeilta tiedusteltiin, olisivatko he valmiita suorittamaan valvotun koevapauden osittain päihdehoitolaitoksessa, mikäli siihen tarjoutuisi mahdollisuus. Kuusi seitsemästä vastanneesta oli sitä mieltä, että siirtyminen päihdehoitolaitokseen ei tuottaisi

heille ongelmia. Myös vanki, joka koki ajatuksen laitoksesta laitokseen siirtymisestä epämiellyttävänä, sanoi olevansa siihen suostuvainen, mikäli ei olisi muuta paikkaa mihin mennä. Vangit kommentoivat mahdollista koevapauden suorittamista laitososuhteissa seuraavasti:

” No kyl mä menisin totta kai. Mä tiedän et tollasis paikois on mahdollisuus ku siel on päihdelääkäreitä ja muuta tukee”.

” Ei ois ongelma ja mie näkisin, että moni ajattelee samalla taval Suomen vangeist. Mitä mie oon nois laitoksis pyörint, ni tota koska moni lähtee just tonne siviilii eikä niil oo siel mitää. Ja tota no tääl vetää roolei, et ei oo mitää välää ja näin poispäin, mut jos sie meet tonne vangil ehottaa et hei miul ois tälläne juttu, et tonne Järvenpääh ja lähet sit siviilii koevapautee, ni tuskin saat kovin montaa kieltävää vastausta”.

”No se kuulostaa aika hyvältä. Ei suoraan täältä kylmään maailmaan niin sanotusti”.

Vanki, joka oli ollut jo aikaisemman tuomion aikana valvotussa koevapaudessa, totesi, että mikäli välivaihe päihdehoitolaitoksessa olisi mahdollistanut asunnon saannin, niin hän olisi ollut motivoituneempi koevapauden suorittamiseen:

” Se ois ollu hyvä, et siin ois tullu niinku semmone porkkana, et nyt mul on kämppä. Mitä ei oo ollu kymmenee vuotee. Ni oisin hoitanu kuntoutuksen loppuun”.

7.4 Tulevaisuuden tavoitteita ja unelmia

Haastattelun yhteydessä vangeilta tiedusteltiin, minkälaista tukea he toivoisivat saavansa vapaudessa. Lisäksi heiltä kysyttiin millaista he haluaisivat elämänsä olevan viiden vuoden kuluttua. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että mikäli he haluavat elää ilman päihteitä tuomion jälkeenkin, niin he tarvitsevat siihen ulkopuolista tukea. Kaksi haastatelluista ei tiennyt minkälaista tukea olisi mahdollista saada. Viisi haastatelluista nimesi A-klinikan päihdekuntoutuksen oleelliseksi oman päihteettömyytensä jatkumisen kannalta. Kaksi kertoi jatkavansa vankeuden aikana aloittamaansa ryhmämuotoista päihdekuntoutusta NA- tai AA-ryhmissä. Kolme haastatelluista oli kiinnostunut Rediksen- päiväkeskus- tai ryhmätoiminnasta. Yhden vastaajan mielestä tukea tarvitaan päihdekuntoutuksen ohella myös erilaisten asioiden hoitamisessa:

” Kyl mä oon miettiny oikeesti sitä ku on enää kaheksan kuukautta jäljellä, et se on oikeesti iso kynnys ku lähtee tost siviilii. Mä tiedän et vaaditaan, et mä

käyn A-klinikalla ja ehkä muuallaki. Se oli nii helppoo silloin ku mä olin siin projektissa, nii ne vei mut aina ja järkkäs kaikki...ja nyt pitäis itte hoitaa asioita”.

Haastateltujen vastauksista nousi esiin myös muun kuin ryhmämuotoisen vertaistuen merkitys kuntoutumisprosessissa. Moni toi esiin, että nykyinen kaveripiiri koostuu ainoastaan päihdeongelmallisista tutuista. Heidän kanssaan ei voi jatkaa tiivistä yhteydenpitoa, mikäli haluaa pysyä täysin ilman päihteitä. Yksi vangeista koki, ettei tarvitse vankeuden aikana alkaneen tukihenkilösuhteen lisäksi muuta tukea, koska tukea on saatavilla jatkossa aina kun sitä tarvitsee. Tukihenkilösuhte koettiin oman arjessa selviytymisen tukemisen lisäksi merkityksellisenä myös siitä näkökulmasta, ettei läheisiä ihmisiä tarvitse rasittaa liiaksi omilla huollillaan:

” Se on tosi hyvä, kun meillä on alkanu täällä jo toi tukihenkilötoiminta, jolle voi soittaa siviilissä aina ku halua. Se tietoki, et on joku joka jeesaa on paljon. Ei viitti omalle perheellekkää aina purkaa kaikkee, eikä ne ymmärrä tollasii asioita”.

Kolme haastatelluista vangeista kertoi olevansa hyvillään siitä, että Rediksestä oltiin käyty vankilassa ketomassa eri vaihtoehtoista ja kaksi toivoikin saavansa tukihenkilökontaktin juuri Rediksen kautta.

Kaikkien haastateltujen tulevaisuuden haaveet olivat realistisia, hyvin tavallisia toiveita omasta asunnosta ja työpaikasta sekä perheestä ja harrastuksista. Neljä haastatelluista kertoi unelmanaan olevan ”normaali arki”. Yksi kiteytti asian sanomalla:

”Normaali elämä. Se on nii jännää mulle, ku en oo viel ikinä eläny”.

toinen kertoi tulevaisuuden toiveistaan seuraavasti:

”Mul on aika pienet unelmat. Kunhan ois vaan työpaikka mis viihtyy. Sit harrastuksii esimerkiks salilla käynti. Sit vaimon kans eläminen. Et uus sivu elämäs kääntyy. Tollast peruselämää”.

Kaikkien haastateltavien tulevaisuuden suunnitelmiin kuului päihteiden jääminen joko kokonaan pois tai muuttuvan kohtuuskäytöksi:

”Alkoholii vois silloin tällön ottaa kohtuudella” .

Kaikki myös toivoivat rikollisuuden olevan viiden vuoden kuluttua mennyttä elämää. Kahden haastateltavan mukaan ”mitta on tullut täyteen” jatkuvaa vankilassa oloa. Neljä toi esiin sen, että päihteet ja rikollisuus kulkevat ikään kuin käsi kädessä, eli mikäli päihteet jäävät pois niin rikollisuuskin automaattisesti loppuu, niin kuin eräs haastatelluista kiteytti:

”En ajattele silleen rikollisesti, jos mä en käytä kamaa. Ne kuuluu niinku yhteen”.

7.5 Yhteenveto vangeille toteutetusta teemahaastattelusta

Haastatteluun osallistui seitsemän Keravan vankilassa tuomiotaan suorittavaa vankia, joista pääosin kaikilla oli kyseessä suhteellisen pitkä, useita vuosia kestävä tuomio. Lisäksi kaikki lukuun ottamatta yhtä haastateltavaa oli suorittanut aiemminkin vapausrangaistuksia vankilaolosuhteissa. Kaikilla haastatelluista oli päihdeongelma, joka vaatii huomioimista rangaistusajansuunnitelmassa. Päihteiden käyttö oli useimmiten useiden eri huumeiden, lääkkeiden ja alkoholin sekakäyttöä. Yksi oli puhtaasti alkoholiongelmainen ja yksi käytti pelkästään amfetamiinia. Päihteidenkäyttö oli alkanut kaikilla haastatelluista melko varhain, useimmiten ylä-asteen aikana. Kahdelle oli nykyisen tuomion aikana tehty laaja rangaistusajan suunnitelma ja kolmelle sen suppeampi versio. Kaksi ei tiennyt oliko sitä tehty lainkaan. Kaikilla haastatelluista oli kokemusta tuomion aikaisesta kuntoutuksesta sekä edellisiltä, että nykyisen tuomion ajalta. Tällä hetkellä kuusi oli mukana vankilan päihdeohjelmissa ja yksi työtoiminnassa.

Kaksi haastatelluista kertoi käyttäneensä päihteitä meneillään olevan tuomion aikana, mutta lopettaneensa sen siirtyessään päihdeohjelmiin. Vangit kokivat, että vankilassa ollessa on suhteellisen helppoa olla ilman päihteitä, mutta vapautumisen jälkeen kaikki kokivat lähes mahdottomana ajatuksena olla päihteetön, mikäli palaa samaan elämään mistä on lähtenyt. Osa vangeista kertoi retkahtaneensa edellisten tuomioiden jälkeen lähes välittömästi päihteisiin palattuaan vanhaan kaveriporukkaan. Vangit toivat esiin myös sen, että vankeusaika on hyvä hyödyntää niin kutsutuna ”pakkokatkona” eli olla päihteetön ja harrastaa liikuntaa. He kokivatkin olleensa usein melko hyvässä fyysisessä kunnossa kotiuduttuaan edellisiltä tuomioilta. Vankeuden aikainen päihdekuntoutus sai kiitosta lähes kaikilta haastatelluista. Erityisesti Keravan vankilaa kiitettiin sen monipuolisesta tarjonnasta päihdekuntoutuksen suhteen. Toisaalta päihdeettömyyttä tukevaa toimintaa toivottiin lisääkin, erityisesti sen kaltaista, josta olisi suora jatkumo ”siviiliin”. Neljä haastatelluista toivoi lisää muuta vankeuden aikaista toimintaa esimerkiksi retkiä ja tutustumiskäyntejä vankilan ulkopuolelle. Myös liikuntamahdollisuuksia esimerkiksi keilaamassa ja uimassa käyntejä toivottiin lisää. Vangit mainitsivat KRIS:n toimintaan tutustumisen kiinnostavan heitä ja toivat esiin, että on ollut antoisaa kun Rediksestä ollaan käyty vankilassa kertomassa eri palveluista, joita heillä on tarjolla.

Kaikki haastatellut vangit tiesivät mitä valvottu koevapaus tarkoittaa ja jokainen tunsivat jonkun, joka oli ollut siinä. Kaksi kertoi nähneensä useiden vankitovereiden aloittaneen sen, mutta palaavan takaisin, koska eivät olleet kyenneet sitoutumaan päihdeettömyyteen. Yksi

haastatelluista oli ollut itse edellisen tuomion yhteydessä valvotussa koevapaudessa Tampereen Siltavalmennuksessa ja kertoi sen sujuneen kohtalaisen hyvin, mutta kaatuneen vapautumisen jälkeen siihen, ettei hänellä ollut asuntoa johon palata. Valvotussa koevapaudessa ollut vanki toi esiin, että päihdeettömyysvaatimus on melko vaativa ja siitä suoriutuminen saattaa avo-olosuhteissa olla haasteellista. Varsinkin, jos tarvittavat tukitoimet puuttuvat. Kaikki haastatellut olivat hakeutumassa nykyisen tuomion aikana valvottuun koevapauteen, mutta osalla sen valmistelu oli hyvin alussa tai sitä ei ollut vielä aloitettu. Haastateltaville oli jokseenkin selvää mitä heidän toimintavelvoitteensa tulee sisältämään ja suurimmalla osalla oli tiedossa paikka, josta käsin tulee sitä suorittamaan. Yksi haastatelluista oli hakeutumassa vankilassa aloittamansa päihdekuntoutuksen seuraavaan vaiheeseen valvotun koevapauden ajaksi, mutta pelkäsi ettei kotikunta myönnä maksusitoumusta jatkohoitoon, jolloin suunnitelma kariutuu.

Kuusi haastatelluista vangeista oli sitä mieltä, että he menisivät suorittamaan ainakin osan valvotusta koevapaudesta vankilan ulkopuoliseen päihdehoitolaitokseen, mikäli se olisi mahdollista. Kaksi kiinnostui asiasta niin paljon, että aikovat ottaa mahdollisuuden puheeksi vankilan työntekijöiden kanssa. Haastatellut kokivat, että vankilassa alkanut päihdekuntoutus luo hyvän pohjan päihdeettömään elämään, mutta ei sinällään riitä, mikäli kotipaikkakunnalta puuttuu tarvittava tuki kuntoutuksen jatkumiseen. Kaikki kokivat, että mikäli he haluavat jatkaa päihdeettömyyttä tuomion jälkeen, niin he tarvitsevat siihen runsaasti ulkopuolista tukea. Viisi haastatelluista nimesi A-klinikan paikkana, jossa aikoo asioida vapautumisen jälkeen. Kaksi kertoi NA- ja AA- toiminnan kiinnostavan itseään. Haastateltujen vastauksista nousi esiin myös toive tukihenkilösuhteesta, koska vertaistuki on lähes aina vaillinainen kavereiden päihdeongelman vuoksi. Eräs toi esiin tukihenkilötoiminnan merkityksen siinä, että on joku perheen ulkopuolinen, jolle voi puhua, ettei tarvitse kuormittaa omia ongelmillaan. Kolme haastatelluista kertoi toiveensa saada tukihenkilö Rediksen kautta, koska siellä olevat ihmiset ymmärtävät oman kokemuksen kautta ”oikeasti” ne ongelmat, joita eteen tulee.

Vankien tulevaisuuden toiveet ja unelmat olivat hyvin tavallisia niin kutsuttuun normaaliin arkeen liittyviä työpaikasta, harrastuksista sekä omasta kodista ja perheestä. He toivovat kykenevänsä elämään jatkossa päihdeettömästi, ilman rikoksia. Moni toi esiin, että mikäli päihdeet jäävät pois, niin rikollisuuskin automaattisesti loppuu, koska ne kulkevat niin tiivisti käsi kädessä.

8 TUTKIMUKSEN TULOSTEN POHJALTA SAATUJA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Suomessa vallitseva rangaistuspainotteinen huume politiikka, median luomat mielikuvat sekä yleinen negatiivinen asenneilmasto päihdeongelmaisia henkilöitä kohtaan ovat osaltaan vaikeuttaneet tutkimuksen kohteena olevan asiakasryhmän palvelujen saantia. Toisaalta juuri tämä väestönosa tarvitsisi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, koska aihetta koskevan kirjallisuuden ja vangeille suunnatun haastattelun pohjalta usealla on vakava, suhteellisen nuorena alkanut päihdeongelma. Useiden kohdalla siitä on seurannut syvä yhteiskunnasta ”syrjäytymisen” kierre, joka on aiheuttanut usein jo nuorena työelämästä putoamisen toimeentulon ”pimeälle puolelle” eli harmaan työvoiman ja rikollisuuden pariin. Haastatteluun osallistuneista vangeista lähes kaikilla oli taustallaan useita tuomioita, joista osa oli kestänyt useita vuosia. Sosiaalinen syrjäytyminen koskee mm. Rantalan (2004) mukaan juuri niitä vankeja, jotka ovat suorittaneet useamman kuin yhden tuomion. Suurella osalla tänä päivänä tuomiotaan suorittaneista päihdeongelmallisista vangeista on vaikeuksia myös asunnon saannin, taloudellisen tilanteen ja ihmissuhteiden suhteen. Tutkimukseen liittyvään haastatteluun osallistuneista seitsemästä vangista kuusi oli menettänyt asuntonsa päihteidenkäytön seurauksena. Tällä hetkellä täysin vailla vakinaista paikkaa oli kolme vankia, joista yksi kertoi olleensa yli kymmenen vuotta asunnottomana. Kaverisuhteet koostuivat kaikilla haastateltavilla lähes pelkästään toisista päihteidenkäyttäjistä. Muutamalla oli perhe, jonka tuen he kokivat merkityksellisenä, mutta kertoivat toisaalta, että perhe ei yksin riitä pitämään raittina, vaan ajautuminen päihdekuvioihin on tapahtunut useita kertoja perheen tuesta huolimatta. Haluamaansa päihdehoitoon eivät kaksi haastateltavaa olleet kertomansa mukaan päässeet vapaudessa ollessaan. Päihdeongelmaisen, useita kertoja tuomiotaan vankilassa suorittavan henkilön ei ole aina helppo päästä hoitoon, vaikka hän haluaisikin.

Kuntien vaikeutunut taloustilanne on tehnyt valikointia siihen, keillä on ensisijainen oikeus hoitoon ja keillä ei. Mikäli päihdehoitoa on jo jonkun kohdalla kokeiltu, saatetaan hänet leimata ”toivottomaksi tapaukseksi”, johon ei kannata panostaa, koska muutosta ei oletettavasti kuitenkaan tapahdu. Päihdehoidon vaikuttavuutta ei voida toisaalta mitata raitistumisella, vaan prosessein. Hyvin harva päihdeongelmainen raitistuu ensimmäisellä hoitokerralla, mutta jokaisesta hoitoyrityksestä katsotaan olevan hyötyä sekä yksilön, että mahdollisesti hänen läheisverkostonsa kannalta. Joskus näkee tilanteita, että ennakoita arvioituna juuri ne ”vaikeimmat” tapaukset motivoituvat hoitoon ja raitistuvat. Usein kuulee nimittäin juuri pitkäaikaisten päihteidenkäyttäjien tuovan esiin väsymystään päihteidenkäyttöä ja siihen liittyviä ilmiöitä kohtaan. Joissain tapauksissa henkilö saattaa huolestua terveydentilastaankin niin paljon, että hakeutuu hoitoon ja luopuu päihteistä.

Päihdeongelma ei poistu vankeusrangaistuksen myötä, vaan käyttö jatkuu usein myös tuomion aikana. Rikosseuraamusalan työntekijöille tehdyn kyselyn perusteella huumeiden käyttöä esiintyy lähes poikkeuksetta kaikissa Etelä- Suomen vankiloissa. Myös haastatteluun

osallistuneista vangeista osa kertoi käyttäneensä huumeita tuomioidensa aikana. Toisaalta vangit kokivat, että mikäli osallistuu vankilassa olevin päihdeohjelmiin, on aineiden käytön lopettaminen helpompaa. Haastatteluhetkellä kaikki vangit olivat kertomansa mukaan sitoutuneet päihteettömyyteen, eikä kukaan ilmoittanut tällä hetkellä käyttävänsä huumeita vankilassa.

Vankiloissa tarjotaan kuntoutusmahdollisuuksia rajoitetusti, eikä niihin ole mahdollista ottaa kaikkia niitä tarvitsevia tai niihin haluavia vankeja. Rikosseuraamusalan työntekijöistä 2/3 oli sitä mieltä, että kuntouttavaa toimintaa on tarjolla nykyisellään liian vähän ja kriteerit niihin pääsemiseen ovat korkealla. Haastateltavat vangit sitä vastoin olivat tyytyväisiä kyseisen vankilan tarjoamiin kuntoutuspalveluihin, mutta toisaalta he olivat kaikki valikoituneet suorittamaan tuomiotaan vankilassa, jossa on tarjolla useita erilaisia kuntoutusvaihtoehtoja. Vastauksista nousi esiin sekin, että kuntoutusmahdollisuudet ovat joissain vankiloissa huomattavasti heikommat kuin nykytuomion aikana.

Vankeuden aikaista kuntoutusta on kritisoitu sen valikoivuuden lisäksi myös siitä, että sen avulla pyritään vaikuttamaan ainoastaan johonkin tiettyyn osa-alueeseen, eikä välttämättä huomioida kokonaisvaltaisen kuntoutuksen näkökulmaa. Tärkeää olisikin kehittää vankilan kuntoutusta enemmän vangin elämäntilannetta ihmissuhteita, asumista, toimeentulon jatkuvuutta ja mahdollista työllistymistä huomioivaan suuntaan. Pelkästään päihteettömyyteen tukeminen on usein tuloksetonta, mikäli vangin sosiaalinen ympäristö on vapautumisen jälkeen sama kuin ennen tuomiota. Tutkimuksessa mukana olleet vangit toivat painokkaasti esiin, että vankeusaikana hyvin alkaneen päihteettömyyden ylläpitäminen on lähes mahdotonta, jos sosiaalinen paine päihteisiin jatkuu kotipaikkakunnalle palattaessa. Kriittisimpänä hetkenä retkahtaa takaisin päihteisiin, he pitivät vapautumisen jälkeistä aikaa, johon toivoivat erilaisia tukimuotoja mahdollisten päihdehuollon avopalveluiden lisäksi. Myös työntekijöille suunnatun kyselyn perusteella vangin palaaminen kotipaikkakunnalle ilman tukea altistaa päihteiden käytölle. Ristiriitaista oli, että kyselyyn vastanneiden mielestä vangin kotipaikkakunnat kykenevät nykyisellään tarjoamaan suhteellisen hyvät tukipalvelut, mutta kokemuksen mukaan useat vapautuvista vangeista ovat ilman asuntoa ja kontaktia tukijärjestelmään.

Vangin takaisin yhteiskuntaan palaamista tuomion jälkeen on perinteisesti yritetty helpottaa asteittain. Vanki on ennen tuomion loppumista ensin sijoitettu avolaitokseen ja sen jälkeen ehdonalaiseen vapauteen. Ehdonalaistuomiota on tietyin perustein voitu aikaistaa, mutta sen ongelmana on katsottu olevan soveltamisen rajallisuus, joten uusi menettelyohje valvotun koevapauden käyttöön otosta säädettiin rikoslakiin 1.10.2006. Valvotun koevapauden tavoitteena on edistää vangin edellytyksiä rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan, sekä estää rikosten tekeminen vankeusaikana. Valvotun koevapauden enimmäisaika on kuusi kuukautta ja sen myöntämisen edellytyksenä

on, että vanki on ollut niin kauan vankilassa, että hänen rangaistuksen aikaisen käyttäytymisensä perusteella voidaan arvioida koevapauden aikaisten ehtojen noudattamista. Lisäksi vangilla tulee olla asunto ja toimintavelvoite, jota suorittaa koevapauden aikana. Koevapauden valinnan kriteerit ja siihen pääseminen eivät ole nykykäytäntöjen mukaan selkeät. Epäselvyyttä aiheuttaa erityisesti se, onko koevapaus tarkoitettu ensisijaisesti erityistä tukea tarvitseville, vai niille, joilla on valmiudet jo olemassa.

Rikosseuraamusalan työntekijöiden mukaan päihde- tai mielenterveysongelmaisen vangin on vaikea päästä valvottuun koevapauteen. Myös vangit toivat esiin, että valvottuun koevapauteen hakeutuminen on hankalaa päihdetaustan vuoksi. Toisaalta lähes kaikki haastatellut vangit toivoivat vapauden siirtymistä valvotun koevapauden kautta, mutta kaikilla sen valmistelu oli kesken. Vangeille tuntui olevan osittain epäselvää mitä toimintavelvoite tulisi sisältämään, eikä kaikilla ollut tiedossa paikkaa, josta käsin toimintavelvoitetta suoritettaisiin. Valvotun koevapauden valmisteluun liittyy kirjavuutta erityisesti vankien yhdenmukaisen kohtelun näkökulmasta. Aiemmin tehdyistä tutkimuksista nousee esiin, että koevapauden valmisteluun ja täytäntöönpanoon liittyvät käytännöt vaihtelevat vankiloittain, eikä kaikissa vankiloissa ole tarvittavia resursseja niiden valmisteluun. Nykyisen vankisijoittelun oikeudenmukaisuutta kyseenalaistetaan kysymällä: kuinka todennäköistä on, että vankilaviranomaiset kykenevät aukottomasti arviomaan vangin soveltuvuutta valvottuun koevapauteen? Myös koevapauden aikaisten sääntörikkomusten käsittelyn osalta tulokset ovat vankilakohtaisia. Esimerkiksi päihderikkomuksista seuraa usein koevapauden peruutus kokonaan, mutta joissain tapauksissa seurauksena on ollut koevapauden määräaikainen peruutus tai varoitus.

Valvotun koevapauden aikainen päihdeettömyysvaatimus on ongelmallinen, erityisesti silloin, mikäli sen tueksi ei ole saatavilla tarvittavaa päihdehoidollista tukea. Työntekijät ja vangit olivat kyselyn perusteella sitä mieltä, että koevapauden siirtyminen ilman tukea on haasteellista, jopa mahdotonta. On epärealistista olettaa, että vuosia päihde- ja rikoskierteessä elänyt henkilö kykenisi itsenäisesti selviytymään päihdeettömästi vankeuden jälkeisestä ajasta. Etenkään silloin jos olosuhteet eivät ole riittävän tukevat. Pelkän valvonnan keinoin vakavasti päihdeongelmaisen vangin selviytyminen ei usein onnistu tai sen onnistuminen on näennäistä, joka ei pitkällä tähtäimellä johda muutokseen päihdeidenkäytön tai rikoskierteen katkeamisen näkökulmista arvioituna.

Vangin sijoittamista takaisin yhteiskuntaan on pyritty helpottamaan vapautumisen toimintaa kehittämällä ja lisäämällä olosuhteiden avoimuutta. Periaate liittyy laajemmin suljetusta laitoksesta avovankilaan sijoittumiseen vapautumisen lähestyessä. Vapausaste lisääntyy edelleen sijoitettaessa vanki ulkopuoliseen laitokseen ennen vapautumista. Päihdekuntoutukseen sijoittamista ei aina voida mitata täysraittisuuden saavuttamisella, vaan tavoitteena voi olla asiakkaan tilan heikkenemisen lakkaaminen, sosiaalisten suhteiden ja

elämänlaadun koheneminen sekä päihteenkäyttöön vaikuttaminen. Lisäksi vankilan ulkopuolisissa laitoksissa kyetään erityyppisillä ohjelmilla vaikuttamaan rikollisuutta ylläpitäviin tekijöihin ja lisäämään päihdeettömiä ongelmanratkaisutaitoja. Toistaiseksi vankilan ulkopuoliseen laitokseen sijoittamista valvotun koevapauden ajaksi on käytetty suhteellisen vähän, mutta tutkijoiden mukaan sitä tulisi lisätä etenkin vaikeasti päihdeongelmaisten vankien kohdalla.

Tutkimuksen kannalta oleellinen kysymys on, mitä mieltä rikosseuraamusalan työntekijät ja vangit ovat mahdollisuudesta siirtyä valvottuun koevapauteen Järvenpään sosiaalisairaalan kautta? Molempien kohderyhmien mielestä vaihtoehto olisi varteenotettava. Vangeista kaikki, yhtä lukuun ottamatta olisivat valmiita siirtymään vankeusajan jälkeen sovituksi ajaksi Järvenpään sosiaalisairaalaan ja sieltä suunnitellusti kotiin. Osa vangeista koki ajatuksen niin hyväksi, että toivoi saavansa lisätietoja sen mahdollisuudesta. Vankien mielestä portaittainen vapauteen siirtymisen malli olisi kannatettava päihdehoidollisen tuen lisäksi siitäkin syystä, että hoidon aikana olisi aikaa järjestellä tarvittavat tukitoimet kotiin siirtymistä silmälläpitäen. Yksi haastatelluista kertoi suorittaneensa valvotun koevapauden päihdehoitolaitoksessa ja olleensa tyytyväinen siihen, mutta koki vapautumisen jälkeen pudonneensa jälleen ”tyhjän päälle”, sillä asunto puuttui edelleen. Myös lähes kaikki rikosseuraamusalan työntekijät olivat sitä mieltä, että laitosmuotoinen päihdekuntoutus koevapauden osana olisi kannatettava vaihtoehto. Vastaajien mielestä jakso päihdehoitolaitoksessa olisi hyvä välivaihe ennen kotiutumista ja varteenotettava jatkumo päihdeettömän osastojakson jälkeen. Osa näki päihdekuntoutuksen yhteiskunnallisen merkityksen siten, että sen avulla useammalla vangilla olisi mahdollisuus hakeutua valvotun koevapauden piiriin. Laitosjakson katsottiin lisäksi mahdollistavan koevapauden loppuun saakka suorittamisen paremmin kuin suoraan vankilasta kotiin siirtyminen. Päihdekuntoutukseen sijoittamisen nähtiin palvelevan asiakasta myös vertaistuen, oikeanlaisen terapian sekä tehostetun valvonnan näkökulmista arvioituna.

Esteenä valvotun koevapauden suorittamiseen päihdehoitolaitoksessa nähtiin se, etteivät kunnat myönnä maksusitoumuksia siihen. Eräs haastatelluista vangeista toi esiin pelkoaan vankilassa hyvin alkaneen päihdekuntoutuksen kariutumisesta, mikäli kotikunta ei maksa suunniteltua laituskuntoutusta vankeuden jatkoksi. Myös rikosseuraamusalan työntekijöiden vastauksista nousi esiin huoli siitä, etteivät kunnat suhtaudu myötämielisesti päihdehoidosta aiheutuvien kulujen maksamiseen, koska vaihtoehtona on suorittaa koko tuomio vankeinhoidossa. Toisaalta eräillä työntekijöillä oli kokemusta siitä, että valvotun koevapauden aikaisen päihdekuntoutuksen maksuihin on saattanut saada taloudellista tukea myös Rikosseuraamuslaitokselta. Valvotun koevapauden suorittamista päihdehoitolaitoksessa vaikeuttaa tutkimusten valossa heikon kuntataloustilanteen lisäksi se, etteivät päihdeongelmaiset vankilasta vapautuvat vangit ole poliittisessa keskustelussa kovinkaan kiinnostava kohderyhmä, eikä heihin näin ollen haluta ensisijaisesti panostaa. Kuitenkin

halutaksemme turvata vankien yhteiskunnallisen aseman kohenemisen ja sen vaikutukset kuntatalouteen, sekä mahdollistaa Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteet koevapauteen siirtyvien lisääntymisestä. On aika tehostaa toimenpiteitä pääasiallisesti seuraamusjärjestelmän ulkopuolelta ja sopia kuntien kanssa järjestelyt ja olosuhteet sen kaltaisiksi, että koevapaus on mahdollista toteuttaa yhä useamman myös vakavasti päihdeongelmaisten vankien kohdalla.

9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA ETIIKKA

Tutkijalla on erilaisia perusvelvollisuuksia tutkimusta kohtaan. Tärkeimmät velvollisuudet ovat tuottaa luotettavaa tietoa maailmasta sekä kunnioittaa tutkittavien oikeuksia (Suoranta & Eskola 1998, Tynjälä 1991). Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytettävistä käsitteistä ja luotettavuuden kriteereistä esitetään erilaisia lähestymistapoja ja tekniikoita. Suorannan ja Eskolan (1998) mukaan laadullisen tutkimuksen arviointikriteerit poikkeavat määrällisen tutkimuksen validiteetti- ja reliabiliteettikysymyksistä ja tutkimuksen luotettavuus on riippuvainen uskottavasta aineistosta, analyysiprosessista ja tulosten luotettavasta esittämisestä. Kaikki nämä ominaisuudet ovat riippuvaisia myös tutkijan kyvyistä viedä tutkimusta eteenpäin. (Hirsjärvi & Hurme 2001 34-35.)

Kyseisessä tutkimuksessa aineiston katsotaan olevan uskottavaa, koska siihen valittiin henkilöt, jotka tuntevat parhaiten tutkittavan ilmiön, eli rikosseuraamusalalla työskenteleviä henkilöitä ja vapausrangaistustaan suorittavia vankeja. Aineistossa painottuu enemmän laatu kuin määrä ja aineistonkeruussa ideana oli tarkastella tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman laajasti. (vrt. Vähäkoski 2008.) Aineiston keruu toteutettiin kyselylomakkeiden ja teemahaastattelujen avulla. Postitettujen kyselylomakkeiden heikkoutena on usein kato, joka huomioitiin jo lomakkeen työstämisvaiheessa. Kyselyt toimitettiin kaikkiin Etelä- Suomen alueen vankiloihin, joissa valmistellaan valvottuja koevapauksia sekä arviointikeskukseen. Katoa pyrittiin ehkäisemään saatekirjeellä sekä siten, että kyselylomakkeiden mukana toimitettiin vastauskuoret, joissa oli postimerkit valmiina. Lähetetyistä kaiken kaikkiaan 65: stä lomakkeesta palautui 28, eli hieman alle puolet. Luotettavuuden kannalta merkityksellistä on se, että vastaajia oli kaikista yksiköistä, joihin kyselyt toimitettiin. Vastaajat jakautuivat lisäksi kaikkiin vankeinhoidossa toimiviin ammattiryhmiin, mikä oli erityisen positiivista ja lisäsi tutkimuksen luotettavuutta.

Toinen tutkimusryhmä, eli vangit ohjautuivat haastatteluun Keravan vankilassa työskentelevien erityisohjaajan ja rikosseuraamusesimiehen kautta. Haastateltavien löytyminen oli ensin haasteellista, mutta osoittautui muutamien yhteydenottojen jälkeen suhteellisen helpoksi. Aiemmin haastatteluun ilmoittautuneesta yhdeksästä vangista kaksi ei kyennyt osallistumaan haastattelupäivänä ilmenneiden muiden esteiden vuoksi. Aineisto

muodostui seitsemän vangin haastatteluista. Määrän katsotaan olevan hyvä, jos olennainen saadaan tietää niin, ettei ole kerätty liian paljon turhaa tietoa. (mm. Hirsjärvi & Hurme 2001.) Vangit valikoituivat haastatteluun ainoastaan oman kiinnostuksensa perusteella, eikä esimerkiksi valvottuun koevapauteen hakeutumista pidetty kriteerinä. Haastattelun avulla kartoitettiin vastaajien mielipiteitä tietyistä ilmiöistä. Haastattelut osoittivat, että kaikilla vangeilla oli hyvä tietämys valvotun koevapauden suorittamiseen liittyvistä seikoista. Lisäksi he kaikki olivat mahdollisesti hakeutumassa siihen ja yhdellä oli omakohtainen kokemus sen suorittamisesta. Vangit näyttivät osallistuvan mielellään haastatteluun ja moni toikin esiin, että aihe on heidän kannaltaan tärkeä ja mielenkiintoinen. Haastattelutilanteet olivat luonteeltaan joustavia ja vuorovaikutus toimi hyvin. Niiden kestoa ei rajattu etukäteen, joten haastattelijalla oli mahdollisuus tarkentaa tai selventää kysymyksiä sekä keskustella haastattelusta heränneistä kysymyksistä vastaajien kanssa. Tuloksen kannalta saattaa olla merkityksellistä, että kaikki haastateltavat vangit suorittivat vapausrangaistustaan samassa yksikössä, joten on mahdollista, että tulokset olisivat olleet erilaisia muissa vankiloissa tuomiota suorittavien kokemana. On kuitenkin uskottavaa, että tulokset ovat suuntaa antavia ja samantyyliisiä riippumatta siitä, missä vankilassa haastattelu olisi tehty. (vrt. Vähäkoski 2008.)

Analyysiprosessin olen yrittänyt kuvata mahdollisimman yksityiskohtaisesti avaamalla kyselylomakkeessa esiintyneet avoimet kysymykset sekä nauhoitetut haastattelut sanasta sanaan. Tulokset on osoitettu alkuperäisestä aineistosta, minkä osoitan analyysin eri vaiheissa esimerkein. Ennen varsinaista empiiristä tutkimusosiota asennoiduin ilmiöön avoimesti tutustumalla mahdollisimman kattavasti aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen ja aiempiin tutkimuksiin. Havaintoni mukaan tutkimusaineiston lisäksi myös kirjallisuudesta nouseva tarve on merkittävä palvelun kehittämisen tarpeellisuutta arvioitaessa. Myös usean vuoden mittainen työkokemukseni päihdeongelmaisten asiakkaiden parissa helpotti prosessin läpivientiä erityisesti vankien haastattelujen kohdalla. Haastattelujen tekninen toteutus tuli tutuksi työskenneltyäni vuoden huumeidenkäyttäjille suunnatun riskitutkimuksen haastattelijana. Toisaalta rikosseuraamusalan käsitteistö oli ajoittain vierasta, joten turvauduin asiantuntija-apuun työstäessäni rikosseuraamusalan työntekijöille suunnattua kyselylomaketta. Tarkoitus oli laatia siitä mahdollisimman selkeälukuinen ja vastaajaa kunnioittava. Olen pyrkinyt mahdollisimman avoimeen tutkimusprosessin kokonaiskuvaukseen ja rehellisyyteen sen raportoinnissa, joka osaltaan lisää tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997.)

Tutkimuksen perinteinen päämäärä luotettavan tiedon saaminen maailmasta on hyvä tavoite. On kuitenkin pidettävä mielessä, ettei se suinkaan ole keskimääräisten miesten ja naisten elämän ainoa tai välttämättä korkein päämäärä. Ihmisten elämän tavallisia päämääriä ohjaavat arkielämän käytännön tarpeet, yleisimmin vaikkapa mielihyvän kokeminen, rauha, turvallisuus ja niin edelleen. Kehittävän työntutkimuksen avulla pyritään ratkaisemaan

erilaisia käytännön ongelmia, parantamaan sosiaalisia käytäntöjä ja ymmärtämään niitä. Kehittävä työntutkimus on toimintatutkimuksen tapaan tilanteeseen sidottua, yhteistyötä vaativaa, osallistavaa, sekä itseään tarkkailevaa. (Metsämuuronen 2005.)

Tutkimuksen tarkoitus on pitkällä tähtäimellä palvella ennen kaikkea vangeille suunnattujen palveluiden kehittämistä yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Mielestäni olisi ollut eettisesti arveluttavaa valita jokin sellainen tutkimuksellinen lähestymistapa, jossa päämääränä olisi ollut ainoastaan tiedon tuottaminen. Palvelujen kehittämisen näkökulmasta on myös eettisesti suositeltavaa ottaa kohderyhmä mukaan jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Tiedonintressit ovat niitä tiedollisia strategioita, jotka ohjaavat erilaisia tutkimustapoja. Tiedonintressit kuuluvat erottamattomasti kaikkeen tiedon hankintaa, koska tietoa tarvitaan aina johonkin tarkoitukseen. Tiedonintressi voi olla 1. tekninen, 2. praktinen tai 3. emansipatorinen, joka liittyy pyrkimykseen päästä eroon jostakin vanhasta ja kehittää jotain uutta toimintaa (Habermans teoksessa; Tuomela & Patoluoto 1976). Toimiakseen eettisesti oikein tutkijalla tulee olla selkeä käsitys omista tiedonintresseistään, joka tässä tapauksessa on emansipatorinen. Tutkijan tulisi myös jollain lailla kuvata tutkittavilleen, mihin hänen tutkimuksensa kohdentuu, jotta nämä voivat päättää haluavatko olla kyseisessä hankkeessa osallisina. Tästä seuraa se, että mikäli tutkimushanke kesken kaiken muuttaa muotoaan tai informaation hankkimisen tavoite muuttuu selkeästi, tulee siitä kertoa tutkittaville. Melko usein kvalitatiivisessa tutkimuksessa edetään suhteellisen heppoisin tavoittein ja varsinainen tutkimustavoite muotoutuu vasta sitten kun ensimmäiset kenttähavainnot on tehty. Kyseinen tutkimus muutti muotoaan muutamaan otteeseen, joten eettinen velvoitteeni on ollut hankkeen aikana tarvittaessa informoida siihen liittyviä tahoja mahdollisista suunnitelmien muutoksesta ja keskustella uusista ideoista heidän kanssaan. Toisaalta opinnäytetyön raportin muuttuminen viime hetkellä kehittämishankkeesta tutkimukseksi ei muuta sen varsinaista sisältöä, joten asiasta informoiminen ei ole tarpeellista.

Tutkimusetiikan kulmakiviä ovat tutkittavien suojeleminen, sekä tutkimuksen avaaminen täysin ja rehellisesti tutkittaville. Sahlanderin (2005) mukaan tutkijoille tulisi asettaa kahdeksan eettistä vaatimusta: älyllinen kiinnostus, tunnollisuus, rehellisyys, ihmisarvon kunnioittaminen, sosiaalinen vastuu, ammatinharjoittamisen edistäminen ja kollegiaalinen arvostus. Tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja riskit on selitettävä osallistujille sillä tavalla, että he pysyvät ymmärtämään täysin. Osallistujilta on saatava vapaaehtoinen suostumus ja heidän on tällöin tiedettävä, mistä hankkeesta on kysymys. Tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia ja kaikkien osallistujien on jäätävä nimettömiksi, elleivät he ole antaneet lupaa identiteetin paljastamiseen. (Mäkelä 1987.) Tutkimuksen kohteena ovat sekä vangit, että rikosseuraamusalan organisaatio, joten anonymiteetin säilyttäminen oli määritelty myös Rikosseuraamuslaitokselta saadun tutkimusluvan (ks. liite 5) yhteydessä.

Muutoinkin edellä mainitut kohderyhmät kuuluvat niihin, joiden kohdalla on noudatettava erityistä varovaisuutta suhteessa tutkimustiedon luotettavuuteen ja anonymiteettiin. Molemmille kohderyhmille selvitettiin tutkimuksen tarkoitus ja tausta saatekirjeiden (liitteet 1 ja 2) avulla. Vankeinhoitoon ja arviointikeskukseen toimitetut saatekirjeet oli keskitetty yksikön johtajille, jotka jakoivat ne edelleen työntekijöille. Vangeilta pyydettiin lisäksi kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta, jonka yhteydessä kerrottiin vielä tarkemmin tutkimuksen tarkoitus.

Tutkimuksen kannalta on oleellista pohtia, keiden mielipiteillä on merkitystä, jotta tieto olisi eettisesti ja tiedon tuotannon kannalta luotettavaa. Pohdintaa käytiin yhdessä työelämän- ja opiskeluohjaajieni kanssa. Opinnäytetyön työstämisen alkuvaiheessa keskusteltiin vaihtoehdosta, jossa vangit olisi otettu mukaan vasta tiedon tuotannon toisessa vaiheessa, eli silloin kun he ovat mahdollisesti suorittamassa valvottua koevapautta Järvenpään sosiaalisairaalassa. Tuolloinen pohdinta aiheutti mielessäni ristiriidan. Olen sitä mieltä, että kohderyhmän, jolle palveluja suunnataan, tulee olla mahdollisuuksien mukaan heti alusta saakka suunnittelutyössä mukana. Toisaalta ei ollut varmaa, ohjautuuko hankkeen työstämisen aikana yhtään vankia suorittamaan koevapautta sosiaalisairaalaan, jolloin olisi ollut vaarana, että heidän äänensä olisi jäänyt kokonaan pois. Niin kuin tässä tapauksessa olisi käynytkin.

Erityisiä eettisiä kysymyksiä nousee esiin nimenomaan vähemmistöjen tutkimuksessa. Ongelmia saattaa syntyä erityisesti tutkittaessa heikossa asemassa olevia väestöryhmiä, jotka eivät saa omaa ääntään kuuluville. Tutkijan vastuu siitä, millainen kuva vähemmistöstä välittyy, on merkittävä ja tällöin monet eettiset kysymykset nousevat esiin. (sosiologia 2/2008, Vähäkoski 2008.) Tässä tapauksessa ensisijaisia kohteita ovat päihdeongelmaiset vangit, joiden ääni ei useinkaan pääse kuuluville saati, että heidän mielipiteitään huomioitaisiin. Kyseistä asiakaskuntaa kohtaan on myös paljon ennakkoluuloja niidenkin ihmisten keskuudessa, jotka työskentelevät heidän kanssaan. Tutkimuksen kautta pyrin vaikuttamaan siihen, että päihdeongelmaisille vangeille kehitettäisiin palvelumuoto, jota he mahdollisesti tarvitsevat. Pyrin tutkimushankkeen joka vaiheessa ottamaan huomioon sen, että he ansaitsevat yhdenmukaisuusperiaatteen mukaisesti tarvitsemiaan palveluja sekä ihmisarvoisen kohtelun. Törmäsin, etenkin tutkimuksen suunnitteluvaiheessa muutamaan otteeseen mielipiteisiin, jotka koskivat palveluiden kehittämisen tarpeellisuutta tai hyötyä kyseiselle asiakasryhmälle. Mielipiteistä saattoi nousta esiin esimerkiksi arviointi siitä, keille palveluja tulee kohdentaa, ketkä niistä ensisijaisesti hyötyvät tai jopa ketkä niitä ansaitsevat. Tehtäväni oli pitää asiakasryhmän puolia edellisen kaltaisissa tilanteissa, sekä kirjata raporttiin totuudenmukaisesti huoli kohderyhmän palveluiden yhdenmukaisesta toteuttamisesta. Toisaalta kaikkien tutkimukseen ja osallistuvien mielipiteet tulee tuoda rehellisesti esiin, vaikka ne eroaisivatkin oleellisesti omastani, sillä tutkimuseettisesti jokaisen mielipide on yhtä tärkeä ja kuulemisen arvoinen.

Tieteenalan edistyminen tarkoittaa tiedon kumuloimista ja sitä, että myöhemmät tutkijat rakentavat työnsä varhempien tutkijoiden työn pohjalle. Työn tulokset ovat siis yhteisessä käytössä. Tulosten yhteisen käyttämisen pelisääntöihin kuuluu, että jokaisen tutkijan pitää saada julkaista työnsä omalla nimellään ja saada nimensä esille työnsä tuloksia lainattaessa. Kirjoittajan, joka esittää toisen ajatuksia tai tuotoksia ominaan syyllistyy plagiointiin. Hyvää tieteellistä käytäntöä on, että kaikki tutkimukseen osallistuvat sidosryhmät ilmoitetaan tutkimusraportissa, koska niillä voi olla merkitystä aineistossa tekemiin johtopäätöksiin. Eettisesti ei myöskään ole oikein, että tutkija yrittää pitää piilossa tiettyjä tahoja esimerkiksi rahoitukseen liittyen. Puolueettomien tosiseikkojen lisäksi tutkimustuloksien julkaisussa on huomioitava myös mainostamisen etiikka, joka on tuttua erityisesti tuotemerkkinoinnista. Tarkoituksena on taivutella asiakas ostamaan tietty tuotemerkki, joten siitä kerrotaan usein vain positiiviset puolet. (Airaksinen 1991.)

Palvelun jonka tarvetta kartoitetaan, toteuttamisyksikkö on Järvenpään sosiaalisairaala, jossa olen työskennellyt kauan. Tarkoituksena on ensisijaisesti kehittää vangeille suunnattuja palveluja, mutta näin laman aikana ei voi välttyä ajatukselta, että tarkoitus olisi lisäksi vaikuttaa sosiaalisairaalan asiakasmäärän kasvuun, joka on laskenut kuntien heikon taloustilanteen vuoksi. Toisaalta palvelu maksaisi kunnille saman verran kuin asiakkaan hoitoon lähettäminen nykyiselläänkin, sillä valvotun koevapauden aikaisista kustannuksista vastaa yleensä aina kotikunta. Näin ollen asiakasmäärän kasvu mahdollisen uuden palvelun turvin olisi epätodennäköinen.

Tutkimuksen hyödyllisyyttä pohditaan usein monelta kannalta jo sitä käynnistettäessä. Eettisen ongelman voi muodostaa se kuka saa hyödyn; kenellä on oikeus käyttää hyväkseen tutkimuksesta saatuja tietoja. (mm. Virokannas 2010.) Tutkija pystyy vaikuttamaan siihen, että tutkimus- tai kehittämistyön tuloksia voidaan aikanaan käyttää mahdollisimman monien ihmisten hyödyksi. Olen alusta saakka tuonut esiin, että tärkeimpänä hyödynsaajina tulevat olemaan mahdolliset asiakkaat. Kyseessä on lisäksi yhteistyön kehittämiseen tähtäävä toiminta, joten myös rikosseuraamusala tulisi hyötymään palvelun kehittämisestä. Palvelun käynnistyminen tukisi osaltaan myös laajempaa yhteiskunnallista tavoitetta valvottuun koevapauteen sijoitettavien vankien määrän huomattavasta lisäämisestä.

10 POHDINTAA TUTKIMUSPROSESSISTA JA JATKOKEHITTÄMISESTÄ

Kyseisen opinnäytetyön työstäminen kesti kaksi vuotta. Aihe rajautui suunnitteluvaiheen jälkeen nykyiselleen noin vuosi sitten, jonka jälkeen tekstin tuottaminen käynnistyi. Ylemmän ammattikorkeakoulu-tutkinnon opinnäytetyö ohjeistuksessa määritellään, että opinnäytetyön tulee olla työelämää palveleva, mielellään nykyisiä käytänteitä kehittävä kokonaisuus, joka yleensä toteutetaan kehittämishankkeen muodossa. Kyseisestä opinnäytetyöstä oli tarkoitus luoda kehittämishanke, jonka kautta vankeja siirtyisi Järvenpään sosiaalisairaalaan valvottuun koevapauteen. Hankkeen työstämisen aikana ei vankeja valvottuun koevapauteen sosiaalisairaalaan ohjautunut, joten opinnäytetyön asetelma muuttui tutkielmaksi, jossa kartoitetaan palvelun tarve.

Yleensä kehittämishankkeessa on valmiina konteksti, jossa kehittämistyötä toteutetaan sekä kohderyhmä, jolle työ suunnataan. Kyseisessä hankkeessa oli ainoastaan toimintaympäristö, jonka puitteissa kehittämistyö aloitettiin. Kehittämishankkeen luominen tyhjästä niinkin vaativalla tavoitteella kuin kyseisessä hankkeessa oli määritelty, on prosessi joka vaatii paljon aikaa ja resursseja. Eikä yhden ihmisen panos oman työn ohella ole siihen työajan puitteissa riittävä. Kehittämistyön alussa kaavailtiin laajemman vangeille suunnatun hankekokonaisuuden käynnistämistä, johon oli rahoituksen turvin tarkoitus palkata työntekijä, jonka vastuulla olisi ollut koko hankkeen etenemisen koordinointi. Rahoituksen kariuduttua ja silloisen kehittäjä sosiaalityöntekijän siirryttyä muihin tehtäviin, vastuu hankkeen konkreettisesta kehittämisestä jäi allekirjoittaneelle. Sosiaalisairaalan johtoryhmän edustajat, etenkin tutkimuspäällikkö tuki kehittämistehtävän toteuttamisprosessia, mutta hankkeen järjestelmällinen kehittäminen ja yhteistyöneuvottelujen aloittaminen rikosseuraamusalan kanssa olisi vaatinut enemmän resursseja. Jälkikäteen ajateltuna viikkotyöajan jakaminen osastotyön ja kehittämishankkeen työstämisen kesken olisi ollut hyvä vaihtoehto, jos se olisi työnantajan puolesta mahdollistunut.

Mikäli hankkeen työstämiseen olisi ollut mahdollista käyttää enemmän aikaa, niin aiheen ympärille olisi järjestetty eri kokoonpanoilla yhteistyöneuvotteluja ja työkokouksia. Suunnitelmissa oli säännöllisten työkokouksien organisointi rikosseuraamusalan työntekijöille. Säännöllisten tapaamisten tavoitteena oli verkostoitua ja pohtia yhdessä palvelun kehittämisen reunaehtoja. Ajatuksena oli kutsua joihinkin työkokouksiin lisäksi lähikuntien päihdehuollon maksusitoumuksista päättäviä henkilöitä keskustelemaan palvelun kehittämisen mahdollisuudesta taloudellisesta näkökulmasta arvioituna. Kehittämistyöhön oli ajatuksena sisällyttää myös vankilakäyntejä ainakin Etelä- Suomen rikosseuraamusalueen vankiloihin. Käyntien yhteydessä vangeille ja vankeinhoidon henkilökunnalle oli tarkoitus antaa informaatiota valvotun koevapauden mahdollisuudesta sosiaalisairaalassa ja neuvoa siihen liittyvissä kysymyksissä. Ajatuksena oli, että jokaisesta vankilasta nimetään kontaktihenkilö toimimaan linkkinä sosiaalisairaalan ja kyseisen vankilan välillä, vastaamaan palveluun liittyvän informaation jakamisesta sekä neuvomaan vankeja valvottuun koevapauteen liittyen.

Myös arviointikeskuksesta oli tarkoitus nimetä työntekijä, jonka kanssa yhteistyö olisi alkanut jo ennen vangin siirtymistä vankilaan. Näin ollen järjestelmällisen ”kuntoutuspolun” rakentaminen päihdeongelmallisille vangeille olisi jatkunut rangaistusajansuunnitelman laatimisesta siihen saakka, kunnes vanki siirtyisi avotyön palveluihin. Myös sosiaalisairaalan jakson jälkeisen ajan yhteistyötä oli tarkoitus kehittää kuntien avopäihdepalvelujen sosiaalitoimen, yhdyskuntaseuraamusviraston ja mahdollisesti KRIS:n kanssa sen suuntaiseksi, että vangin siirtyminen omalle kotipaikkakunnalle koevapauden loppuajaksi olisi mahdollisimman turvattu. Tutkimusten mukaan juuri siirtymävaihe takaisin vapauteen on kaikista kriittisin päihteiden käytön uudelleen aloittamisen sekä uusintarikollisuuden näkökulmista arvioituna. Asia tulisi huomioida tarkemmin myös valvottujen koevapauksien valmistelussa.

Kehittämishankkeen aikana olisi ollut hedelmällistä osallistua myös joihinkin koulutuksiin, joissa käsitellään valvottuun koevapauteen liittyviä teemoja. Viime syksynä järjestettiin koulutuspäivät, joiden yhteydessä käsiteltiin vapautumisen aikaisia haasteita ja mahdollisuuksia kuntoutuksen näkökulmasta. Koulutuksen aihe olisi ollut kehittämishankkeen kannalta mielenkiintoinen ja akuutti. Valitettavasti työnantajan määrittelemä koulutuspäiväkiintiö ei sallinut siihen osallistumista.

Opinnäytetyö toteutettiin lopulta tutkielman muodossa kehittämishankkeen sijaan, joten hankkeen loppuraportin asetelma vaihtui etenemiseltään tutkimuksen omaiseksi. Opinnäytetyöprosessin alusta saakka oli otettu huomioon, että hanke saattaa jäädä tarpeen kartoituksen tasolle, mikäli konkreettista muutosta nykyiseen ei synny. Käytännössä se olisi vaatinut joidenkin vankien siirtymisen valvottuun koevapauteen Järvenpään sosiaalisairaalaan. Raportin sisältö pysyi lähes samana, kuin se oli kehittämishankkeen muodossa toteutetussa työssä. Saattaa olla, ettei opinnäytetyö kaikilta osin täytä tieteelliselle tutkimukselle asetettuja vaatimuksia esimerkiksi triangulatiivisen tutkimusmenetelmän määrittelyn osalta, vaan jää joiltain osin ohueksi. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyölle asetetut vaatimukset täyttyvät siltä osin, että raportissa on kuvailtu yksityiskohtaisesti sekä prosessin eteneminen, että opiskelijan oma suhde tutkimustyön kohteeseen. Myös tulokset on eritelty niin tarkasti, kuin se on ollut hankkeen puitteissa mahdollista. Ainoastaan rikosseuraamusalan työntekojille tehdyn kyselyn suljettujen kysymysten analyysiä olisi mahdollisesti voinut avata enemmän ja vertailla esimerkiksi eri ammattiryhmien näkemyksiä keskenään. Myös tutkielman teoreettinen viitekehys on pyritty rakentamaan niin, että se määrittelee tutkimustulosten ohella palvelun tarpeellisuuden. Tarve valvotun koevapauden mahdollisuuteen osana päihdekuntoutusta nouseekin esiin useiden tutkimusten ja selvitysten kautta, joka tukee hyvin tutkimustuloksia.

Opinnäytetyön tutkimusotteena käytettiin kehittävää työntutkimusta, joka soveltuu hyvin ammattikorkeakouluissa toteutettaviin tutkielmiin. Kehittävän työntutkimuksen pohjana on

mukailtu Engeströmin (2004) Expansiivista oppimissykliä, jossa tavoitteena on edetä vaihe vaiheelta havaitusta ristiriidasta toiminnan vakiinnuttamiseen. Tutkimuksen avulla toteutettiin suhteellisen laaja tarveanalyysi, joka osoitti kaikilta osin selkeän tarpeen palvelun kehittämiseen. Jatkokehittämishankkeena ehdotetaan expansiivisen oppimissyklin seuraavaa vaihetta eli toiminnan konkreettista käyttöönottoa. Tavoitteena on kehittää Järvenpään sosiaalisairaalan ja rikosseuraamusalan kesken malli, jonka avulla vangeilla on mahdollisuus hakeutua suorittamaan valvotun koevapauden alkuvaihetta Järvenpään sosiaalisairaalaan. Palvelun kehittäminen vaatii ainakin osa-aikaisen työntekijä resurssin, jotta järjestelmällinen yhteistyön kehittäminen mahdollistuu. Lisäksi jatkohankkeen aikana olisi tarkoituksenmukaista kerätä kokemustietoa mahdollisilta palveluun ohjautuneilta asiakkailta sekä yhteistyökumppaneilta. Yhteistyön kehittämisen alkuun saattaminen vaatii myös sen, että tarve tiedostetaan taustaorganisaatioissa. Valmis loppuraportti tullaan toimittamaan Rikosseuraamuslaitoksen ja A-klinikkasäätiön johtoryhmille sekä Keravan vankilaan. Sen myötä toivotaan hankkeen saavan ”uutta tuulta purjeisiin”, jotta päihdeongelmallisille vangeille kyettäisiin luomaan tarpeen osoittama mahdollisuus valvottuun koevapauteen Järvenpään sosiaalisairaalassa.

11 LÄHTEET

- Airaksinen, T. (Ed.) 1991 Ammattien ja ansaitsemisen etiikka 1991, Helsinki: Yliopistopaino
- Aromaa, K. 1983 Varkaan ammatti ja sen tuki-instituutiot. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja.
- Ashworth, A. 2003. Principles of criminal law, New York: Oxford University press.
- Boucht, J. & Frände, D. 2008 Suomen rikosoikeus - rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 17/2008, Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Brannen, J. (Ed.) 1992 Mixing methods: qualitative and quantitative research. Aldershot, Avebury.
- Christie, N. & Bruun, K. 1986 Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikka pohjolassa, Espoo: Weilin & Göös.
- Engeström, Y. 1995 Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita, Helsinki: Painatuskeskus.
- Engeström, Y. 1998 Kehittävä työntutkimus, Helsinki: Edita.
- Engeström, Y. 2004 Expansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä, Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen, Tampere: Vastapaino.
- Forsell, M. ym. Huumetilanne Suomessa 2010. Reitox- raportti 4072010.
- Granfelt, R. 2007. Tuettua polkua vapauteen. Selvitys kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista ammatillisen tuen näkökulmasta. KRITS:n raportteja 1/2007
- Habermans, J. 1976. Teoksessa Tuomela, R. & Patoluoto, I. (toim.) Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet osa 1, Helsinki: Gaudeamus.
- Hakkarainen, P. 1992 Suomalainen huumeekysymys, Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö.
- Hakkarainen, P. 1992 Suomalainen huumeekysymys, huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen, Helsinki: Hakapaino Oy.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 1997 Tutki ja kirjoita, Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2004 Tutki ja kirjoita (osittain uudistettu painos), Helsinki: Gummerus
- Johnson, B. & Kaplan, M. 1989 The diversity and frequency of criminality among drug-abusing offender. Proceedings of the 35.th international Congress on alcoholism and Drug dependence. Oslo.
- Joukamaa, M. & työryhmä 2010 Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.
- Karsikas, V. 2005 Selvin päin olosta tulee hyvä fiilis- päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005.

- Kaukonen O., Hakkarainen, P. (toim.) 2002 Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa, Helsinki: Yliopistopaino.
- Kaukonen, O. Huumehoitopolitiikka ja rikosseuraamusjärjestelmä. portti Vapauteen - kohtaamisia. Viitattu 16.8.2010. <http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/index.php?id=433>
- Kaukonen, O. 2000. Päihdepalvelut jakaantuneessa hyvinvointivaltiossa, Helsinki: Stakes-tutkimuksia 107.
- Kaukonen, O. Suomen rangaistusjärjestelmä on astetta kuntouttavampi. Portti Vapauteen - kohtaamisia. Viitattu 9.8.2010. <http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/id=233&selArticle=105>
- Kaukonen, O. 1998. Valtiollisesta yhteisölliseen huumausainekontrolliin. Yhteiskuntapolitiikka nro:63.
- Kinnunen, A. Huumausainerikollisten muut rikokset. oikeusministeriön julkaisema Haaste-lehti. Viitattu 16.8.2010. <http://www.haaste.om.fi/13454.htm>
- Kinnunen, A. 2001 Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 182. Helsinki.
- Knuuti, U. 2007 Matkalla marginaalista valtavirtaan, Helsinki: Yhteiskuntapolitiittisen laitoksen julkaisuja 1/2007.
- Kontula, O.1988 Huumeet Suomessa, Keuruu Otava.
- Laaksonen, T. 2008 Suljettu vankila, avolaitos vai valvottu koevapaus: Viranomaisen harkintavalta vankisijoittelussa, Helsinki: Referee-artikkeli. Law Review.
- Lipsonen, L. 1997 Vangittu kulttuuri, Helsinki: Oy Edita Ab.
- Mohell, U. & Pajuoja J. 2006 Vankeuspaketti vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä, Tallinna: AS Pakett.
- Mohell, U. Valvottu koevapaus . Oikeusministeriö, Kriminaalipoliittinen laitos. Viitattu 12.8.2010. <http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/tietopankki/tietoa-rikollisuudesta>
- Myhrberg, P. 2002. Rangaistusten täytäntöönpano. Teoksessa Salminen M. ym.(toim) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002.
- Mäkelä (toim.) 1987 Tieteen vapaus ja tutkimuksen etiikka, Helsinki: Tammi.
- Mäkipää, L.Valvotun koevapauden käytännöissä kirjavuutta. Oikeusministeriön Haaste-lehti. Viitattu 12.8.2010. <http://www.haaste.om.fi/51024.htm>
- Mäkipää, L. 2010 Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus, Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 249.
- Nuotio, K. & Majanen, M. 2003 Rikosoikeuden poluilla, Helsingin Yliopisto: Oikeustieteellinen tiedekunta.
- Onnela, T.2000 Harhainen huume politiikka. Huume politiikka-julkaisun verkkoversio. Kesä 2000.

- Perälä, J. 2002 Hidasta ja nopeaa- heroiinin ja amfetamiinin käytön etnografiaa. Teoksessa Hakkarainen, P. & Kaukonen, O. Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa, Helsinki: Gaudeamus.
- Rantala, K. 2006 Syrjäytyneille turvaa vai tuomioita? Vaietut vankilakierteet ja vastuun jakautuminen. Teoksessa: Rantala & Sulkunen Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Gaudeamus. Helsinki.
- Rantanen, T. (toim.) 2009 Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen, Vantaa: Laurea ammattikorkeakoulun julkaisusarja.
- Rantanen, T. 2008 Laadukas opinnäytetyö, Ylemmän AMK- tutkinnon opinnäytetyötä koskevia suosituksia. Työelämälähtöisyys- työrekaan työpapereita 6.12.2008.
- Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje 06.02.2009. Valvotun koevapauden toimeenpano (6/11/2008).
- Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2008. Rikosseuraamusalan asiakaskunta, työprosessit ja kuntouttaminen.
- Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 6/11/2008. Valvotun koevapauden toimeenpano.
- Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 12/11/2000. Rikosseuraamuslaitoksen ohje vankilan ulkopuoliseen laitokseen sijoittamisesta.
- Rikosseuraamuslaitoksen selvitys 8/2005. Päihdetyö vankeinhoidossa.
- Robson, C. 1995 Real world research. A resource for social scientists and practitioner-researchers. 5.painos. Oxford: Blackwell.
- Roos, J-P. 1985. Elämäntapaa etsimässä, Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Roos, J-P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan, Jyväskylä Gummerus kirjapaino Oy.
- Ryynänen, H. 2010. Seinien takana paljon työtä; selvitys vankilasta vapautuvien vaikeasti asutettavien tukimahdollisuuksista. Kriminaalihuollon tukisäätiö raportteja 1/2010.
- Salasuo, M. & Rantala, K. 2008 Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Hakkarainen & Kaukonen (toim.) Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa, Helsinki: Gaudeamus
- Sahlander, T. (2005) Tutkimusetiikka ja hyvien tutkimuskäytäntöjen edistäminen Tampereen yliopistossa. Tampereen yliopiston paino.
- Salonen, E. & Silvennoinen, T. 2009 Vankien kokemuksia valvotusta koevapaudesta Vanajan vankilassa. Opinnäytetyö, Tikkurila: Laurea- ammattikorkeakoulu.
- Sarvanti, T. 1997 Huumeepolitiikka ja oikeudenmukaisuus, Helsinki: Stakes.
- Sosiologia 2/2008: Eettiset kysymykset vähemmistöjen tutkimuksessa.
- Suomela, M. 2002 Kognitiivis- behavioraaliset toimintaohjelmat. Teoksessa Salminen, M. ym. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002.
- Stakes työpapereita (2005); Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset, Helsinki Stakes.

- Tamminen, E. Päihteet, mielenterveys ja vankeus. Viitattu 18.8.2010.
http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/tietopankki/tietoa_vankiloista/paihteet_mielenterveys
- Tamminen, E. Luentomateriaali kansallisilta terveysneuvontapäiviltä 2006.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2006 Rikosoikeus - rangaistusten määrääminen ja täytäntöönpano, Helsinki: Gummerus-kirjapaino.
- Taruvuori, K. 2010 Arvoja ja elämänhallintaa vankilassa. Teoksessa Kurki ym. (toim.) Muurien sisällä -sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa, Tampere: Tampereen Yliopistopaino - Juvenes print.
- Teittinen, V.1993 Vangin filosofia, Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Tourunen, J. Vankiloiden sosiaalinen rakenne ja konfliktitilanteet 2002. Teoksessa Salminen, M. ym. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2007.
- Tynjälä, P. 1991 Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Suomen kasvatustieteellinen aikakausikirja Kasvatus 22.
- Vallin, M. 2010 Järvenpään kaupungin vajaakuntoisten työ- ja päivätoiminnan asiakastytyytyväisyyslomakkeen kehittäminen. Sosionomi YAMK- opinnäytetyö, Hyvinkää: Laurea- ammattikorkeakoulu.
- Vankeuslaki N:0 767 luku 4: Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan. Annettu Helsingissä 23.9.2005.
- Westling, J. 2008 Rangaistusteorioiden kritiikki ja abolitionistinen perspektiivi. Pro-gradu tutkielma, Helsingin Yliopisto: Valtiotieteellinen tiedekunta.
- Viinamäki, L. (2007) Triangulatiivisen tutkimusasetelman soveltamismahdollisuudet. Teoksessa Viinamäki, L., Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen, Jyväskylä: Gummerus-kirjapaino.
- Virokannas, E. 2010 Sosiaalityön tutkimuksen eettinen ennakoarviointi. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä. Tieteiden talo 2.11.201.
- Vähäkoski, R. 2008 Valvottu koevapaus miesvankien kokemana. YAMK- opinnäytetyö, Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.
- Zinberg, N. 1984 Drug, set and setting: The Basis for controlled intoxicant use. New haven and London: Yale University press 1984.

LIITTEET

Liite 1: Vankiloihin ja arviointiyksikköön toimitettu kyselylomake. Liitteenä olevaa versiota on mukailtu kirjoitusohjelmaan sopivaksi, eikä se vastaa ulkoasultaan alkuperäistä.

KYSELY VALVOTTUUN KOEVAPAUTEEN SIOJITETTAVIEN VANKIEN KANSSA TYÖSKENTELEVILLE

Olen koulutukseltani sosionomi (AMK) ja suoritan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa (YAMK) sosiaali- ja rikosseuraamusalan koulutusohjelmassa Laurea-ammattikorkeakoulussa. Opintoihin sisältyy opinnäytetyönä toteutettava kehittämishanke, joka vaikuttaa myös käytännön työhön. Olen työskennellyt pitkään päihdeongelmaisten asiakkaiden kanssa sekä laitos- että avoimuudessa. Kokemukseni on osoittanut, että vankeinhoidon ja kriminaalihuollon asiakkaat ovat usein myös tyypillisiä päihdehuollon palveluiden käyttäjiä. Hankkeen tarkoituksena olisikin luoda valvotun koevapauden ympärille portaittainen kotiuttamisen malli, joka mahdollistaisi vangin asteittaisen kotiin siirtymisen päihdehuoltolaitoksen kautta. Yhteistyöhankkeen kautta päihdeongelmaisen vangin siirtyminen ehdonalaan vapautteen omalle kotipaikkakunnalle tapahtuisi suunnitelmallisesti rangaistusajan suunnitelmaa noudattaen yhteistyössä vankilaviranomaisten ja avoimuuden kanssa. Hanke toteutetaan Järvenpään sosiaalisairaalan kuntouttavilla osastoilla sekä asumisvalmennusyksikössä.

Tämän kyselyn tarkoituksena on kerätä tietoa työntekijöiltä, jotka työskentelevät valvottuun koevapauteen määrättyjen vankien kanssa. Kysely tehdään sijoittajayksikön työntekijöille sekä vankeinhoidon kuntoutuksesta vastaaville työntekijöille. Kyselystä saadun informaation pohjalta toteutetaan myöhemmin talven 2009–10 aikana teemahaastatteluja.

Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista, mutta erittäin toivottavaa, sillä Teidän mielipiteenne hankkeen tarpeellisuudesta on tärkeä. Aikaa lomakkeen täyttämiseen menee 10–15 minuuttia. Toivoisin, että vastaisitte myös avoimiin kysymyksiin, jotta kyselyn analyysiin tulisi enemmän ulottuvuuksia ja syvyyttä. Kysely on nimetön, vastaukset käsitellään luottamuksellisesti eikä hankeraportista kyetä tunnistamaan yksittäisiä työntekijöitä.

Lisätietoja kehittämishankkeesta antaa Leena Salminen 045–1393705.

Yhteistyöstänne kiittäen,

Leena Salminen

Sosiaali- ja rikosseuraamusalan koulutusohjelma (YAMK)

Laurea-ammattikorkeakoulu, Vantaa

TAUSTATIEDOT

Rastita oikea vaihtoehto tai kirjoita vastaus sille varattuun tilaan.

1. Toimintayksikkö

Sijoittajayksikkö

Vankila

2. Ammattinimike _____

3. Miten pitkään olet työskennellyt nykyisessä yksikössäsi? _____ v _____ kk

4. Kuinka monen valvotun koevapauden valmistelussa, järjestämisessä tai valvonnassa olet ollut vuosittain mukana?

0 – 10

yli 10

5. Arvioi kuinka monella valvottuun koevapauteen siirtyneistä vangeista on sen kaltainen päihdeongelma, että se vaatii huomioimista koevapauden valmistelussa? _____

Rastita alla olevista väittämistä oletko	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En osaa sanoa	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
<i>Valvottu koevapaus on mahdollinen kaikille vangeille tasapuolisesti.</i>					
<i>Koevapautta valmisteltaessa vangin elämäntilanne kartoitetaan kokonaisvaltaisesti (fyysinen, psyykinen, sosiaalinen tilanne).</i>					
<i>Valvotun koevapauden valmistelussa on huomioitu vangin mahdollinen päihde- tai mielenterveysongelma.</i>					
<i>Vaikeasti päihdeongelmaisen vangin on yhtä helppo päästä valvottuun koevapauteen kuin muiden vankien.</i>					
<i>Vakava päihde- tai mielenterveysongelma ei ole este valvottuun koevapauteen pääsemiselle.</i>					
<i>Vangin kanssa käydään läpi velvoitteet, joihin hänen tulee sitoutua koevapauden aikana.</i>					

<i>Päihdeongelmainen kuntoutukseen motivoitunut vanki pääsee aina tarvitsemiinsa kuntouttaviin toimintoihin vankeusaikana.</i>					
<i>Vankiloissa on nykyisellään tarjolla riittävästi toimintoja erilaisen kuntoutukseni tarpeessa oleville.</i>					

Rastita alla olevista väittämistä oletko	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En osaa sanoa	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
<i>Päihdeidenkäyttöä esiintyy myös vankeusaikana.</i>					
<i>Vangin siirtyminen vankilasta suoraan kotiin ilman tukitoimia ja valvontaa altistaa päihdeidenkäytölle.</i>					
<i>Koevapauden valmistelut keskeytyvät usein siksi, ettei vangin kotipaikkakunnalla ole tarjota tarvittavia tukitoimia sen suorittamista varten.</i>					
<i>Päihdeidenkäyttö on koevapauden aikana kokonaan kielletty.</i>					
<i>Valvottuja koevapauksia keskeytyy usein, koska päihteettömyyttä ei noudateta.</i>					
<i>Valvottujen koevapauksien valmisteluja on keskeytetty sen vuoksi, ettei vangilla ole paikkaa mihin mennä.</i>					
<i>Viranomaissyhteistyön kehittäminen vankeinhoidon ja päihdehuollon välillä edistäisi koevapauden menestyksellistä suorittamista.</i>					

AVOIMET KYSYMYKSET

Vastaa alla oleviin kysymyksiin oman kokemuksesi ja näkemyksesi pohjalta. Perustele vastauksesi. Voit tarvittaessa jatkaa vastaustasi paperin kääntöpuolelle.

1. Minkä seikkojen takia valvottuun koevapauteen pääsy tulisi evätä?
2. Mitkä ovat mielestäsi suurimpia ongelmakohtia valvotun koevapauden järjestämisessä tai vangin sitoutumisessa sen suorittamiseen?

3. Sijoitetaanko päihdeongelmaisia vankeja päihdehuoltolaitoksiin suorittamaan valvottua koevapautta?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

Jos vastasit **ei**, niin mitkä asiat saattavat olla syynä siihen, ettei sijoituksia toteuteta?

4. Millä keinoin valvottujen koevapauksien keskeytyminen voitaisiin estää?5. Mitä mieltä olet siitä, että vankeja sijoitettaisiin päihdehuoltolaitokseen suorittamaan valvottua koevapautta?

5. Toivoisitko, että oma yksikkösi tekisi yhteistyötä päihdehuoltolaitoksen kanssa valvottujen koevapauksien järjestämiseen liittyen?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

6. Jos vastasit kyllä, niin minkälaista yhteistyötä toivoisit sen olevan?

Liite 2: saatekirje teemahaastattelusta vangeille

4.8.2010

Hei,

Suoritan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa sosiaali- ja rikosseuraamusalan koulutusohjelmassa Vantaan Laurea- ammattikorkeakoulussa. Opintoihini sisältyy kehittämishankkeen muodossa toteutettava opinnäytetyö, jonka aiheena on valvotun koevapauden mahdollistaminen päihdekuntoutuslaitoksessa. Tämä tarkoittaa tässä tapauksessa mahdollisuutta siirtyä tarpeen vaatiessa tuomion loppuajaksi Järvenpään sosiaalisairaalaan ja sen jälkeen suunnitellusti omalle kotipaikkakunnalle suorittamaan koevapaus loppuun.

Opinnäytetyö on edennyt siihen pisteeseen, että olen kerännyt vaadittavaa tietoa aiheesta kirjallisuuden kautta ja tehnyt siihen liittyvän tarpeen kartoituksen vankeinhoidon työntekijöille. Edessä on vielä haastattelut vangeille sekä kuntien päihdehuollon maksuista päättävälle sosiaalityöntekijöille.

Lähestyn sinua tällä saatekirjeellä, koska toivoisin, että voisit osallistua haastatteluun, jonka tulen toteuttamaan Keravan vankilassa alkusyksyn aikana. Haastattelu on lähinnä mielipidekartoitusta siitä, mitä mieltä vangit ovat valvotun koevapauden osittaisesta suorittamisesta päihdehoitolaitoksessa. Sinun ei tarvitse olla päihdeongelmainen, eikä valvottuun koevapauteen hakeutumassa oleva, riittää että sinulla on jokin mielipide asiasta. Haastattelu on täysin nimetön, eikä vastaajia kyetä tunnistamaan. Yksittäinen haastattelu kestää n.15-30 minuuttia. Haastattelua varten on myönnetty tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitokselta. Olisi tärkeää, että mahdollisimman moni tuomiota suorittamassa oleva osallistuisi haastatteluun, sillä asiakkaiden mielipide asiasta on kaikkein oleellisin osa tutkimusta/kehittämishanketta, koska he ovat se kohderyhmä jolle palvelu suunnataan.

Kontaktihenkilönä tutkimus/kehittämishankkeessa toimii Keravan vankilassa Anu Kantola. ja Sirkka Valkonen Ilmoitathan jommallekummalle heistä, jos haluat osallistua haastatteluun. Kiitän sinua jo etukäteen, mikäli tunnet mielenkiintoa asiaa kohtaa.

Hyvää alkavaa syksyä,

Leena Salminen

Liite 3: Vankien suostumus haastatteluun osallistumiseen

HAASTATTELU VALVOTUSTA KOEVAPAUESTA

Olen tietoinen siitä, mikä tämän haastattelun tarkoitus on ja haluan omalta osaltani edistää kehittämishankkeen eteenpäin viemistä osallistumalla haastatteluun. Haastattelu kestää 30-45 minuuttia. Kysymykset on laadittu siten, ettei vastauksista paljastu liian henkilökohtaista tai arkaluontoista tietoa. Mikäli haluan jättää johonkin kysymykseen vastaamatta, ilmoitan siitä haastattelijalle. Haastattelu nauhoitetaan, jotta asiat saadaan järjestelmällisesti analysoitua. Nauha hävitetään heti sen purkamisen jälkeen. Henkilötietoni tai nimeni ei ole haastattelijan tiedossa. kuten ei myöskään tuomion suorittamisen syy. Haastattelun alussa keksin itselleni kuvitteellisen lempinimen, jotta haastattelusta tulee vuorovaikutteisempi ja haastattelun auki kirjoittaminen on mielekkäämpää.

Osallistun haastatteluun vapaaehtoisesti ja voin keskeyttää sen, mikäli siltä tuntuu, eikä minun tarvitse kertoa keskeyttämiseen johtaneita syitä.

Keravalla

allekirjoitus

Liite 4: Teemahaastattelurunko vangeille

TAUSTATIETOJA

ikä

kertalaisuus

nykyisen tuomion pituus/ paljon jäljellä

PÄIHDEANAMNEESI

päihdeidenkäyttöhistoria (aineet, aika,)

onko päihdeongelmaa huomioitu RANSU:ssa, jos niin miten, jos ei niin miksei.

VANKEUDEN AIKAINEN KUNTOUTUS

onko kuntoutuksessa tällä hetkellä/ ollu aiemmin, jos niin kokemuksia

mielipide mahdollisesta kuntoutuksesta/ toiveita/ palautetta/kehitettävää

VALVOTTU KOEVAPAUS

sisältö, tietääkö tavoitteet/ velvoitteet/ kokemuksia/

onko hakeutumassa/ suunnitelmissa hakeutua, jos niin onko valmistelussa/ kuinka pitkällä/mistä aloite

jos hakeutumassa niin onko toimintavelvoite/ asunto tiedossa

pelot/ haasteet/ toiveet kv:n suhteen, jos hakeutumassa

voisiko suorittaa päihdehuoltolaitoksessa, jos mahdollista/ perusteet

TULEVAISUUS

vapautumisen jälkeen/tuki/sisältö

elämä viiden vuoden kuluttua/ tavoitteet/ unelmat/ mitä kuuluu/mitä ei kuulu/rikkokset/päihdeet?

Liite 5: Mukailtu kopio tutkimusluvan skannatusta versiosta

Päätös

F RIKOSSEURAAMUSLAITOS

10.5.2010 28 /332/2010

Leena Salminen

sosiaaliterapeutti

Järvenpään sosiaalisairaala

os. 221

04480 Haarajoki

Hakemuksenne 7.4.2010

Tutkimuslupahakemus

Olet hakenut Rikosseuraamuslaitokselta lupaa Vantaan Laurea-ammattikorkeakoulun sosionomi (YAMK) opintojen opinnäytetyötä varten.

Opinnäytteen, joka toteutetaan kehittämishankkeen muodossa, ohjaa ja toimii VTT yliopettaja Teemu Rantanen Laureasta ja tutkimuspäällikkö Jouni Tourunen Järvenpään sosiaalisairaala.

Tutkimuksen aihe ja tarkoitus

Kehittämishankkeen tarkoituksena mandollistaa vakavasti päihdeongelmalliselle valvottuun koevapauteen hakeutuville vangeille portaittainen kotiin siirtyminen Järvenpään sosiaalisairaalan kautta.

Tutkimuksen kohderyhmä

Hankkeen kohderyhmänä ovat ensisijaisesti vangit, jotka tarvitsevat valvotun koevapauden alkuaajaksi päihdehoidollista ja sosiaalista tukea, jotta heillä olisi paremmat edellytykset selviytyä kotipaikkakunnallaan

Tutkimuksen toteutus

Keväällä 2010 tullaan vangeille toteuttamaan ryhmähaastattelu. Lisäksi syksyn 2010 aikana tehdään viisi teemahaastattelua kuntien maksusitoumuksista päättävillä työntekijöille.

Olet saanut Keravan vankilan apulaisjohtajan Minna Peltosen suostumuksen haastattelujen tekoon.

Päätös

Haette lupaa haastattelujen suorittamiseen.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille luvan hakemuksenne mukaisesti. Opinnäytteen yhteyshenkilönä toimii apulaisjohtaja

Minna Peltonen Keravan vankilasta. Käytännön järjestelyt tutkimuksen toteuttamiseksi sovitaan hänen välityksellään.

Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää haastatteluihin yksilöity suostumus. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilaosastojen muulle toiminnalle.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Keravan vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Hankkeesta tulee myös lähettää tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomsterom.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista tiivistelmän internet-sivuillaan.

kehitysjohtaja
Peter Blomster

kopio:
tutkija
Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja Katri Järvinen
Keravan vankilan johtaja Timo Koivuniemi
Keravan vankilan apulaisjohtaja Minna Peltonen

Liite 6: Kirjoitusohjelmaan sopivaksi mukailtu versio kirjeestä, jossa informoitiin vankiloita valvotun koevapauden mahdollisuudesta Järvenpään sosiaalisairaalassa

Etelä- ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen vankilat

Järvenpään sosiaalisairaala tarjoaa valvotun koevapauden aikaista päihdekuntoutusta

A-klinikkasäätiön Järvenpään sosiaalisairaala on Suomen ainoa valtakunnallinen päihdesairaala, joka tarjoaa katkaisu- ja vieroitushoitoa, kuntouttavaa hoitoa sekä jatkokuntoutus- ja poliklinikkapalveluja. Vuonna 2009 sairaalassamme oli hoidossa 405 potilasta, joille kertyi yli 16 000 hoitovuorokautta.

Järvenpään sosiaalisairaalan rakenteet ja sijainti mahdollistavat hoidon ja kuntoutuksen toteuttamisen valvotun koevapauden aikana. Meillä on hyvät valmiudet suunnitella ja toteuttaa valvotun koevapauden aikainen päihdekuntoutusjakso yksilöllisesti yhteistyössä valvontavankilan, asiakkaan ja hänen kotikuntansa kanssa.

Sosiaalisairaala tarjoaa monipuolisia päihdekuntoutuspalveluja miehille, naisille ja perheille. Sairaala toteuttaa vaativaa päihdekuntoutusta päihde- ja mielenterveysongelmaisille ja lisäksi lääkkeetöntä terapeuttista yhteisöhoitoa (Hietalinna-yhteisö). Sairaalalla on yli 10 vuoden kokemus korvaushoidon toteuttamisesta ja kehittämisestä sekä laitos- että avokuntoutuksena. Lisäksi tarjoamme monipuolisia poliklinikkapalveluja.

Palvelukuvauksemme ja hinnastomme löytyvät osoitteesta <http://www.sosiaalisairaala.fi/hoitopalvelut.php>.

Sosiaalisairaala kehittää myös laitoshoidon ja avokuntoutuksen välimaastoon sijoittuvia palveluja sekä valtakunnallisia konsultoivia palveluja sosiaali-, terveys- ja rikosseuraamusalan ammattilaisille. Sosiaalisairaalalla on yli kymmenen vuoden kokemus yhteistyöstä vankeinhoidon kanssa päihdeohjelmien, kognitiivisen kuntoutuksen ja koulutuksen (Kalterit taakse® -ohjelma) sekä tutkimuksen osalta.

Tiedustelut

Minna Lindqvist p. xxxxxx

Leena Salminen p. xxxxxx

Tiedote

7.5.2010

